

מאמרי הפרשה

מבית

אספסופקולריא

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אספקלריא לפרשת ראה תשפ"ג

תוכן העניינים (מהווה גם קישורים למאמרים):

- T..... אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר
- I..... אבוא בעיר / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת מעוז חי"ל, עיה"ק ירושלים
- ג..... אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנחות', לייקווד
- ק..... ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן, מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק
- ז..... בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים
- כא..... דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל ציון'
- כז..... הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר
- ט..... הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס 'שערי יוסף וש"ס', בני ברק
- לא..... השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'
- לט..... ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' וש"ס
- מד..... ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב
- מז..... ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס 'וען יוסף, שלחן מלכים' וש"ס
- נ..... לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)
- נב..... מי הדעת / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית
- נה..... מנחת שמואל / הרב שמואל קליין
- סב..... מעדני מלך / הרב מרדכי מלאך, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד
- סו..... מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית
- עג..... נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס 'יאמר ישראל' (רחובות)
- עה..... נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע / הרב דב יעקב ברטמן, טורונטו
- עז..... נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רזובסקי זצ"ל
- עט..... פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס
- פב..... פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכלל תורת מרדכי
- פג..... שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער
- פה..... שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע ישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק
- צו..... שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן, מגדולי דורו וממערורי תנועת התשובה
- קד..... תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה
- קז.....

אספקלריא לפרשת ראה תשפ"ג

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד. קט

תשובות הגר"ח - פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (חלקם טרם נדפסו) / הרב אהרן הלוי
גרנדש מח"ס תשובות הגר"ח..... קטו

חינוך..... קיז

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי..... קיז

חידות..... קיט

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'..... קיט

אספקלריא לדף היומי..... קכא

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת..... קכא

סיפור..... קכו

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק..... קכו

סיפור / מתוך המדור 'אמונה ובטחון' מאת הרב אברהם דניאל עבשטיין מח"ס 'מי מנחות' לייקווד, באספקלריא
הנוכחי..... קלו

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

"והיה כעץ שתול על פלגי מים" - מגן על דורו, כמו עץ שהוא מגן ומיצל על היושב מתחתיו!

"וְהָיָה כְּעֵץ שְׁתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם אֲשֶׁר פְּרִיּוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ, וְעָלְהוּ לֹא יִבּוֹל, וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ". הבאנו כמה מקורות וטעמים לכך שהכתוב ממשיל את תלמיד חכם "כעץ", ונמשיך בע"ה.

*

יש שפירשו, שהכוונה שהאיש המדובר [אשר לא הלך בעצת רשעים ובתורתו יהגה יומם ולילה] מגן על דורו, כמו עץ שהוא מגן ומיצל על היושב מתחתיו. זאת כדרך שפירש רש"י (במדבר יג, כ) את הכתוב "היש בה עץ": "אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם בזכותו".

מהרי"ץ דושינסקיא גאב"ד ירושלים עיה"ק כותב פירוש זה בספרו על תהלים 'תהלות מהרי"ץ'^א, ושם תורף דבריו, שלמרות שכה רבה זכותו, אף על פי כן הוא משפיל את עצמו כמרומו ב"על פלגי מים"^ב.

לעומת זאת, מהר"ש אמסלם אבד"ק מידלת כותב פירוש זה בספרו 'בני שלמה' באופן אחר: במה זכה להיות כ"עץ", שזכותו תגן על דורו כמו עץ שהוא מגן ומיצל על היושב תחתיו, כי תמיד עוסק בתורה שנמשלה למים.

*

חשוב לציין, שלמעשה כבר נכלל פירוש זה בדברי חז"ל (תרגום, ותקוני זהר תקון יג, דף כז ע"ב), שאמרו ש"עץ" הנזכר כאן הכוונה ל"עץ החיים", ונכללת בזה משמעות שהתלמיד חכם הוא כמו עץ שמגן על דורו.

*

^א שם תורף דבריו שלמרות שכה רבה זכותו אף על פי כן הוא משפיל את עצמו כמרומו ב"על פלגי מים", וראה הערה בנוגע לרמז מ"על פלגי".

^ב ענין הענוה נרמז בפסוק 'על פלגי מים' מכמה פנים, ולכשנעסוק בפסוק זה נביא מהם בע"ה.

^ג ראה זוהר הקדוש (פרשת בלק, דף רב ע"א): לא תשחית את עצה - זה תלמיד חכם שהוא בעיר, שהוא עץ החיים, אילן שנותן פירות. [בימתוק מדבש' מביא ביאור: שהוא העיקר בעיר]. ובהמשך שם, על "לא תשחית את עצה": שהתלמיד חכם נותן עצות לבני העיר איך להנצל מן הדין ומלמד אותם את הדרך ילכו בה, ולחזור בתשובה, ומכין להם כלי זיין נגד השונא - שמלמד אותם את דרכי התשובה. ובהמשך: "אותם שמשדלים בתורה הם עצים גדולים בעולם הזה".

המשלת התורה הקדושה ל'עץ' מסוים

בעוסקנו בפסוקים "כי אם בתורת ה' חפצו ... והיה כעץ שתול", נציין כי מצאנו במדרשי חז"ל בכמה וכמה מקומות שממשילים את התורה ואת תלמידי החכמים לעץ.

לעת עתה נמנה בע"ה כדוגמא בעלמא, כמה מקומות בהם המשילו חז"ל את התורה לעץ מסוים, ותן לחכם ויחכם עוד.

לזית ושמנו:

שתחילתו - קודם כתישת הזית - מר, וסופו מתוק (דברים רבה, פרשת כי תבוא ז, ג). שמביא חיים לעולם (דברים רבה שם).

שמביא אורה לעולם (דברים רבה שם, עיין ברכות נו, א [נראה תקוני זהר תקון ל, דף עה, א]).

שאינן השמן יוצא אלא על ידי כתישה, כך דברי תורה מתקיימים בצער (מדרש אגדה בובר תצוה כ, ועיין תנחומא כי תבוא ג "ומה השמן הזה נכתש וכל מה שנכתש הוא משובח, כך התורה ככל האדם מתייגע בה כך היא נעשית משובחת עבור הלומד [עי"ש הלשון, וגי' עץ יוסף "מייגע"]).

שאינו מטפטף כשמתמלא הכוס ממנו, כך דברי תורה אין מטפטפים בדברי ליצנות (שהש"ר פרשה א פסוק ג, אות ב).

שאם נופלת טיפת מים לתוך כוס מלאה שמן יוצאת כנגדה טיפה של שמן, וכן להפך, כך בלב האדם התורה מול הליצנות (שהש"ר שם).

לתאנה:

שנלקטת מעט מעט (עיין במדבר רבה, פרשת נשא יב, ט) שאין בה פסולת (ילקוט יהושע ב בשם מדרש ילמדנו) ראה דימוי נוסף במסכת ברכות (דף נו ע"ב).

לפרדס רימונים:

(עי' שמות רבה, פרשת תרומה לג, א).

אבוא בעיר / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת מעוז חי"ל, עיה"ק ירושלים

מנוחה ונחלה בארץ בירושלים ובמקדש

פִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שְׁבֵטֵיכֶם לְשׁוֹם אֶת שְׁמוֹ שָׁם לְשֹׁכְנֵנו תְּדַרְשׁוּ וּבֵאתָ שָׁמָּה (יב, ה)

מקום הקרבנות בירושלים ובהר המוריה

כתב הרמב"ם (יסודי התורה פ"ט ה"ג) 'אם יאמר לנו הנביא שנודע לנו שהוא נביא לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה לפי שעה, מצוה לשמוע לו, כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ וירושלים נבחרת לכך, והמקריב בחוץ חייב כרת'. ומבואר מדבריו שמלבד החיוב להקריב את הקרבנות בתוך המקדש, יש גם בחירה בירושלים, שהיא המקום הראוי להקרבת הקרבנות.

וכן כתב הרמב"ם (בית הבחירה פ"א ה"ג) 'כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה' ולהקריב בהן קרבן, ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המוריה שבה', הרי שהאיסור להקריב שאר מקומות נובע מצד בחירת ירושלים.

יתר על כן כתב הרמב"ם בהקדמת פירוש המשניות סדר קדשים, 'וכיון שכבר הודיענו ה' שהמקום הרמוז אליו בתורה הוא הר המוריה, הרי אין שום אפשרות להקריב בכל הארץ זולתי בירושלים, ואמנם צריך פשר לכפל הגבול, בירושלים ובהר המוריה, שהרי אחר שהוגבל המקום להר המוריה, מה טעם להזכיר שאין להקריב חוץ לירושלים.

שייכות ירושלים לקרבנות

אכן כבר שנינו (שבועות יד). 'אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא ואורים ותומים וסנהדרין של שבעים ואחד ובשתי תודות ובשיר', ובגמרא (שם טו:) אמרו שהשיר נאמר בכנורות ובנבלים ובצלצלים על כל פינה ופינה ועל כל אבן גדולה שבירושלים, והשיר הוא 'ארוממך ה', ופירש רש"י שאומרים אותו 'כי הוא מזמור שיר חנוכת הבית', ומבואר שאף בהוספה על העיר, השיר הוא על המקדש, ולכאורה היינו כי משם נמשכת קדושתה.

וברמב"ם (בית הבחירה פ"ו הי"ב-ג) בהוספה על העיר היו מהלכים עם שתי תודות, עד שמגיעין לסוף המקום שמקדשין אותו ועומדין שם, ואוכלים שם לחם תודה אחת משתי התודות. וכן אם הוסיפו על העזרה מקדשין אותה בשיירי המנחה מה ירושלים התודה שנאכלת בה מקדשתה אף העזרה שיירי המנחות שאין נאכלין אלא בה הן שמקדשין אותה בהן ואוכלין אותן בסוף המקום שקדשו. והיינו שקדושת המקום חלה ע"י שמקיימים בו את

דיני הקרבן הראוי לו, ואף זאת כאמור, כי חלות הקדושה היא מצד שייכותה אל נקודת הקודש במרכזה, והיא הקרבת הקרבנות במקדש שהוא פנימיות ירושלים.

שייכות הקרבנות לירושלים

מקור דברי הרמב"ם הוא בדרשת המכילתא (בא פר' א ה"ד) 'עד שלא נבחרה ירושלים היתה כל ארץ ישראל כשרה למזבחות, משנבחרה ירושלים יצאת ארץ ישראל, שנאמר (דברים יב יג) השמר לך פן תעלה עולותיך וגו', כי אם במקום אשר יבחר, עד שלא נבחר בית עולמים, היתה ירושלים ראויה לשכינה, משנבחר בית עולמים יצאת ירושלים, שנאמר (תהלים קלב) כי בחר ה' בציון, ואומר זאת מנוחתי עדי עד'.

הרי שבטרם נבחר בית עולמים, כבר היתה ירושלים עדיפה על שאר ארץ ישראל, בהיות ירושלים כשרה למזבחות, מה שאין כן שאר הערים, ומשמע שהיתה בחירה מיוחדת בירושלים למזבחות, מלבד הבחירה במקום המיועד לנחלת בית עולמים. ואף לאחר שהגיעו אל הנחלה, והוקם בית עולמים לשכינה, לא מצאנו שיצאת ירושלים למזבחות, אלא רק להשראת השכינה, ומשמע שיש בה מעלה תמידית למזבחות.

וזה מה שכתב הרמב"ם שאין להקריב קרבן אלא בירושלים בלבד, אף שכתב גם שאין להקריב אלא בהר המוריה, ולכאוף פשוט שאי אפשר להקריב שאר מקומות, ובהכרח שקדושת הר המוריה תלויה בקדושת ירושלים, כי הבחירה היא בירושלים, ואין הקדושה חלה אלא במקום הנבחר.

ואמנם אסור להקריב מחוץ למקדש אף בתוך ירושלים, אך אין זה מצד שירושלים היא מקום שאינו ראוי להקרבה, שהרי אדרבא, כל הכשרו של המקדש להקרבה הוא רק מצד היותו בתוך קדושת ירושלים, אלא שהצטוו להקריב לפני ה', ורק משום כך משנבחר בית עולמים יצאת ירושלים, כי השראת השכינה היא מצד בית עולמים, ולכך כתב רמב"ם שהאיסור להקריב בשאר מקומות נובע מצד בחירת ירושלים.

ומדוקדק כן בלשון הרמב"ם 'כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה' ולהקריב בהן קרבן', שלכאורה תמוה, מה הוא האיסור לבנות בית

^{יד} והגר"א הפך את סדר הדברים במכילתא, וגרס 'עד שלא נבחרה ירושלים היתה כל ארץ ישראל ראויה לשכינה, משנבחרה ירושלים יצאת ארץ ישראל, שנאמר כי בחר ה' בציון אוה למושב לו. עד שלא נבחר בית עולמים היתה ירושלים כשרה למזבחות, משנבחר בית עולמים יצאת ירושלים'. אך גם לגירסת הגר"א בתחילה היה זמן שנבחרה ירושלים בטרם נבחר בית עולמים, ואז היתה בה הכשר למזבחות.

^ה ראה עוד בדברי הרמב"ם (שם פ"ו הט"ז) 'ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעת"ל, לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטילה, והרי הוא אומר והשמותי את מקדשיכם ואמרו חכמים אף על פי ששוממין בקדושתן הן עומדים. ואם הם שני טעמים, הרי הטעם השני מועיל רק לומר שקדושת המקדש לא בטלה, אבל מה שקדושת ירושלים לא בטלה היא מצד הטעם הראשון שהשכינה אינה בטילה, ולכך גופא צריך ראייה מקרא. ובהכרח שהכל טעם אחד הוא, שאין בית אלא בירושלים, כי קדושת המקדש תלויה בבחירת ירושלים המקדשתה לדורי דורות, והמקור לכך נלמד ממה שהכתוב אומר 'והשמותי', שהקדושה קיימת אף בעת שהמקדש שם, שבהכרח לא בטלה קדושת ירושלים, כי קדושת המקדש תלויה בקדושה הקבועה מצד בחירת ירושלים.

במקום אחר, והלא לכאורה אין זה אלא חסרון שאין מקום הראוי לו. ומבואר, שהאיסור הוא משום שנבחרה ירושלים, וכשבונה בית חוצה לה, הרי הוא עומד נגד בחירת ירושלים כמקום העבודה.¹

נמצא שהשיר הראוי בעת ההוספה על העיר, הוא 'מזמור שיר חנוכת הבית', כי אכן קדושת המקדש תלויה בקדושת ירושלים, וכשמקדש את ירושלים בכלל זה מקדש מקום הראוי למקדש, ועל כך נקראת 'ירושלים בית מקדשך', כי קדושת המקדש תלויה בקדושתה.

קדושת המקדש וירושלים תלויות זו בזו

והנה, כתבו תוספות (זבחים ס: ד"ה מאי) למ"ד קדושה ראשונה שבמקדש קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא, ודאי אסור לאכול קדשים ומע"ש בירושלים, אף אם חומתה קיימת, כי 'ירושלים לא נתקדשה אלא בשביל הבית, ואיך יתכן שקדושת הבית תבטל וקדושת ירושלים קיימא', ולכאורה דבריהם תמוהים, שהרי כתבו שם שבשעת המסעות נפסלו קדשי קדשים ביוצא, כי כיון שפורק המשכן בטל מחנה שכינה, ומה שדרשו (שם סא:): 'ונסע אהל מועד, אף על פי שנסע אהל מועד הוא', היינו לענין שגם במסעות נשאר מחנה ישראל ומחנה לוייה, ומשמע כי אף שבטל הבית מחנה ישראל קיים, והרי ירושלים דינה כמחנה ישראל, ולמה הניחו תוספות שכאשר בטלה קדושת הבית בטלה קדושת ירושלים.

ויש ליישב בהקדם תמיהת המקדש דוד (שם ב) על תוספות, ממה שמצינו בירושלמי (סנהדרין פ"א ה"ג) ששאלו במה קידש שלמה את ירושלים, והרי טרם יכל להקריב תודה קודם שקידש. והסיק שקדשו בשתי תודות הבאות מנוב וגבעון. ומוכח שקידוש ירושלים נעשה קודם קידוש העזרה, כי אם כבר נתקדשה העזרה בשיירי מנחה, הרי היה אפשר להקריב את התודות בעזרה, והוא היפך הנחת תוספות שלא תתכן קדושת ירושלים בלא קדושת המקדש.²

¹ ודוחק לומר שכוונתו לומר שהאיסור הוא לבנות בית ולהקריב בו קרבן, דהיינו איסור הקרבה בחוץ. וגם לא מסתבר שהכוונה היא לאסור עשית בית בתבנית ההיכל, כי מלשון הרמב"ם משמע שהאיסור הוא משום שבונה שלא במקומו, והיינו אף כשאינו עושה כתבנית ההיכל. ואילו יבנה בירושלים, אף שיעשה כתבנית היכל, לא יעבור באיסור זה, אף שאינו ראוי לעבודה מאחר שנבחר הר המוריה, הרי שהאיסור הוא רק משום שבחירת ירושלים.

² בחידושי מרן רי"ז הלוי עה"ת (תהלים) הוכיח שבחירה אחת היא למלכות בית דוד ולירושלים, והרי החולק על מלכות בי"ד במיתה, ונמצא שגם החולק על בחירת ירושלים נכלל באיסור זה. משא"כ בבחירת הר המוריה, שאין איסור לחלוק עליה, אלא שאי אפשר לקדש את המקדש במקום אחר, אף בירושלים.

³ ונחלקו על רש"י שם (ד"ה קדשים), שכתב שפסול הקדשים בעת המסעות הוא משום סילוק המזבח ולא משום יוצא, שהרי זבין ומצורעין משתלחין באותה שעה מחוץ למחיצה, ומוכח שקדושת המחנה קיימת. והתוספות שם (סא. ד"ה קדשים) הביאו שמפורש במנחות (צה.) שבשעת המסעות מחנה שכינה אינו קיים, ולכן כל קדשי קדשים נפסלין ביוצא.

⁴ ומתוך כך הסיק שלדעת תוס' לא נתקדשה ירושלים קודם, אלא קידשום כאחת, ולכן לא היה אפשר להקריב התודות בעזרה, דעדיין לא נתקדשה העזרה. אלא שהעיר מנין לירושלמי שקידשו שתיהן כאחת, והקריבו את התודות בנוב וגבעון, והרי יתכן שקידוש העזרה קדם, ואח"כ הקריבו את התודות במקדש. ותירץ, שכשם שא"א לקדש את ירושלים קודם קדושת העזרה, כן א"א לקדש את העזרה קודם ירושלים, כי העזרה עצמה צריכה ליקדש בקדושת מחנה ישראל, וא"א שתהיה קדושת מחנה שכינה בלא קדושת מחנה ישראל, וא"א שיהיה המקום ראוי לאכילת קדשי קדשים אם אין למקום קדושת החומה.

ומכח תמיהה זו יש להוכיח עוד, שעד שהתקדשה ירושלים, לא חלה קדושת מקדש למזבחות, ולכך אף אילו התקדשה העזרה בשיירי מנחה, שבאו מנוב וגבעון, לא הקריבו בה תודות לקידוש העיר. ואכן כן עולה גם מדברי תוספות בשבועות (טו: ד"ה דקדשה) 'דכל זמן שלא קידשה העיר אע"פ שקדשה העזרה, נאכלין קדשים בכל הרואה, כדתנן בזבחים (קיב:): בשילה ונוב וגבעון שנאכלין בכל הרואה לפי שאין חומת העיר קדושה', הרי שאף שהתקדשה העזרה, לא חלה בה קדושת מקדש, שיש מחיצות לקדשיו, אלא אוכלין בכל הרואה, כקדושת המשכן, וזאת משום שכל עוד לא התקדשה העיר, הרי אין סביב העזרה מחנה ישראל, וקדושת כל מחנה תלויה בכל המחנות.

וכן מדוקדק בלשון הגמרא 'אף על פי שנסע אהל מועד הוא', כי לכאורה כיון שקדשי קדשים נפסלו ביוצא, הרי שאין מחנה שכינה, ולמה לי אהל מועד, ומן הראוי לומר 'אע"פ שנסעו מחנה ישראל קיים'. ובהכרח שהם תלויים זה בזה, ולא תתכן קדושת מחנות בלא אהל מועד בתוכם. וכן לאידך, בעת שחסר בקידוש מחנות סביב, אין קדושת מקדש למזבחות, וקדשים שהיו קודם לכן נפסלו ביוצא, אולם מכל מקום קדושת מקדש קיימת, וכשם שהיא מועילה לאכול בכל הרואה סביבה, כך גם אפשר לקדש מחנה ישראל סביבה.

ויסוד הדבר הוא, שיש שני צדדים בקדושת ירושלים, א. בחירתה כמקום אשר יבחר ה', והכל מודים שבחירה זו אין לה ביטול לעולם, אך עדיין היא טעונה קידוש מכח הבחירה, וקדושת המקדש תלויה בקידוש זה לקיום הבחירה. ב. קדושתה מחמת היות המקדש בתוכה, וקדושה זו תלויה במחלוקת אם קדושת המקדש קדשה לעתיד לבא או לא, כי קדושת המחנות נמשכת מנקודת הקודש של אהל מועד השוכן בתוכם.

נמצא, שקדושת ירושלים התלויה בבחירה, היתה הכנה לקבל בה את קדושת המקדש, ואחר שהוקם בה, התקדשה כמחנה ישראל סביב למשכן.

קדושת ירושלים בארץ ישראל תלויות זו בזו

והנה הרמב"ם (בית הבחירה פ"ו הט"ז) כתב 'במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר א"י לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא, לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר והשמותי את מקדשיכם, ואמרו חכמים אף על פי ששוממין בקדושתן הן עומדים, אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כבוש רבים, וכיון שנלקחה הארץ

י ויש לדון אם למ"ד שקדושת המקדש קדשה לשעתה, אף קדושה זו בטלה, או שכיון שחלה אין לה ביטול כשם שאין ביטול לעצם הבחירה, ולכאור' נחלקו בזה ראשונים, כי תוס' במגילה (י. ד"ה ומאי) הביאו בשם רבינו חיים שאפילו למ"ד לא קדשה לעתיד לבוא, הרי קדושת ירושלים אין אחריה היתר לאיסור במות, אולם הר"ן והרא"ש (מגילה טז.) נקטו שלמ"ד לא קדשה לעתיד לבוא, אף איסור הבמות הותר. וכן מצינו לענין מורא מקדש, ששנינו בברייתא (יבמות ו:): שמורא מקדש קיים לעולם אפילו בזמן שאין בית המקדש, וכתב הטורי אבן (מגילה כח) שברייתא זו כמ"ד קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, אבל למ"ד דלא קדשה, אין מצווים על מורא מקדש בזה"ז. ואילו הראב"ד פסק (בית הבחירה ו) שלא קדשה לעתיד לבוא, ומ"מ לא השיג על הרמב"ם (שם פ"ז ה"ז) שפסק שמורא מקדש נוהג בזה"ז, ומשמע שגם הראב"ד מודה שהקדושה שחלה מחמת הבחירה לא בטלה.

מידיהם בטל הכבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל.¹ והיינו, שאף כאשר בטלה קדושת הארץ כשיצאו לגלות בבל, מכל מקום קדושת המקדש לא בטלה.

והגר"א (יו"ד סי' שלא סק"ו) הביא שבספר התרומה (הלכות ארץ ישראל) נתן טעם למה תרומה בזמן הזה חיובה מדרבנן בלבד, והוא משום שקדושה הראשונה בטלה, ואף שקדושת הבית לא בטלה, מכל מקום קדושת הארץ בטלה, ולכן חיוב תרומות ומעשרות בזמן הזה אינו אלא מדרבנן.² ואף הוא סבר שתתכן קדושת הבית אף בעת שבטלה קדושת ארץ ישראל.

אולם התוספות (שם סא.) כתבו שלא מסתבר לומר שקדושת הבית לא בטלה ומותר להקריב בלא בית, ואילו קדושת הארץ בטלה וחיוב הפרשת תרומות ומעשרות אינה אלא מדרבנן, ואדרבא, יש לומר להיפך, שקדושת הארץ לא בטלה, וקדושת הבית בטלה, כמו שהיה בזמן נוב וגבעון,³ ומשמע שנקטו שלא יתכן שתהיה קדושת הבית קיימת כאשר אין קדושה בארץ.

ובהמשכת קו הדברים דלעיל תתבאר היטב נקודת נידון זה, כי אף אם נכונה טענת תוס' שאם קדושת הארץ בטלה לגמרי לא יתכן שיהיה קיום לקדושת ירושלים והמקדש, נקט הרמב"ם שרק לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה הארץ אלא לשעתה, כי קדושה זו תלויה בכיבוש ובהיות רוב ישראל עליה לעתיד לבוא, אך מלבד זאת יש לה קדושה עולמית מעת שנבחרה וניתנה לאברהם, ומעלות הארץ הן מצד הבחירה, והן מתקיימות גם במקומות שלא נכבשו,⁴ וכיון שהבחירה קיימת לעולם, הרי שמכוחה יש מקום לקדושת ירושלים והמקדש.⁵

¹ והוכיח שיש לחלק כך, שהרי ריש לקיש ביאר ביבמות (פא.) ששיטת רבי יהושע היא שתרומה בזמן הזה חיובה מדרבנן בלבד, ואילו לגבי קדושת הבית מצאנו (מגילה י.) שרבי יהושע סבר שלא בטלה ומקריבין אף כאשר אין הבית קיים.

² וכבר העיר הגרעק"א בגליון הש"ס שהתוספות להלן שם (סב. ד"ה ואחד) כתבו שקדושת הבית לא בטלה, ואילו קדושת הארץ בטלה, ובספר התרומה (שם) יישב את תמיהת התוספות שלגבי קדושת הבית דרשו (מגילה י:) מ'אשר לו חומה' (ויקרא כה ל) שאף על פי שאין לו עתה לא בטלה קדושתה, אולם היינו רק משום שקדושתו תלויה במחיצות, אך קדושת הארץ שאין לה מחיצות יתכן שבטלה, ואף שבזמן נוב וגבעון היה להיפך, שקדושת הארץ לא בטלה ואילו קדושת המשכן בטלה והותרו הבמות, מ"מ אחר שהתקדש הבית בימי שלמה שוב לא בטלה קדושתו. וסברה זו הוזכרה גם בתוספות (יבמות פב: ד"ה ירושה, בשם ר"י).

³ כגון לגבי מצוות יישוב ארץ ישראל, שכתבו הרמב"ן (גיטין ב.) והטור (הלכות א"י), שמתקיימת גם במקומות שלא כבשו עולי בבל.

⁴ ראה תוספות (יבמות שם) שירושלים כיון שנקראת 'נחלה' אין הפסק לקדושתה, או משום שנאמר בה 'זאת מנוחתי עדי עד' (תהלים קלב יד), להורות שקדושתה קדושה עולמית [כוונתם לבאר כן לפי שתי צדדי הגמ' (זבחים קיט.) אם ירושלים נקראת 'נחלה' או 'מנוחה']. ובפרשת דרכים (דרוש שישי דף לב:) כתב, שטעם ספר התרומה הוא משום קדושת מחיצה, וא"כ הוא הדין לערי חומה שקדושים משום מחיצה, שאף קדושתם אינה בטלה, אבל להרמב"ם שקדושתן אף ששוממין, וכן לתוס' שירושלים נקראת מנוחה ונחלה, אין קדושת ערי חומה בכלל ירושלים אלא כקדושת הארץ. אכן אף שיש חילוק בין טעמי קדושת ירושלים, הרי עצם הנידון אם קדושתה בטלה או לא, תלוי בנקודה אחת, והיא אם קדושת ירושלים נמשכת מחמת עצמה או מחמת הקדושה שחלה בבחירת הארץ, אלא שדנו היכן גילתה התורה שקדושתה נמשכת.

ואף זאת כאמור, שהקדושה התלויה בבחירה, באה כהכנה לקבל בה את קדושת המקדש, ואחר שהוקם בה, נמשכה הקדושה ממנו סביב, ולכן אף שקדושתו לא בטלה, יתכן שלא תמשך לכל הארץ אלא כאשר רוב ישראל עליה.

שלוש קדושות זו לפנים מזו

מכל החזיון הזה עולה שוב היסוד אשר התבאר לעיל (פר' ואתחנן), שארץ ישראל וירושלים ובית המקדש, הם שלשה מקומות של גילוי הקדושה העליונה בארץ, וכל אחד מהמקומות הוא בית קבול לשפע עליון.

אולם אולם יש חילוק בין קדושת מקום המקדש, לקדושת שאר המקומות, כאשר כתב הגר"א (אד"א דה"י א' טז יח) על הכתוב 'לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם', שהחל בלשון יחיד 'לך', כי ארץ ישראל ניתנה לאברהם, אולם ה'נחלה', היינו בית המקדש בירושלים, לא ניתנה לאחד, אלא ירושלים לאברהם, והר הבית ליצחק, ובית המקדש ליעקב, ולכן עליה נאמר 'חבל נחלתכם' בלשון רבים.

ונקודת החילוק היא, כי במקדש קדושת המקום וקדושת הבנין תלויות זו בזו, ולא חלה קדושה על הבנין אלא משום שהוא במקום הנבחר, ואילו המקום עצמו מעת בחירתו, טרם חלה עליו הקדושה עד שהוקם עליו הבית. ומה שנחלקו אם קדושה ראשונה קדשה לשעתה או לעולם, היינו שדנו האם כיון שהוקם בית עולמים ובאו אל ה'נחלה' הצטרף המקום שבתוך הבנין אל הקודש, ומאז שהתקדש המקום, הרי הקדושה נמשכת בו אף כשחרב הבנין ונתבטלו המחיצות, או שמא גילוי ה'נחלה' הוא דוקא כשיש עליה בית לה, ואין הקדושה חלה על המקום אלא בעת שתקיים בו קדושת הבית^{טו}.

ואילו הנידון בקדושת ארץ ישראל, אם קדשה לעתיד לבא, אינו על הקדושה שמצד הבחירה, שקדושה זו ודאי אינה בטלה, וכל הנידון הוא אם נמשכת לה קדושה אחר שחרב הבית, אף שקדושתו אינה בטלה, כי קדושתה הנמשכת מהמקדש היא 'מנוחה', ורק לעתיד לבא תהיה 'נחלה' בלא מיצרים, כדלהלן.

מנוחה ונחלה

והנה בראש הפרשה נאמר (יב ט) 'כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה', ודרש רבי יהודה (זבחים ק"ט). 'מנוחה זו שילה, נחלה זו ירושלים', ומבואר בגמרא שטעמו הוא משום שירושלים היא נחלת עולמים, וכתבו תוספות (יבמות פב: ד"ה ירושת) שנקראה ירושלים 'נחלה' לפי שאמרו (ר"ה יב:) שנחלה אין לה הפסק, והיינו שאינה כ'מנוחה' שיתכן

^{טו} והיינו שהנידון הוא אם 'נחלה' עניינה גילוי הקדושה, או די ברישומה הנותר במקומה, כי אף אם עצם הקדושה התעלתה לשרשה, הרי נשאר רשימו במקומה, כמו שביאר האר"י בענין שלא זוהי השכינה מהכותל המערבי.

שתתחדש סיבה שתבטל מנוחתה, כי הבטחת ה'נחלה' מורה שנתנה לישראל לעולם, ותשאר שלהם אף בעת שיגלו ממנה, ולכן כשאינם בתוכה נחשבים 'גולים', ולעולם עין ישראל מצפה לשוב לירושלים^{טו}.

ובצד נוסף חלוקות המנוחה מן הנחלה, כי בעוד המנוחה היא תוצאה של שלימות העבודה, ותלויה בעובדים, הרי שהנחלה נמשכת על פי רצון המנחיל, ואינה תלויה בנוחל, ולכך בתפילת שבת מבקשים תחילה 'רצה במנוחתנו', כי המנוחה התלויה בישראל, וטעונה ריצוי אל העליון^{טז}, ואחר כך באה הבקשה 'והנחילנו באהבה וברצון', כי כאשר תנתן השבת בהנחלה מרצון העליון אזי 'ינוחו בה ישראל מקדשי שמך'^{יז}. ואף השראת השכינה בישראל כן, שעם כניסת עם הקודש למקום העבודה בארץ ישראל, זכו ב'מנוחה', אך רק בבית המקדש התגלתה ה'נחלה', ששורשה הוא באופן עמידתם של הכרובים בקודש הקדשים, מקום הסליחה והכפרה, כאמור (שמות לד ט) 'וסלחת לעוונינו ולחטאתנו ונחלתנו', לאמור שעל כל פנים ישובו ישראל להמשיך את גילוי השכינה בעולם, כי הם 'נחלתו', ובהם מתקיימת לעד המשכת הגילוי כמו נחל^{יט}.

אמור מעתה, שעם היות ה'נחלה' קיימת ועומדת מימי עולם, הרי שמצד העבודה גילוי ה'מנוחה' קודמת לקבלת הנחלה, כי אי אפשר לקבל את האור בלי הקדמת הכנת כלי הראוי לקבלו, אך מצד הכלי אין יכולת להכין אלא 'מנוחה' סביב, כי הקביעות אינה תלויה בו, אלא במנחיל ה'נחלה', ולכך אף שבבית עולמים התגלה כי 'יעקב חבל נחלתו', הרי שלימות הנחלה תתקיים רק לעתיד לבא, כאשר יכלו מיתרי הרע, ויתגלה כבוד מלכותו בכל הארץ, וכאשר תהיה אף היא בלי מיצרים, ותתעלה ותתאחד עם היכל הקודש שבתוכה, אזי אף היא תקרא 'נחלה'.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

^{טו} ובשירת הים נקראה ירושלים 'הר נחלתך', לאמור כי נחלת ישראל באה ממקור עליון, ולעולם היא 'נחלתך', כי כל ענין ההנחלה היא משורש 'נחל', שיש בו תנועת ירידה של מים, והיא הנמשכת ומקשרת מדור אל דור, ואף שכל יורש בפני עצמו יש לו הפסק, הרי בהיותו חלק הממשיך מדור אל דור, הוא מצטרף להיות כאפיק נחל, ונמצא שההנחלה היא המשכה ללא סוף.

^{טז} והוא זיווג שפע היסוד עם המלכות המקבלתו, שהוא תלוי בעבודת ישראל, ולכך צריך ריצוי.

^{יז} והיא 'מנוחה שלימה שאתה רוצה בה' המתגלה ברעוא דרעוין, וכבר הרחבנו בזה בספר השבת בכמה מקומות. וראה באדיר במרום (ח"ב רישא וסופא) שדרך המנוחה נסגרה עד ביאת המשיח, שאז נאמר (ישעיה יא י) 'והיתה מנוחתו כבוד'. ובאלף השביעי יהיה גילוי הסוף, והוא מנוחה הבאה אחר הטורח. אך באלף השמיני יהיה גילוי יותר, בהשואת הראש והסוף שיעשו בהשוואה אחת כבראשונה. ואף הגר"א ביאר מקרא זה (אד"א דברים יב ט) ששלשה דברים נתן ה' לישראל, מנוחה נחלה מתנה, והם הניתנים לנפש רוח ונשמה. לנפש מנוחה, שנאמר (ישעיה נח, יא) ונחך וגו' והשביע בצחצחות וגו'. הנחלה לרוח, והיא נחלת גן עדן שהוא ירושה מאדם הראשון ומיעקב. ומתנה לנשמה, שנאמר (שם יד) אז תתענג וגו' והרכבתיך וגו' והאכלתיך וגו', ולהאמור היינו שאחר ה'נחלה' יש מנוחה הניתנת כמתנה, ולא רק כתוצאה משלימות העבודה.

^{יט} וזהו מהות של נחל (שעה"כ חנוכה א) שהוא יוצא מר"ת ניוצר ח'סד ל'אלפים, ועניינו הוא אור הנמשך מן אימא לז"א, כי התשובה בבינה, היא נחל קדומים.

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

מנוחת הנפש

בָּנִים אַתֶּם לֵה' אֱלֹקֵיכֶם לֹא תִתְגַּדְדוּ וְלֹא תִשְׁיִמוּ קִרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לְמַת (יד, א)
התורה הק' נתנה לנו לאו של "לא תתגודדו", והיינו שלא תתנו גדידה ושרט בבשרכם על המת. ויש להעיר, מדוע כאן התורה מקדימה "בנים אתם לה' אלקיכם", מה שלא הקדימה לפני שאר המצוות?

וכתב האבן עזרא לבאר וז"ל: "וטעם בנים - אחר שתדעו שאתם בנים לשם והוא אוהב אתכם יותר מהאב לבן, אל תתגודדו על כל מה שיעשה, כי כל אשר יעשה לטוב הוא. ואם לא תבינוהו כאשר לא יבינו הבנים הקטנים מעשה אביהם רק יסמכו עליו, כן תעשו גם אתם, כי עם קדוש אתה, ואינך כשאר כל הכנענים, על כן לא תעשה כמעשיהם", עכ"ל.

אם כן, "בנים אתם לה'", היינו נתינת טעם ל'לא תתגודדו', שאם אתה מכיר שאתה בנו של השי"ת, והוא ית' אבינו שבשמים, הרי אתה יודע שכל מה שעשה שהשי"ת הוא לטובה, ואפילו אם אין לנו יודעים מדוע זה טוב, אבל אנו יודעים שאבינו שבשמים אוהב אותנו, וע"י זה נקבל הכל באהבה רבה, ונסמוך עליו שכל מה שנעשה הכל לטובה. ורק ע"י אמונה זו, לא ישים על עצמו גדידה ושרט על המת.

הכל לטובה

וזו חובה על כל אחד להאמין ד"כל מה דעביד רחמנא לטב עביד", ואפילו אם אינו מכיר מדוע הוא לטב, אבל מ"מ חייבין אנו להאמין כן. וכן איתא בברכות (ס, ע"ב): "חייב אדם לברך כו'. מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה? ...אמר רבא: לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה. אמר רב אחא משום רבי לוי: מאי קרא, חסד ומשפט אשירה לך ה' אומרה, אם חסד אשירה, ואם משפט אשירה... אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר, וכן תנא משמיה דרבי עקיבא: לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד. כי הא, דרבי עקיבא דהוה קאזיל באורחא וכו'", ע"כ.

וכמו שכתב החובות הלבבות שאחד מתועליות הבטחון הוא: "שמחתו בכל ענין שיעתק אליו, ואם יהיה כנגד טבעו, מפני בטחונו באלקים שלא יעשה לו אלא הטוב לו בכל ענין, כאשר תעשה האם החומלת לבנה ברחיצתו וחתולו וקשירתו והתרתו על כרחו, כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים קלא, ב): אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי", עכ"ל. הרי שהבוטח בה', שמח בכל מה שנעשה לו, שיודע שהכל לטובה! ואפילו אם אינו מבין מדוע הוא לטובה.

וזו כוונת הפסוק "בנים אתם לה", שע"י ידיעה זו שאנו בניו של מקום, נקבל הכל באהבה רבה. שאנו יודעים שכל מה דעביד רחמנא לטב עביד. ואפילו אם הדבר נראה כדבר רע, אנו מאמינים שגם זו לטובה!

לבטוח על העתיד

ויש להרחיב, שכל מה שחייב להאמין שכל דעביד רחמנא לטב, היינו רק על העבר. אבל על העתיד, יש לבטוח בה, שהוא ית' יפרנס ויכלכל כל צרכיו כאב ואם המפרנסים את בניהם.

ואיתא מהגר"א (בדברי אליהו, תהלים פ' קלא) ז"ל, "שאלו לרבינו הגר"א, איך הוא מצות הבטחון בקדוש ברוך הוא? ואמר, כבר פירש לנו דוד המלך ע"ה (תהלים קלא, ב): "אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמל עלי אמו כגמל עלי נפשי". פירוש, כמו הגמול היונק משדי אמו, כאשר ינק כדי שבעו אינו דואג אם יהיה לו מה לינוק אחר כמה שעות כשיהיה רעב, כגמול הזה עלי נפשי, שאינוני דואג כלל מה יהיה אחרי שעה או ליום מחר. וזהו גם כן מה שכתוב (שם כב, ט-יא): "גל אל ה' יפלטתהו יצלתהו כי חפץ בו. כי אתה גחי מבטן מבטיחי על שדי אמי עליך השלכתי מרחם מבטן אמי א-לי אתה". וזהו שצותה התורה (שם קלא, ג): "יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם", עכ"ל.

נמצא לפי הגר"א, מהותו של בטחון הוא שאינו דואג כלל, וכמי שסומך על שדי אמו. שהגם שאחר שאכל הבן משדי אמו וכלה כל החלב, לאחר זמן כשיהיה מוכן לאכול שוב, יהיה שם חלב, ואינו דואג כלל. כמו כן, צריך כל אחד לבטוח בה, שהוא ית' יפרנסו וכלכל לו כל צרכיו כשיהיה צורך, ולא לדאוג "מה יאכל למחר".

השגחה של הבוטח בה'

ויש להוסיף, שהבוטח בה' ואינו דואג כלל, זו סיבה שהשי"ת יכלכל אותו בכל צרכיו, כאב המכלכל את בנו. ונבאר הענין על פי דברי הגר"א (אמונה והשגחה סי' ז') שכתב וז"ל: "והנה הנהגת המלך יתחלק לשלשה חלקים בכלל. א] הנהגת המלך עם בנו יחידו שנפשו קשורה בנפשו, ומשגיח עליו תמיד בעינא פקיא, בלא שום אמצעי כלל. ב] הנהגתו עם לגיון המיוחד לו, אשר הערו נפשם כמה פעמים למות על כבוד מלכותו. והנה גם עליהם משגיח המלך בעינא פקיא, אך לא על ידי עצמו, רק על ידי משרתיו העומדים בהיכלו. ג] הנהגתו עם שאר העם יהיה על ידי הרבה אמצעים, שרי אלפים, שרי מאות כו'. כן בדמיון זה יתחלק הנהגתו יתברך את העולם לשלש מדרגות, למראה עינינו... וכמו שכתוב (הגדה של פסח): "אני ולא מלאך", והיה כהנהגת האב את בנו, כמו שכתוב (שמות ד, כב-כג): "בני בכרי ישראל כו'", "הנני הרג את בנך בכרך", וזכו לזה מפני תקף האמונה... ויותר מזה נתגלה השגחתו בים, וכן כל הנהגתם היה שלא כדרך הטבע, במן, ובאר, ועמוד ענן, ובמלבושיהם, והיה זה לעמת תקף אמונתם בלכתם אחריו בארץ לא זרועה (ירמיהו ב, ב)... " עכ"ל.

מבואר מדבריו, שהבוטח בהשי"ת זוכה להשגחתו ית' באופן נפלא! ממש כמו בן שזוכה להשגחת אביו! כמו שהאב תמיד משגיח על בנו בהשגחה פרטית וייחודית ותמיד דואג לכל צרכיו, מדבר גדול ועד דבר קטן, עד לכל פרט ופרט הנוגע לחייו. וכל זה הוא רק על בנו. אבל על אחר אינו משגיח כלל, דגודל אהבתו לבנו, היא הגורמת ההשגחה. כך הוא גם ענין השגחת קוב"ה, דמי שמשים עצמו כבן של הקב"ה, זוכה שהקב"ה משגיח עליו ודואג לכל צרכיו כאב על בנו. וע"כ זהו יסוד היסודות שצריך לידע למען יבטח בהשי"ת, את גודל האהבה שהקב"ה אוהב את עמו ישראל. ע"י שיתבונן בזה, יחזק עצמו לבטוח בהשי"ת באמת בלב שלם, ויזכה שהשי"ת ישגיח עליו כאב על בנו, ותמיד ידאג לו, לכל צרכיו ומחסורו.

וכן מפורש בדברי הזוהר (ח"א דף ר"ה, ע"ב): "אתה ה' אבינו, דהא את קיימא עלן תדיר לברכה ולאשגחא עלן, כאבא דאשגח על בנין בכל מה דאצטריך לון" [תרגום: אתה ה' אבינו, שהרי אתה תמיד עומד עלינו לברך ולהשגיח עלינו כמו אב שמשגיח על הבנים בכל מה שצריך להם"], ע"כ. ואם אחד באמת ירגיש שהקב"ה משגיח עליו כאב המשגיח על בנו האהוב, בודאי בלי שום ספק שיבטח בהשי"ת באמת, ובודאי יזכה להשגחת השי"ת שיעזרהו בכל מצב שהוא.

מעשה נפלא:

יש להביא כאן מעשה נפלא מאוד, באחד שבטח בהשי"ת בכל נפשו, ולא הייתה לו שום דאגה כלל, וע"י זה זכה שהשי"ת כלכל אותו כאב המכלכל את בנו.

הגר"א מוילנא זי"ע ערך, כידוע, גלות, ופעם סיפר על מאורע מופלא ביהודי, אשר הגיע למדרגת בטחון בדרגה גבוהה עד למאוד.

היה זה באחת האכסניות בה התאכסן בגלותו, והיהודי שהחזיק בחכירה מהפריץ את האכסניה, היה חייב לפריץ חוב גדול על דמי החכירה, ולא היה לו ממה לשלם. הפריץ קבע תאריך אחרון לתשלום, תוך איום מפורש, שאם לא ישלם עד אז - יכניס אותו, את אשתו וילדיו למאסר.

בני הבית היו מדוכדכים, מצטערים ובוכים, אבל האיש עצמו הרגיע אותם, באומרו שלא יקרה שום דבר, והוא סמוך ובטוח שביום המיועד יזמן לו ה' את הכסף הדרוש כדי לשלם. הרבה שנים, אמר לאשתו וילדיו, עובד אני על מידת הביטחון, ולכן אינני שרוי בדאגה כלשהי!

הגר"א היה עד לכל ההתרחשות הזאת, והתעניין לדעת כיצד יפול דבר. והנה כאשר הגיע היום המיועד, ראה שהיהודי הולך אל הפריץ, בלי שיש בידו אפילו פרוטה אחת! הלך הגר"א אחריו, וראה שהוא כבר נכנס לחדר ההמתנה בלשכת הפריץ, ועדיין אין כסף בידו, אבל בטחונו היה כה חזק, שאמר להגר"א שבטוח הוא שהכסף יימצא לו, וכך ישב והמתין ומראה פניו כמי שכל הכסף בכיסו, בביטחון גמור. כשהגיע תורו כבר עמד להיכנס, אבל האיש שיצא מהפריץ עיכב אותו ואמר לו:

אספקלריא לפרשת ראה תשפ"ג

אני מבקש להציע לך עיסקת תיווך, ששכרה בצידה. אני יוצא זה עתה ממשא-ומתן מייגע עם הפריץ, על רכישת יער עם עצים, הפריץ דורש ממני סכום גבוה ולא הייתי מוכן להסכים לגובה הסכום, למרות שהעיסקה בכל זאת טובה בשבילי, אלא שזה הפך אצלי לעניין של יוקרה, אני לא רוצה לתת לפריץ הרגשה שהוא ניצח אותי. לכן, קח לך דמי תיווך, תיכנס אליו ותסיים אתה עמו את העיסקה...

סיים הגר"א את הסיפור ואמר: "סכום הכסף שנתן לו הסוחר כדמי תיווך, היה בדיוק הסכום שהיה חייב לפריץ"! עד כדי כך, אמר, אפשר להגיע על ידי מידת הבטחון! [שאל אביר ויגדך ח"ג עמק נ"ז]

לתגובות: adebstein@gmail.com

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן, מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק

שכר על מחשבה טובה

אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹקֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם. וְהִקְלַלְתֶּם אִם
לֹא תִשְׁמְעוּ (יא, כז - כח)

ובבעה"ט: את הברכה - בברכות אמר את לשון רבוי כי לא נפל אחד מכל דברו הטוב, ובקללה לא אמר את אלא והקללה, עכ"ל.

ויל"פ כי במצוות המחשבה מצטרפת למעשה כדאיתא בקידושין דף מ' ע"א וזהו הריבוי "את" שאף המחשבה הרי היא בכלל הברכה, וגבי הקללות הלא אין הקב"ה מצרף מחשבה למעשה כדאיתא בקידושין דף ל"ט ע"ב ולכן הקללה היא כפי שיעור העבירה בפועל.

איבוד עבודה זרה - לכנות לה שם גנאי

וּאֲבַדְתֶּם אֶת שְׁמֵם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא (י"ב, ג)

וברש"י לכנות להם שם לגנאי גליא וקריין לה בית כריא עין כל עין קוץ. והוא מע"ז דף מ"ו ע"א וז"ל הגמ' שם: ואבדתם את שמם מן המקום ההוא לכנות לה שם יכול לשבח, לשבח ס"ד, אלא יכול לא לשבח ולא לגנאי ת"ל שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא הא כיצד היו קורין אותה בית גליא קורין אותה בית כריא עין כל עין קוץ עכ"ד הגמ'. ומבואר שהדין לכנות השם ילפי' מ"שקץ תשקצנו תעב תתעבנו" ודלא כפרש"י דילפי' מ"ואבדתם את שמם", וכה"ק בכתבי הגרי"ז כאן.

ויל"פ דס"ל לרש"י דהקרא ד"שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו" הוא גילוי היאך לאבד את שמם והיינו דאין דין מסויים לקרא שם גנאי אלא הוא קיום הדין לאבדם, והיינו דע"י שמשנה את שמם יש בזה חפצא של איבוד [כעין שינוי השם דגזילה דחשיב חפץ אחר, ודו"ק].

ועפ"י יל"ב דלכן ס"ד דיהני גם שם שבח והוא תמוה, ולהנ"ל י"ל דכיון דהענין בשינוי השם הוא קיום דין של איבוד דבזה שמשנה שמם הרי הוא מאבדם ואין ענין שינוי השם זולת שע"י הוא "מאבדם", לכן ס"ד דיהני אף ע"י שם שבח קמ"ל דלא.

^כ [ויש להוסיף בדרך צחות שזהו פירשו הקרא "אבד תאבדון את כל המקומות וכו'" ופרש"י שאין הכוונה לאבד המקום כי א"א לאבד המקום אלא הכוונה לאבד הע"ז מן המקום, וכן פירש דבריו בגו"א. ולהנ"ל י"ל שכוונת הקרא שיש לאבד גם "המקום" היינו ע"י לשנות לו שם, ועי'. אכן זהו חידוש שלא נזכר.]

לא תעשון כן - שלא יגרמו עונותיכם למקדש שיחרב

לא תעשון כן לה' אלקיכם (י"ב, ד)

וברש"י: אמר רבי ישמעאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם שיחרב, עכ"ל. ויל"ד בלשון רש"י שהמקדש הוא "מקדש אבותיכם". ויל"פ עפי"ד המהר"ל בנצח ישראל פ"ד שהמקדש הראשון היה בזכות האבות הקדושים ולכן מעלתו היה גדולה משל מקדש השני.

והנה בשבת דף ק"כ ע"ב מבואר דע"י גרמא אינו עובר על לאו ד"לא תעשון כן" עיי"ש, וכבר העירו שא"כ הכא כאשר המקדש נחרב מחמת העבירות למה נחשב שעוברים על לאו זה הלא אי"ז אלא גרמא.

ומבואר בזה שמעשה העבירות אי"ז "גרמא" ביחס לחורבן אלא העבירות הם סיבה ישירה לחורבן וכלומר שע"י העבירות אזלא הקדושה שבביהמ"ק ושוב ממילא יש כח לרשעים להחריבו כי כבר אין בו קדושה, וכלשון המד"ר באיכה [א, מ"ג] דאיתא על מעשה החורבן של הרשעים דהוי "קמח טחינא", ועי' סנהדרין דף צ"ו ע"ב נפקא בת קלא ואמרה ליה עמא קטילא קטלת היכלא קליא קלית קימחא טחינא טחינת, עיי"ש ובמהרש"א.

ובנפיה"ח ש"א פ"ד וז"ל: כי הלא נבוכדנצאר וטיטוס לא עשו במעשיהם שום פגם וקלקול כלל למעלה כי לא להם חלק ושורש בעולמות העליונים שיהו יכולים לנגוע שם כלל במעשיהם רק שבחטאינו נתמעט ותש כביכול כח גבורה של מעלה את מקדש ה' טמאו כביכול המקדש העליון ועי"כ היה להם כח לנבוכדנצאר וטיטוס להחריב המקדש של מטה המכוון נגד המקדש של מעלה, עיי"ש. והיינו כי ע"י העבירות כבר אין מקום לקדושה להיות שם.

וראה להרבינו בחיי (אבלות חורבן ירושלים) שדקדק הלשון הובקעה העיר ולא בקעו העיר וביאר שהכוונה בגזירת שמים, והן הן הדברים שכל שחטאו ישראל ונחרב בית המקדש העליון שוב "ממילא" הובקעה העיר, ועי'.

בכורים - תרומת ידך

ואת תרומת ידכם (י"ב, ו)

וברש"י אלו הבכורים שנא' במ ולקח הכהן הטנא מידך, עכ"ל.

יש להאיר שהבכורים נקראו תרומת "ידך" ע"ש שהכהן לוקח הבכורים "מידך", כי הנה הידים הם כלי המעשה, וענין הבכורים להביא את ה"ראשית" לה' לומר שאיני כפוי טובה, לכן בדוקא נעשה זה עם "הידיים" - כלי המעשה, להורות שלא "ידי" עשו זאת אלא הכל מאתו ית', והבן.

בל תוסיף ובל תגרע

לא תסף עליו ולא תגרע ממנו (י"ג, א)

ולעיל בפר' ואתחנן כתיב (ד, ב) לא תסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו. ובאדרת אליהו כאן פירש דהכא בא לאסור להוסיף על המצוה עצמה וכגון להניח ה' פרשיות וכיוב"ז, אולם בפר' ואתחנן בא לאסור להוסיף על התרי"ג מצוות עצמם וכגון הבודה מצוה מליבו ואומר שהיא מהתורה.

ונראה שהדברים מדויקים בלשון הקראי דהכא כתי' לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו בלשון יחיד ומשמע דקאי על מצות מסוימת שלא להוסיף עליה, אך בפר' ואתחנן כתי' בלשון רבים ומשמע שהוא איסור להוסיף על כללות התורה.

רבים שנידחו הם כגויים

הִנֵּה תָּפֶה אֶת יִשְׁבֵי הָעִיר הַהִיא לְפִי חֶרֶב הַחֶרֶם אֲתָה וְאֵת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְאֵת בְּהֵמָתָה לְפִי חֶרֶב (י"ג, ט"ז)

כתב הגר"א באד"א: כאן להיפוך היחידים בסקילה לפיכך ממונם פלט והמרובים בסייף לפיכך אבד, פירוש, שהגויים מיתתן בסייף ורבים שנידחו הם כגויים ולכך מיתתן בסייף וממונם אבד שבגויים התיר ממונם ועשם הפקר, אבל יחידים בסקילה והרי הם כישראל, והרוגי בית דין נכסיהם ליורשים לכך ממונם פלט, עכ"ל. ומבואר בדברים ש"רבים שנידחו הם כגויים", ועי' פח"י ר"ה מאמר כ"ו אות ה' שביאר הכרח דבריו שהרי בעלמא קיי"ל שאין ציבור מת, ואם כאן גזרה תורה להשמיד "ציבור", בהכרח שיצאו מכלל ישראל, עיי"ש.

והנה גבי עיר הנדחת כתי' כאן "נעשתה התועבה הזאת בקרבך" ולהלן בפר' שופטים בדין עבודה זרה דיחיד כתי' "נעשתה התועבה הזאת בישראל", וכבר עמדו בזה.

ולדברי הגר"א הנ"ל שעיר הנדחת נעשה דינם כעכו"ם אתי שפיר דכתי' "בקרבך" ולא כתי' "בישראל" כי יצא דינם מדין ישראל לדונם כדין עכו"ם, ועי'.

צלויות הפסח לשמה

וְעֲשִׂיתָ פֶּסַח לָהּ אֶלְקִיךָ (ט"ז, א)

עי' בספרי לגי' הגר"א דאיכא ס"ד שאף הצליה תיעשה לשמה, עיי"ש. וצ"ע למש"כ רש"י ר"פ תמיד נשחט שצליה צורך הדיוט [שלכך אינה דוחה שבת], א"כ מה הס"ד דבעי לשמה. וכמו"כ יעוי' בתוס' בזבחים דף נ"ו ע"ב ד"ה הפסח שדימו דין על מצות ומרורים יאכלוהו לדין צליה, ומבואר שאי"ז מדיני הקרבן אלא מדיני האכילה, וא"כ צ"ב הס"ד דהספרי. אכן יעוי' בתוס' בביצה דף כ"ז ע"ב ד"ה ועל שמבואר שצליה צורך גבוה, ואשר לפי"ז מבואר מאוד הס"ד דבעי לשמה.

ונראה בביאור הדבר, דהנה כנודע עיקר שם ק"פ הוא לאכילה, ומה"ט אמרי' בפסחים דף ע"ח ע"ב שאם נטמא הבשר אף שהאימורין קיימין אין זורקין את הדם, שלא כשבאר קרבנות שאם נטמא הבשר ונשתייר מהאימורים או נטמאו האימורים ונשתייר מן הבשר זורקין את הדם ומשום ש"עיקרו לאכילה באה" והדברים ידועים.

ונראה שלהכי יש ס"ד שאף הכשר האכילה תהא לשמה כי ענין לשמה הוא להחיל שם הקרבן בהקרבן, ובכל הקרבנות שעיקרם לכפרה וריצוי בעי לשם חטאת לשם עולה וכיוצב"ז, אבל ק"פ שעיקרו לא בא אלא לאכילה ס"ד שאף הצליה שהיא אופן האכילה הוי חלק משם הקרבן לענין לשמה.

וענין זה שחלוק ה"לשמה" של ק"פ משאר קרבנות, יש ללמוד מד' האו"ש פי"א מפסולי המוקדשין לענין פסח ששחט לשם חולין דפסול שלא כשבשאר קרבנות שאינו פוסל, מה"ט שמאחר ועיקרו עומד לאכילה חשיב מין במינו דמחריב כדאי' בריש זבחים, עיי"ש, ודו"ק.

ברכת מועדיך לחיים ולשלום

וְהִיִּית אֶךְ שְׁמַח (ט"ז, ט"ו)

ופרש"י לפי פשוטו אין זה לשון צווי אלא לשון הבטחה, עכ"ל. ובאב"ע: מצוה לשמוח בחג הסוכות וי"א כי יברכך לעתיד ותהיה לעולם שמח, עכ"ל. ומהגרי"ז זיע"א מטו לפרש עפי"ז מה שאנו מתפללים "והשיאנו ה' את ברכת מועדיך לחיים ולשלום לשמחה ולששון כאשר רצית ואמרת לברכנו" והיינו בקשה לקיום הבטחה זו. ומצינו בלשון החינוך מצוה תפ"ט שע"י עליה לרגל "נוכה לקבל חסדו וברכתו" מבואר שיש ברכה מיוחדת בעליה לרגל. ומה שאומרים "לחיים ולשלום" בי' הגרי"ז שבלא חיים ושלום ליכא שמחה וששון.

וי"ל עוד במה שאומרים "לשלום" עפי"מ דאי' בפסחים דף ח' ע"ב דתניא איסי בן יהודה אומר כלפי שאמרה תורה ולא יחמד איש את ארצך מלמד שתהא פרתך רועה באפר ואין חיה מזיקתה תרנגולתך מנקרת באשפה ואין חולדה מזיקתה והלא דברים קל וחומר ומה אלו שדרכן לזוק אינן ניזוקין בני אדם שאין דרכן לזוק על אחת כמה וכמה אין לי אלא בהליכה בחזרה מנין תלמוד לומר ופנית בבקר והלכת לאהליך מלמד שתלך ותמצא אהלך בשלום, עיי"ש. ויתכן שזהו ה"רצית לברכנו" בשלום היינו הבטחה זו שלא יחמוד איש את ארצך ויתקיים בנו "תמצא אהלך בשלום".

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים

בענין צירוף מומר ומחלל שבת למנין במקומות נופש

יש לעיין אם מחלל שבת ומומר מצטרפים למנין ולכל דבר שבקדושה. והנה הכרעת רוב האחרונים, שאין מצרפים מחלל שבת למנין, כיון שדינו כגוי לכל דבריו, וה"נ לענין צירוף למנין. וכמ"ש הפמ"ג [סי' נה א"א סק"ד]. והמשנ"ב שם [ס"ק מו]. וכ"כ כל גדולי האחרונים, וכמבואר היטיב בתשו' יבי"א העשירי [סי' נה, בהערות לר"פ ח"ג סי' יב]. ע"ש. וש"נ.

ויל"ע בשעת הדחק אם יש מקום להקל בזה, כי בשו"ת אג"מ [או"ח ח"א סי' כג], דעתו להקל לצרפם למנין, והביא לזה ראייה גדולה. וזתו"ד, דהנה בש"ס ברכות [כא:], ומגילה [כג:], ילפי' דכל דבר שבקדושה בעי עשרה. דאתיא תוך תוך, כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל, וכתיב התם הבדלו מתוך העדה, ואתיא עדה עדה, דכתיב התם עד מתי לעדה הרעה הזאת, מה להלן עשרה - אף כאן עשרה. חזינן דעשרה המרגלים דעליהם כתיב הבדלו מתוך העדה הרעה הזאת נקראים "עדה" לענין עשרה. והנה בגמ' ערכין [טו.] מבואר דהמרגלים היו כופרים, דאיתא שם, דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה, דכתיב: כי חזק הוא ממנו, אל תיקרי כי חזק הוא ממנו אלא ממנו, כביכול בעל הבית אין יכול להוציא כליו משם. ע"ש. הא קמן דהמרגלים היו כופרים, ועם כל זה המה מצטרפים למנין, דמהם גופא ילפינן, וכופרים גריעי ממחללי שבתות, וע"כ לומר דגם מחללי שבת מצטרפים למנין. עכ"ד האג"מ בקיצור נמרץ. וע"ש מש"כ עוד בזה, ובח"ב (סי' יט), ובמש"כ ע"ד ביבי"א שם.

אלא שלכאורה היה מקום לתמוה על עיקר הדמיון שדימה האג"מ את ה"מרגלים" שהיו גדולי הדור לכופרים מן השוק. והלא ברור הדבר שהמרגלים היו צדיקים וחסידיים, ומדקדקים בתרי"ג מצות בקלה כבחמורה וכמפורש במדבר רבה [פ' טז, ה'], ורק שבדבר אחד שגו לפי דעתם, ואף שזה היה חטא חמור מאוד כמבואר בספה"ק, אבל לא משום כך נבא לדמותם לכופרים בכה"ת ומחללי שבתות. ואף אי נימא דמי שמקיים כל התורה כולה, ורק שגה בדבר אחד ועשה עבירה אחת, שהוא מצטרף למנין, מ"מ מנ"ל דמי שהוא רשע ואינו מקיים מצוות כלל שג"כ אינו מצטרף למנין. והיא קושיא גדולה לכאורה. וכמדומה שזוהי קושיית האור לציון ח"ב [פ"כ ה"ה].

ונראה ליישב דעת האג"מ, דהנה הקשה הגר"ח מבריסק ע"ד הרמב"ם שעשה י"ג עיקרים, ותמה, דמה החילוק בין הי"ג עיקרים לכל התורה כולה, והלא כל שאינו מאמין אפילו באות א' מה"ת הרי הוא נקרא אפיקורס. ומי שאינו מאמין בהלכה א' אפי' מהל' נט"י הרי הוא כופר, וי"ג עיקרים למה לי. ותי' הגר"ח, דבכל התורה כולה אם אינו יודע דבר אחד ואינו מאמין בזה מחמת חסרון ידיעה אינו אפיקורס, ורק בשם עם הארץ יקרא, אבל בי"ג עיקרי אמונה אפילו אם אינו מאמין או שהוא טועה מחמת חסרון ידיעה ובשוגג, ג"כ נקרא אפיקורס. וכ"ז רק בי"ג עיקרים. ועי' בקודה"ע להגראו"ו מש"כ בזה, והדברים מפורסמים.

ולפ"ז נראה, דהמרגלים ששגו בענייני אמונה, אף שהיו מדקדקים בקלה כבחמורה, מ"מ כיון שבעניינים אלו שוגג כמוזד, א"כ דינם שוה לכאורה לאפיקורס שכופר בכה"ת כולה. ומעתה שפיר יש ללמוד מהמרגלים לכל כופר שאינו מאמין כלל בתוה"ק, שמצטרף למנין. ונתבארו ד' האג"מ.

ועדיין יש להעיר ע"ד האג"מ, וכמ"ש להעיר ביבי"א שם וזת"ד: ומ"ש האג"מ להוכיח מהא דילפינן (מגילה כג:): דאתיא תוך תוך ממרגלים, והתם היו כופרים בפרהסיא, שגרועים יותר ממחללי שבת בפרהסיא, א"כ בהכרח שגם לענין דברים שבקדושה מצטרפים. הנה לא זכר שר דברי ר"ת שכתב שהנוסחא שלנו אינה מדוייקת, אלא עיקר הנוסחא: "כתיב הכא ונקדשתי בתוך "בני ישראל", וכתיב התם, ויבאו "בני ישראל" לשבור בתוך הבאים (בראשית מב, ה), מה להלן עשרה אף כאן עשרה". והראיה לדבר שבקדושה מעשרת אחי יוסף שכולם צדיקים היו. עכ"ד. והובא בדברי רבינו בחיי (ויקרא כב, לב). ע"ש. וכ"כ הראב"ן (סי' קפה). וכל זה מפורש בירושלמי (ברכות פ"ז ה"ג). ולגירסא זו דילפינן מאחי יוסף שהיו עשרה, ולא מהמרגלים, א"כ לפ"ז לכאוי' אזלא הוכחת האגרות משה. עכ"ד היבי"א.

ועוד יש להעיר, דלכאוי' מנ"ל להאגרות משה דיש ללמוד מהמרגלים את כל פרטי הדין דאפי' רשעים, דאפשר דמה שחז"ל הורונו דיש ללמוד ממרגלים זהו רק לענין המנין והמספר, והיינו דבמרגלים חזינן שהיו עשרה, והתם כתיב תוך, וא"כ גם היכא דכתיב ונקדשתי ב"תוך" בני" בענין עשרה, אבל מנ"ל דאפשר לצאת יד"ח עשרה ברשעים דומיא דמרגלים, דזה לא ילפינן מהתם, ויש לומר דדין דבר שבקדושה הוא ככל דיני התורה דמומר דינו כגוי, ולכאוי' אין הכרח לומר, שחז"ל הורונו דמומר מצטרף למנין דומיא דמרגלים. ועימש"כ בישוב קושיא זו באגרות משה ח"ב [סי' יט].

ועוד העיר ע"ד חכ"א בקובץ בית הלל [גליון מט, עמ' קה], דבערכין [טו:] אמרו כל המספר לשה"ר "כאילו" כפר בעיקר. ואטו משו"ה נימא דכל המספר לשה"ר דינו ככופר בעיקר, ואינו מצטרף למנין. וע"כ, דאין זה כופר ממש, אלא רק "כאילו" כופר, ולא כופר ממש, וה"נ י"ל לגבי המרגלים, דמה שאמרו: כי חזק הוא ממנו, כעין כפירה הוא, ולעולם אין ללמוד מזה לכופר גמור. ע"ש. וסיוע לדבריו יש להביא ממש"כ באגרא דפרקא ח"א [אות לג] בשם הגרמ"מ מרימנוב שאמר, בוא וראה כמה גדול כוחם של ראשונים, דהא דילפינן בדבר שבקדושה דבעינן עשרה, מהיכן יליף לה מעדת מרגלים ומעדת קורח, ומזה רואים שכל חטאם היתה רק בדקה מן הדקה ולפי מעלתם היתה טעותם נחשב לעון. עכ"ד.

והנראה בזה ליישב את כל הקושיות הנ"ל בחדא מחתא, וראשית מה שהעיר היבי"א מגירסת ר"ת, דהנה מלבד שהנוסחא בש"ס דידן ובראשונים היא דילפינן ממרגלים, וכמו שנראה מהרמב"ם [פ"ח מתפילה הלכה ה-ו]. ורש"י במגילה שם. והר"ן במגילה [יג: מדפי הרי"ף]. ורבנו יונה בברכות [יג. מדפי הרי"ף]. ועוד. ולגירסא זו אתי שפיר ד' האג"מ. הנה בעיקר הדבר יש לעיין מדוע ר"ת וסיעתו עזבו נוסחא דידן, דילפינן ממרגלים, וילפי לה מאחי יוסף שהיו ג"כ עשרה. ועי' ברבנו בחיי שם שאחר שהביא גירסת הש"ס דידן, דילפי לה ממרגלים, כ' וז"ל: ופירש ר' יעקב שאין נוסחא זו מדוקדקת, שאין להביא ראיה מעשרה

מרגלים לדבר שבקדושה, אבל עיקר הנוסחא היא כן: אתיא תוך תוך, כתיב הכא: "ונקדשתי בתוך", וכתיב התם: "לשבור בתוך הבאים", מה להלן עשרה אף כאן עשרה, ועכשיו יביא ראייה מעשרה אחי יוסף שהיו צדיקים לדבר שבקדושה. עכ"ל. ומבואר, דעיקר טענתם היא דא"א ללמוד ממרגלים כיון שהיו רשעים, ואמטו להכי ילפי לה מאחי יוסף. באופן, שלדברי הראשונים והש"ס דידן ילפי לה ממרגלים, אף שהיו רשעים, וא"כ אדרבה מוכח מהכא, דלד' שאר הראשונים דילפי לה ממרגלים זה אף שהיו רשעים, דאל"ה לק"מ קושית רבנו בחיי.

ומעתה גם הקושיא השניה שהקשינו, דמנין להאג"מ לחדש ולומר דיש ללמוד דבעינן עשרה דומיא דמרגלים ואפי' רשעים, דאפשר דכל הלימוד הוא רק לענין המנין והמספר ולא לפרטי הדין, דלהאמור כיון דחזינן דלר"ת א"א ללמוד ממרגלים כיון שהיו רשעים, א"כ מוכח דאם ילפינן ממרגלים זהו לכל הפרטים, ואפי' אם הם רשעים, יש ללמוד שרי לצרפם למנין, דאל"ה לק"מ קו' ר"ת. ומעתה א"ש ג"כ מה שהעיר הגרי"מ יונה הנו', דהא חזינן מדברי הראשונים דאכן המרגלים היו רשעים, ולא כאילו רשעים, וא"כ לגירסא דידן ילפינן ממרגלים אף שהם רשעים. ואם כדבריו, לא היה לו לר"ת לעזוב נוסחא דידן, ולמילף מאחי יוסף, אם רק "כאילו" עשו עבירה. ודו"ק בזה.

ויש לבאר גוף הסברא מדוע מחלל שבת ומומר מצטרף למנין, ומדוע שאני צירוף למנין משאר דיני התורה שדינו כגוי. וי"ל, דכיון שארז"ל כל בי עשרה שכינה שריא, א"כ גם במקום שיש מומר, כיון דמ"מ ישראל הוא, וחייב בכל המצוות, יש כאן השראת השכינה. וכמש"כ הפוסקים דמהאי טעמא אפשר לצרף למנין יושן, וחרש, דאף שאינם עונים, דמ"מ יש כאן השראת השכינה, וכמש"כ הב"י והאחרונים בסי' נ"ה. ע"ש. וה"נ בנ"ד לגבי מומר.

תדע, דהלא המומר הזה חייב בכל המצוות, וגם חייב כעת במצות תפילה במנין כשאר ישראל, וכמש"כ בס' אבן שלמה [פ"ה ס"ב בהערה] וז"ל: ושמעתי שפעם אחד נסע רבינו הגר"א בדרך, ונכנס למלון והיה שם ישראל פוקר אחד, ונטל י"ש לשתות בפני רבינו, וא"ל רבינו לברך, והשיב לו מה תועלת בברכה זו, הלא כבר פרקתי מעלי עול הדת, והשיב לו, שאעפ"כ יקבל שכר על ברכה זו, ואם לאו יענש עליה, כי על כל עבירה יקבל עונש בפ"ע, ושמע לקולו וברך, ועי"ז חזר בתשובה. והסיף שם המגיה: א"ה, כן נמצא מפורש בדברי הרמב"ם ז"ל במאמר קה"ש, וז"ל: שים ישים בין עיניו לקיים מן המצוות מה שהוא יכול, ואם אירע לו שעבר הרבה, או שחילל שבת, לא יטלטל מה שאין מותר לטלטל, וצריך האדם לידע עיקר מעיקרי הדת, שירבעם בן נבט והדומים לו, נפרעים ממנו על עשית העגלים ועל בטול עירוב תבשילין וכיו"ב, שלא יאמר האדם קלב"מ, שזה לא נאמר אלא בדיני אדם. עכ"ל. וכדברים האלה מובא בשם הגר"א בס' כתר ראש [בנדמ"ח בפרק מאמרים ומעשיות שונות, ס"ה]. ועוד. וא"כ י"ל, דכיון דחייב כעת במצות תפילה, א"כ למה לא נצרפו למנין, וכיון שיש לו חיוב להתפלל כשאר ישראל כשר, שוב י"ל דכל בי עשרה שכינה שריא, כיון דיש פה תפילה של עשרה מישראל.

ברם אי משום הא, יש לדחות, דאף דהמומר חייב בכל המצוות כישראל כשר, ואף יקבל עונש ע"ז שלא עשה מצוה קלה מדרבנן, מ"מ כעת שהוא מומר אין במעשה המצוה שלו שם של מעשה מצוה, ומה שיתבעו אותו על מצוה קלה מדרבנן, צורת התביעה תהיה שהיה לו לחזור בתשובה, ולקיים את כל המצוות לאחר שיקבל ע"ע עול התורה והמצוות, וכל כוונת הגר"א לומר דזה שהוא מומר אין זה פוטר אותו מחיובי המצוות, דלעולם יתבעו ותו אפי' על מצוה קלה, אבל כל עוד שהוא מומר, י"ל דאין למעשיו של מצוה, וזבח רשעים תועבה.

וכיו"ב מצאתי בקובץ שיעורים ח"ב [סי' מז אות יד] שכ' לצדד דמומר שעושה מצוה אין במעשיו כלום וז"ל: נראה, דכופר העושה מצוה אינה כלום, דהוי מתעסק, וזה לפי מ"ש הר"ן בשם הרא"ה, דאפילו למ"ד מצות אין צריכות כונה, והאוכל מצה בלא כונה יצא, אבל דוקא כשיודע שזו מצה, והיום פסח, ולא באינו יודע, דאז הוי מתעסק, והכופר אינו יודע שהיום פסח, ולא שזו מצה של מצוה, דלפי דעתו ליכא שום מצוה בעולם, וכו', עכ"ד. וע"ש עוד. ובתשו' אגרות משה או"ח ח"ב [סי' נ'] כ', דרפורמי שמברך ברכה, כיון שהוא כופר בה' ובתורתו, נמצא שהזכרת השם הוא אצלו רק כדברים בעלמא לא בכוונה להשי"ת, אין זה בשם ברכה כלל, דהוא כבלא שם ומלכות כלל. ע"ש. וע"ע בגינת ורדים [כלל ב' סי' לא]. ולפ"ז לכאו' ה"ה בנ"ד, דאין למחלל שבת שבא להתפלל שם של מעשה מצוה כלל. אכן שמא יש לחלק, דכיון שבא להתפלל, מראה שכוונתו לשם מצוה, אף שעושה עדיין עבירות. ובכה"ג גם להקוב"ש יש לזה שם של מעשה מצוה, ולא דמי ג"כ לד' האג"מ דאיירי ברפורמי. ואם כנים הדברים יש ליישב מה שהקשה הגראי"ל שטיינמן זלה"ה והובא בס' שלמי תודה יו"ט [סי' כז אות ד']. ע"ש.

ומה שהעיר באורל"צ שם מלשון הרמב"ם [פ"ב מהל' עירובין הט"ז] שכ' דמחלל שבת הרי הוא "כגוי לכל דבריו". ומשמע לכל דבריו ממש, ואף אינו מצטרף למנין. לכאו' היה נראה דאין בזה הכרח כ"כ, וע"כ דאין הכוונה לכל דבריו ממש, דהא בודאי שקידושיו קידושין וגיטו גט, וחולץ ליבמתו. ותנא ושייר. והרמב"ם לא כ' דין זה רק לענין עירוב דקאי ביה.

אמנם שו"ר די"ל שראיית האורל"צ נכונה. די"ל דמש"כ הרמב"ם דהרי הוא כגוי לכל דבריו, כוונתו שעשו הרחקה למומר שדינו כגוי לכל דבריו, ואם רצונם של חז"ל להרחיקו, א"כ מסתבר שגם דינו כגוי שאינו מצטרף למנין, דכל זה בכלל ההרחקה שעשו חז"ל למומר. ודו"ק.

אמנם קצת י"ל, דהרמב"ם יודה דמ"מ למנין מצטרף, תדע, דהא בש"ס ובראשונים לא נזכר כלל מזה שמחלל שבת ומומר אינו מצטרף למנין ולכל דבר שבקדושה, והראשון שדיבר מזה הוא הפמ"ג, וקודם לכן כמעט ולא היתה מציאות שמומר יבא לביהכנ"ס להתפלל, באופן שאין הכרח להעמיס ד"ז בדעת הרמב"ם. וי"ל.

והנה אי משום הא שכ' הרמב"ם שדינו כגוי, אולי י"ל דמכאן ראייה לאידך גיסא, דמצטרף למנין, די"ל דין דכל היכא דיש עשרה שריא שכינה, אינו שייך כלל לישראל כשר דווקא,

דיש כאן ענין של מציאות דכל היכא דיש מנין של זרע ישראל, קרי ביה שפיר ונקדשתי בתוך בני ישראל, אף אם הוא מומר, וכמש"כ כיו"ב לעיל. והנה כמו שקידושיו קידושין וגיטו גט אף שהוא מומר, דמ"מ לא פקע ממנו שם ישראל, וע"כ דכל מה ששייך לענין המציאות הרי הוא כישראל כשר, ורק שדינו כמומר שאין להחיותו כיון שהוא חייב מיתה מן הדין, ומומר שקידש אשה, אף שלא קיים מצות קידושין, כיון שאין כוונתו לשם מצוה, מ"מ קידושיו קידושין, וי"ל דה"ה בנ"ד, דמצטרף למנין, דכיון שהוא מזרע ישראל, א"כ יש כאן מציאות של קדושה. ודו"ק היטיב בסברא זו.

שו"ר כעת במכתב מרנא הקה"י [הנדפס בס' מועדי וזמנים ח"ח [עמ' טז, והנדון אם מותר לבשל ביו"ט במקום שמצוי מחלל שבת] שכ' בתו"ד וז"ל: והא דקדושיו קדושין וגיטו גט, יל"פ משום דאינו כנכרי, אלא לגבי שאר ישראל, ולא לגבי עצמו, שהרי הוא מחויב באמת בכל המצות שבתורה, וה"ה שלגבי עצמו דינו כישראל שקונה אשה ומגרש אשתו, דלגבי עצמו קנאה בקידושין וכל איסור א"א מסתעף מכח קנין הבעל והיתר גט הוא מכח הפקעת כח הבעל, וכיון שלגבי עצמו דינו כישראל ממילא נאסרה האשה ע"י קידושיו והותרה ע"י גיטו. ומה"ט אפשר שהוא עצמו רשאי לשתות ממגעו ולבשל ביו"ט לאוכ"נ שלו דרק לגבי שאר ישראל דינו להחשב כנכרי. עכ"ל. ודבריו מסייעין לדברינו.

ועכ"פ, נמצא לפ"ז דהמיקל לצרף מחלל שבת למנין בשעת הדחק, יש לו ע"מ שיסמוך. ובזה יש לבאר מש"כ הגרי"ח מבבל בשו"ת הוד יוסף [סי' עה], וזת"ד: אם יש שבעה אנשים כשרים, והשאר מחללי שבת בפרהסיא, תלך לבית הכנסת להתפלל עמהם ולענות קדיש וקדושה וברכו, אבל לא תהיה שליח צבור במנין כזה, כי המתפלל חזרה ואומר קדיש בצירוף פסולים אלו שהם משלימים לעשרה, הרי הוא חוטא, ואם אין עשרה אלא עמך, ואם לא תלך לבית הכנסת להתפלל במנין הזה, ימנעו מקדיש וקדושה, כן תעשה, שלא תלך לבית הכנסת כדי שלא יאמרו קדיש וקדושה וחזרה בצירוף מחללי שבת אלה. ע"כ. והעיר ע"ד ביבי"א שם וז"ל: ויש לתמוה, כי איך התיר לשואל ללכת לבית הכנסת כזה, ולענות שם קדיש וקדושה, אע"פ שאין שם אלא רוב מנין כשרים, והשאר מחללי שבת בפרהסיא, והלא כל דבר שבקדושה לא יהא בפחות מעשרה, וזהו לעיכובא. וא"כ אינו רשאי לענות קדיש וקדושה כשאינן עשרה אנשים כשרים. וגם כששומע חזרת הש"צ שנאמרת בצירוף פסולים אלו, אינו רשאי לענות אמן, שזוהי אמן יתומה. ומוטב שיתפלל בביתו ביחיד ולא ללכת לבית הכנסת להתפלל באופן כזה. וצ"ע. עכ"ד היבי"א. ולמש"כ שמא י"ל בדעת הגרי"ח, דבשעת הדחק יש להקל עכ"פ, דישראל אע"פ שחטא ישראל הוא, ורק לכתחילה אין להקל בזה, ובדיעבד ש"ד. וע"ע מש"כ בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב [או"ח סי' יט]. והגרש"ז במנח"ש ח"ב [סי' ד' אות י']. ע"ש. וכל זה מלבד הצירופים שכ' האחרונים דבזמנינו אין להם דין מחללי שבתות גמורים. ואכ"מ. וע"ע בשו"ת אמרי יושר ח"ב [סי' נו]. וכבר כ' הרמב"ם בסוף אגרת השמד וז"ל: ואינו ראוי להרחיק מחללי שבתות ולמאוס אותם, אלא מקרבם ומזרזם לעשות המצוות, וכבר פי' רבותינו ז"ל שהפושע אם פשע ברצונו "כשיבוא לבית הכנסת להתפלל מקבלים אותו", ואין נוהגין בו מנהג בזיון,

וסמכו על זה מדברי שלמה ע"ה לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב, אל יבוזו לפושעי ישראל שהם באים בסתר לגנוב מצוות, ע"כ.

ולפי האמור, דמומר מצטרף למנין, יצא נפק"מ להלכה, למש"כ בסנהדרין [עד:]: דבפרהסיא צריך למסור נפשו אפי' על מצוה קלה, ואמרו בגמ', דאין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם. וישראלים בעינן, וילפינן לה מדכתיב תוך תוך, ע"ש. ולכאוי יש להסתפק אם צריך למסור נפשו ג"כ באופן שיש כמה מומרים, והאם מצטרפים למנין כיון דילפינן לה ממרגלים, אף שהיו רשעים. ולמש"כ האג"מ, נמצא דאף בכה"ג דחלק מהעשרה המה מומרים, מ"מ חייב למסור נפשו. ע"ש באג"מ מש"כ בזה. וכ"כ להלכה בס' ברית הלוי גרייבסקי [סנהדרין עד:], והובא בס' חשוקי חמד [ע"ז נד.]. ע"ש.

ואמנם יעוי' בחי' הגרע"א ליו"ד (סי' רסד, ונד' בהשמטות לשו"ע) שכ' וז"ל: במה שמפורסם שמחלל שבת בפרהסיא אף אם עושים מלאכות דאורייתא, מ"מ מאן יימר דעושה בפני עשרה מישראל, ואם עושה כן עם חברים כמוהו מספר י' אנשים, וכולם יחד מחלל"ש מאן יעיד על זה, "הלא כולם פסולי עדות נינהו", ואף אם עמהם ב' כשרים שרואים מעשיהם, מ"מ אם נדון לכל אחד בכלל מחללי שבת בפרהסיא, ממילא חבריו מומרים לחלל שבת בפרהסיא, ולא נעשה בפני עשרה ישראלים כשרים, "דנראה דבפני י' מומרים לכל התורה שאין זה בכלל פרהסיא עשרה ישראל". עכ"ל. ומפורש בדבריו שמומר לחלל שבת בפרהסיא, צ"ל בפני עשרה כשרים. ע"ש. והובא בשו"ת מלמד להועיל ח"ב [סי' פ']. וכן נראה ממ"ש בפ"י ענף יוסף שעל העין יעקב (פסחים נג:), שכ' בשם ס' שפת אמת הקדמון, דחנניה מישאל ועזריה הותר להם להשתחוות לצלם, הואיל וישראל שהיו שם השתחוו לע"ז הו"ל מומרים לע"ז, ובפני מומרים לא חשיב פרהסיא. והובא בשו"ת יבי"א ח"ו [חיו"ד סי' יג אות ו']. וכ"ז לכאוי דלא כהאג"מ.

אכן יעוי' עוד בדברי האגרות משה גופיה חיו"ד ח"א [סי' ע'], שכ' דדעתו שהמחלל שבת בפרהסיא בפני מחללי שבת כמוהו, נחשב שפיר פרהסיא, והוי מומר. ויליף לה ממרגלים, וכנ"ל. ואיהו לשיטתיה אזיל. ע"ש. וכבר ביארנו את דבריו לעיל.

העולה מן האמור: דשיטת האגרות משה דמחלל שבת מצטרף למנין ולכל דבר שבקדושה, ואף שמחלל שבת דינו כגוי לכל דבריו, מ"מ שאני לענין צירוף למנין, כיון דילפינן דבענין עשרה ממרגלים, ואפשר עשרה כהמרגלים. ואף שדעת רוב הפוסקים שלא כדבריו, מ"מ יש לדבריו סיוע נכבד מד' הראשונים.

ונפק"מ לפ"ז, לענין פרהסיא בקידוש השם, דאף אם יש עשרה מומרים וכיו"ב, מ"מ לשיטה זו הוי בכלל פרהסיא, כיון דילפינן עשרה לענין קידוש השם ממרגלים ג"כ, ואף עשרה שאינם כשרים הוי בכלל פרהסיא, וצריך למסור נפשו על קדושת שמו ית' בכה"ג.

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל

ציון'

ההקרבה במדבר לעומת ההקרבה בארץ ישראל

לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים פה היום איש כל הישר בעיניו (יב, ח)

כיצריך להבין באיזה ענין ובאלו דברים הם עשו 'איש כל הישר בעיניו' וכי לא היה להם חיובים? לא היו להם מצוות? לא היו להם איסורים?

רש"י פירש: "לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים וגו' - מוסב למעלה (דברים יא, לא) על כי אתם עוברים את הירדן וגו' כשתעברו את הירדן מיד מותרים אתם להקריב בבמה, כל ארבע עשרה שנה של כבוש וחלוק, ובבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבים פה היום במשכן, שהוא עמכם ונמשח והוא כשר להקריב בו חטאות ואשמות נדרים ונדבות, אבל בבמה אין קרב אלא הנידר והנידב. וזהו איש כל הישר בעיניו, נדרים ונדבות שאתם מתנדבים על ידי שישר בעיניכם להביאם ולא על ידי חובה, אותם תקריבו בבמה", אמנם כן דרשו חז"ל מהפסוק אך לכאורה אין זה פשוטו של מקרא.

הרמב"ן כתב: "אבל פירוש הכתוב, כי ישראל נצטוו במדבר לזבוח כל בקרם וצאנם שלמים לפני המשכן (ויקרא יז ג - ו), אבל באיזה מקום שיהיה המשכן יעשה אותם, ואם לא ירצה לאכול שור ושה לא יתחייב להביא קרבן כלל. וגם כן אינו חייב להביא בכורות ולא מעשר בהמה ומעשר שני. והנה לא יביא בחיוב למשכן כלל, ואפילו ברגלים לא נתחייב לבא שם. וכן אחרי זריקת הדם והקטר החלב בשלמים יאכל אותם במדבר בכל מקום שירצה, כי לא נתן בהם הכתוב מחיצה אבל אוכלים אותם במחנה וחוץ למחנה. והנה אין להם בכל ענין הקרבנות חובה, רק איש כל הישר בעיניו יעשה, על כן צוה בכאן כי אחרי המנוחה והנחלה לא יעשו כן, אבל יבואו בחובה למקום ידוע ומיוחד נבחר מהשם ויביאו שם הזבחים והמעשרות והבכורות ויאכלום שם במחיצה לפני השם", ומבואר בדבריו שבמדבר לא היו קרבנות חובה [ואף שנראה שקרבו חטאות במדבר, אין זה חובה קבועה אלא רק שכשחוטא צריך להביא קרבן], וקרבנות החובה שלא היו במדבר כתב הרמב"ן שהם בכורות וחובות הרגל, והנה בענין בכורות יש מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש האם קרבו במדבר, ולדעת רבי יוחנן קרבו בכורות במדבר ואין נפקא מינה בין המדבר לארץ ישראל לענין זה.

ובענין חיוב עליה לרגל ברגלים זהו חידוש עצום של הרמב"ן שלא נהגה במדבר, וגם אם צדקו דבריו קשה מאוד לומר שכל מה שאמר הפסוק שבארץ ישראל לא יעשה איש כל הישר בעיניו כבמדבר מתיחס רק למצות עליה לרגל, ופשוטו של מקרא מורה שהיה הבדל

כא חלק ממאמר זה נכלל במאמר 'קרבנות חובה במדבר' שנכתב ב'עיונים לפרשת שבוע' בשנת תשעו.

גדול וניכר בין צורת העבודה במדבר לצורת העבודה בבית המקדש, ומשמע שהוא מתבטא בכל צורת העבודה ולא רק בקרבנות הרגלים בלבד.

ונראה על פי דרכו של הרמב"ן שבמדבר לא היה חיוב רגלים אך ההבדל לא הסתכם בכך, אלא גרם לכך שלא יהיה זמן לחובת הבאת הנדרים והנדבות לבית המקדש, וטעם הדבר הוא, שבפסוק כתוב "כי תדור נדר לה' אלוקיך לא תאחר לשלמו" וחז"ל דורשים שם מהפסוק שעוברים על לאו זה כשלא מקריבם שלושה רגלים, ואם עובר רק רגל אחד ולא מקריבים עוברים על עשה של 'ובאת שמה והבאתם שמה', ואם כן נראה שבמדבר שלא נהג חיוב העליה לרגל בשלושה רגלים, לא היה להם זמן שבו הם חייבים להביא את הקרבן, ולא היה להם איסור של 'בל תאחר' ומצות עשה של 'ובאת שמה והבאתם שמה'.

ומבואר היטב הפסוק שמצוה לא לעשות איש כל הישר בעיניו כאשר עשו במדבר, כי במדבר לא היה להם חיוב להביא את חובותיהם בזמן מסויים אלא כל אחד יכל להביאה בזמן שהוא רוצה, כלומר, אם נדר אדם קרבן לא היו בית דין מחייבים אותו להביאו, כי הוא יכל לומר שהוא יביאו לאחר זמן, וכן אם היה חייב חטאת או אשם לא היה בית דין יכול לכפות אותו להביאם כי הוא יכל לומר שהוא יביא לאחר זמן, ולכן זה נחשב שהם הביאו רק 'איש כל הישר בעיניו' כלומר, שכל אימת שירצה האדם להקריב הוא יקריב, ואם אינו רוצה להקריב הוא לא יקריבנו.

ובעומק הענין נראה לבאר את טעם הדבר שבמדבר היו מקריבים 'איש כל הישר בעיניו', שזהו משום שיש שתי צורות איך לעבוד את ה': א] באופן מסודר וקבוע. ב] באופן של עבודה הבאה מרצון הלב שבה מקריב האדם כפי רצונו.

במדבר הם היו מטלטלים ונדים, והם היו עקורים מאדמתם כי לא היתה להם שום קרקע, ובזמן כזה שהם אינם ממוסדים ומסודרים כראוי אין מחייבים אותם לעבוד עבודה קבועה ומסודרת, אלא עבודה של 'איש כל הישר בעיניו' שהיא עבודה לפי נטית הלב והרגשותיו. ורק כשבאו לארץ והתישבו בה ציוה הכתוב לקבוע סדרים וגדרים לחובת זמן ההבאה, ולכן הוא אמר להם שמעתה הם לא יקריבו 'איש כל הישר בעיניו יעשה'.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

קרבנות טעונין לינה ומצוות התלויות בשינה

וּבְשִׁלְתָּ וְאָכַלְתָּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפְנִיתָ בַּבֶּקֶר וְהִלַּכְתָּ לְאֵהָלֶיךָ (טז, ז)

מפסוק זה למדו למצות לינה אחרי הבאת קרבנות, וצ"ע אם צריך ממש לינה דהיינו שינה, או רק שלא לצאת בלילה, כלשון הפסוק "ופנית בבוקר". וכתב הרמב"ם (ביכורים ג יד) "כל פונות שאתה פונה מן המקדש לכשתבוא לו, לא יהיו אלא בבוקר", הרי שהעיקר היא הפנייה בבוקר. וכן לכאורה יש להוכיח מקרבן פסח, שגם הוא חייב לינה (פסחים צה:), ועכ"ז כידוע אין לישון אלא לעסוק ביציאת מצרים כל הלילה. וכן רש"י בפסחים שם מפרש הא דטעון לינה "לילה הראשון ילין בירושלים, מיכן ואילך רשאי לדור חוץ לחומה בתוך התחום, והיינו לאהליך לאהל שחוץ לחומה, ולא לביתו ממש, דהא יום טוב הוא", הרי שענין לינה הוא שאסור "לדור" חוץ לחומה, וא"כ הוא איסור יציאה ולא חיוב לינה.

וכמדומה שלא מצאנו שום מצוה בשינה. דסוכה שאסור לישון חוץ ממנה, אינה מצד ה"שינה" אלא ששינה היא קביעות, ואסור לקבוע עצמו מחוץ לסוכה, כמו שמאותו טעם אסור לקבוע סעודה מחוץ לסוכה אף שאכילת עראי מותרת, הרי שלא עצם ה"אכילה" אסורה אלא האופן שגורמת קביעות. וכן בבית המקדש שנהגו בו כל צרכי בית ודיור, כאכילה ושתיה ומאור וריח טוב, ולא מצאנו מצוה על השינה אף שישנו בבית המקדש ויחדו לכך מקום כדאיתא בריש תמיד.

ואפילו "שינה בשבת תענוג" אינו מחז"ל, אלא בטור וברמ"א (או"ח רצ ס"א) איתא שאם רגיל בשינת צהרים "אל יבטלנו כי עונג הוא לו", וה"מימרא" שינה בשבת תענוג נמצאת בהרבה ספרים אבל לא בחז"ל, ואף לא בטור. כ"כ והשו"ע (רצ שם) עצמו השמיט הא דשינה בשבת, ומחמת כן אף שינה מדברי הטור לגבי הזמן שקובעים מדרש.

ומה שידוע ומקובל ששינה בשביל כח למצוות היא מצוה בעצמה, הכוונה שהיא הכשר מצוה, וכך לכאורה דקדק הרמב"ם בשמונה פרקים (פרק ה) "שישים הכוונה באכילתו ושתיתו ובעילתו ושנתו ויקיצתו ותנועתו ומנוחתו - בריאות גופו בלבד, והכוונה בבריאות גופו - שתמצא הנפש כליה בריאים ושלמים לאחוז בחוכמות, ולקנות מעלות המידות והמעלות השכליות" וכו'. הרי שהכוונה אינה על התוצאה הרחוקה שיקיים מצוות אלא על התוצאה הראשונה שיהיה בריא, וממנה יבוא לתוצאה שלאחריה לאחוז בחכמות. וכן חזר וכתב שם "ותהיה הכוונה בכל זה שיבריא גופו, ותכלית בריאות גופו - שידע".

כ"כ חמדת הימים (שבת פט"ז) ושל"ה (שבת, נר מצוה נג) וילקוט הראובני (פרי' ואתחנן) ומקור חיים לחוות יאיר (רצ ס"א) ופמ"ג (שם במשב"ז).

אשר על כן אפשר שגם הא דקרבנות "טעונים לינה" היינו עיכוב לילה ולא שצריך ממש לישון, כמים ש"לנו" למצות וקרבנות ש"לנו" בראש המזבח, שוודאי אינם "שינה", דלא מצאנו ציווי על שינה או להביא עצמו לידי כך.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס

שערי יוסף וש"ס, בני ברק

בגדרי החיוב נתינת מעשר כספים

עֶשֶׂר תַּעֲשֹׂר אֵת כָּל תְּבוּאֹת זְרַעַךְ הַיֵּצֵא הַשְּׂדֵה שָׁנָה שָׁנָה (יד, כב)

מעשר כספים לא נאמר בתורה בפירוש, ולא בתלמוד בבלי בפירוש, אך מצינו עשרה מקורות למנהג מעשר כספים.

א). נאמר בתורה פרשת ראה (יד כב) "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה", וכתבו בתוס' תענית דף ט' ע"א ד"ה עשר תעשר, בשם הספרי שכתב "את כל תבואת זרעך אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר, ריבית פרקמטיא וכל שאר רווחים מנין, ת"ל את כל לרבות ריבית פרקמטיא וכל דבר שמרויח בו וכו'".

ואמנם כתב בברכ"י יו"ד סי' רמ"ט סק"ג שבספרי ליתא קמן, סמכינן על דברי התוס', ושכעי"ז מבואר בתנחומא (ראה סימן יח) עשר תעשר וכו' רמז למפרשי ימים שהיו מוציאים אחד מעשרה לעמלי תורה, ובעמק הנתיב על ספרי דברים פרשת ראה פיסקא נב כתב שמקור דברי התוס' הנ"ל מספרי זוטא, וכן הביא המדרש תנחומא הנ"ל בשו"ת התשב"ץ ח"א סימן קמד,

וברמב"ם בהל' מלכים פרק א' הלכה א' לגבי שבע מצוות בני נח כתב בזה"ל: וכן היה הדבר בכל העולם עד אברהם, בא אברהם ונצטוו יתר על אלו במילה והוא התפלל שחרית, ויצחק הפריש מעשר והוסיף תפילה אחרת לפנות היום, ויעקב הוסיף גיד הנשה והתפלל ערבית ובמצרים נצטוו עמרם במצות יתירות עד שבא משה רבינו ונשלמה תורה על ידו עכ"ל, ומבואר שמצות מעשר דומה לתפילות שתקנו האבות, ומבואר דחיוב מעשר הרי הוא כדין תפילה שחייבים בה, ובע"כ שס"ל לרמב"ם כדברי הספרי הנ"ל, וזהו מקורו, וכן כתב בברכ"י יו"ד ריש סימן רמ"א, וכן כתב בשו"ת בית דינו של שלמה יו"ד סי' א', ועיין עוד בזה בשו"ת ישכיל עבדי ח"א חיו"ד סי' י"ג בארוכה.

ב). בירושלמי פאה פרק א' הלכה א' איתא על מאי דאיתא שם במשנה "אלו דברים שאין להם שיעור הפאה וכו' וגמ"ח", ואמרו שם בגמ' הדא דתימר בגופו אבל בממונו יש לו שיעור דאמר ר"ש בן לקיש בשם רבי יוסי בן חנינא באושא נמנו שיהא אדם מפריש חומש מנכסיו למצוה עד היכן ר"ג בן אינונא ורבי אבא בר כהנא חד אמר עד כדי תרומה ותרומת מעשר, וחרנא אמר כבוד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך כמראשית כל תבואתך, ע"כ, ומבואר שיש להפריש מעשר כספים כמו מתבואה, והובא במרדכי ב"ק אות קצב, ובהגהות מרדכי ב"ב אות תרנ"ט שמכאן יש רמז למעשר כספים, אך יש לעיין לפי מש"כ בפני משה על הירושלמי שם, ומ"מ בביאור הגר"א סי' רמ"א סק"ב הביא ב' הלימודים הנ"ל.

ג). כתוב בתורה (בראשית כח כב) "והאבן הזאת אשר שמתני מצבה יהיה בית אלקים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך".

וכתבו שם בדעת זקנים לבעלי התוס' בשם המדרש, יעקב תיקן לתת מעשר מן הממון, וכן כתב באבן עזרא שם שכתב שמה שאמר יעקב עשר אעשרנו הולך גם על מעשר כספים, וכן כתב ברבינו חיי שם וז"ל: קיים יעקב את דבריו כי נתן לה' יתברך מעשר מכל אשר לו ואפילו מן הבנים עכ"ל.

ואולם בדברי הגמ' בכתובות דף נ' מבואר שלומדים דין זה למה שצריך לתת חומש, ובספר משרת משה להגאון רבי יצחק עטיה על המרב"ם כתב בזה"ל: קשה קצת שהרי במצות המעשר נמי מצינו ליעקב אבינו שקייצה כמו שאמר הכתוב וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך, והו"ל למימר נמי ביעקב שקיים מצות המעשר אלא על תנאי שהרי כתיב אם יהיה אלהים עמדי וכו' וכל אשר נתן לי וכו' ורבינו לא קר חשיב אלא מה שעשו האבות בלי שום תנאי ולא כן ביעקב שבתנאי היה, אמנם קשה לנו מדברי הרא"ם שכתב להדיא כי נדר יעקב לעשר בלי שום תנאי, וצריך לתרץ אליביה דמה שקיים יעקב המעשר לפי שלמד מאביו יצחק שכבר קידמו בזה ולא מדנפשיה חידשה, ורבינו ז"ל לא קחשיב הכא אלא מה שחידשו האבות כל אחד מעצמו, וכן מה שאמרו במדרש ששמר יוסף השבת עד שלא ניתנה לא חשבה רבינו מהאי טעמא גופיה שכבר קדימו בזה אביו, עכ"ל.

ד). עוד כתוב בתורה (בראשית יד כ) "וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך ויתן לו מעשר מכל".

ואיתא בפסיקתא זוטרתא (בראשית א א) ובחר באברהם אבינו דור עשירי לנוח אשר התחיל במעשרות, וכתוב ויתן לו מעשר מכל, ועוד איתא שם בפרשת לך לך פיסקא כ' ויתן לו מעשר מכל וכו' אברהם התחיל במעשרות וכו' לפיכך זכו בניו לתרומת מעשר. עכ"ל.

וכן הוא דעת הראב"ד על הרמב"ם בפרק ט' מהל' מלכים הלכה א' שכתב להקשות ע"ד הרמב"ם שהו"ד לעיל שכתב שיצחק תיקן מעשר, והקשה מדברי הפסיקתא הנ"ל מבואר שאף אברהם הפריש מעשר. וז"ל: א"א כן היה ראוי לומר, והוא התפלל שחרית והפריש מעשר, ויצחק הוסיף תפילה אחרת עכ"ל.

ומצינו בזה כמה ישובים, א). בכסף משנה כתב שאברהם לא עשה כן בתורת מעשר אלא משום כבודו של מלכי צדק, משא"כ יצחק היה הראשון להפריש מעשר ממונו, וז"ל: ואפשר לומר לדעת רבינו דאברהם לא אשכחן שעושר ממונו והתם דוקא עושר השלל הבא לידו ולא בתורת מעשר אלא לפי שכיבדו מלכי צדק בהוצאת לחם ויין וברכו ורוצה לתת לו מעשר השלל, אבל יצחק הוא הראשון שעושר ממונו לשם מעשר כפי דרשת חכמים עה"פ ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכו ה' עכ"ל

והקשה ע"ד בלחם יהודה להגאון רבי יהודה עייאש זצ"ל שם, וז"ל: מ"ש מרן הכס"מ דאברהם לא הפריש בתורת מעשר, לאחר המחילה ליתא דמנליה הא, כיון דכתיב מעשר סתמא משמע ככל דיני המעשרות וחשיב מעשר משלו דהא שלו הוא מן הדין אלא שלא רצה להנות מחוט ועד שרוך נעל מהפלגת חסידותו ועוד איך אפשר שמי שנאמר עליו שקיים אפילו עירובי תבשילין לא קיים מצות מעשר והיא מכלל מצות התורה אלא מה

שיש לומר בזה מטעם אחר דהך מעשר אצל אברהם הוא הממון והמטלטלין ולא אשכחן חיוב במעשרות אלא ממיני הזרעים ותבואת הארץ היוצא השדה ובארהם לא אשכחן בהדיא מעשרות הארץ, ובודאי דאין הכא נמי דקיים הכל משא"כ יצחק דכתיב ביה מאה שערים ואומד זה היה למעשרות היה (עי' בר"ר סד ו) וכיון דביאר בו הכתוב הוא כדי ללמדנו דיצחק התחיל לקבוע מצוה זו בדורתיו לו ולזרעו מרצונו הטוב כן נראה לענ"ד. עכ"ל. וכן כתב הרידב"ז וכמ"ש לקמן.

(ב). בשו"ת חת"ס יו"ד סי' רלב כתב לבאר לשיטתו שאכן יצחק הפריש תבואת הארץ ואברהם מעשר ממון אבל אברהם לא נתנם לעניים דוקא אלא לשאר מצוות יעו"ש.

(ג). ברידב"ז שם על הרמב"ם כתב ליישב שכוונת הרמב"ד בהשגתו כי באברהם הוא כתוב שקיים מעשר דכתיב ויתן לו מעשר מכל, וצ"ל כי אברהם זכה בכל הרכוש ומשם נתן למלכי צדק המעשר, ורבינו לא לפרש כן שהרי אין המעשרות נוהגות אלא בגידולי קרקע שלו, לפיכך תפס בדברי האגודה שאמרו שיצחק הוא שהפריש המעשר שנאמר וימצא בשנה ההיא מאה שערים, וכן דעת המתרגם ורש"י ז"ל והרמב"ן על התורה, (ד). בעמק המלך כתב, נראה לי דאברהם קיים מצות נתינה דכהם היה שם ואין בזה כ"כ ראייה לקבוע המעשר למצוה גמורה, אבל אחר שניטלה הכהונה משם והפריש יצחק לעצמו לאפוקי מטבלו ודאי דרש והתקין מצוה זו עכ"ל.

(ד). בשו"ת יחל ישראל סימן קיג כתב לתרץ שאפשר שהרמב"ם אינו מפרש כמו שפירש הרמב"ד שאברהם היה נותן מעשר, אלא כמו שכתבו בבעלי התוס' (בראשית יד ב' אות ד' ואות ו) שמלכי צדק הוא שנתן לאברהם.

(ה). בספר משנת חכמים הל' יסודי התורה סימן ד' יבין שמועה אות ב' כתב ליישב שהרמב"ם כותב רק מצוות הנהוגות לדורות עולם מן התורה, ולכן הזכיר רק את יצחק שהפריש מעשרות מגידולי קרקע משא"כ מעשר כספים.

(ה). עוד מצינו בפרקי דרבי אליעזר (פרק לג) כתיב ויזרע יצחק בארץ ההוא, (בראשית כו יב) רבי אליעזר אומר וכי יצחק זרע דגן ח"ו אלא לקח את כל מעשר ממנו וזרע צדקה לעניים כד"א (הושע י' יב) זרעו לכם צדקה, וכל דבר שעושה הביא לו הקב"ה מאה שערים של ממון וברכו לכך נאמר ויברכו ה', ע"כ.

(ו). באור זרוע הל' צדקה סימן יג כתב להוכיח מדברי הגמ' בתענית דף ט' ע"א "עשר תעשר בשביל שתתעשר" ומבואר משם שיש להפריש מעשר כספים. וכן נראה בפשטות מדברי התוס' בתענית שם.

ואמנם יש להוכיח מדברי הגמ' בשבת דף קיט ע"א שאיתא שם "עשירים שבארץ ישראל במה הן זוכין, א"ל בשביל שמעשרין שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר שבבל במה הן זוכין וכו' ". ומבואר שהוא דוקא על עישור פירות, אך אפשר לומר דקאי גם על עישור פירות וגם על עישור כספים, [וראה מש"כ בזה בשו"ת להורות נתן ח"א סי' מ"ג].

ובספר גבורת ארי ר"ה דף ח' ע"א כתב להקשות ממה דאיתא שם בגמ' "עשר תעשר בשני מעשרות הכתוב מדבר, אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן, ונפקא ליה מינה דאין מעשרין מן החדש על הישן כמו במעשר דגן" ומבואר דילפינן לה לדין שאין מעשרין מן הש על הישן, וכתב שם ליישב שילפינן ב' הדינים, וא"כ אפשר לומר דקאי גם על עישור כספים.

ז). איתא במדרש רבה (נשא פרשה ח) "ואיש את קדשיו לו יהיו קדשי ישראל לישראל מעשר כספו מעשר בהמתו ושלמים וכו' ", וכתב שם בעץ יוסף דהיינו מעשר מריוח כספו, ולפירוש הנ"ל מבואר מקור למעשר כספים, ואמנם בפירוש מתנות כהונה שם כתב דשאי על מעשר שני שפדהו ומוליכו לירושלים.

ח). בפסר חסידים סימן קמד כתב, כתב להוכיח ממה שנאמר במלאכי (ג' י) "ובחנוני נא בזאת". ומבואר המקור למעשר כספים, וז"ל: גדול הפרשת מעשר שאמר הקב"ה בחנוני מכל דברים אחרים שאסור לנסותו שנאמר לא תנסו את ה' אלהיכם אותו המעשר הוא מעשר עני לתת לעניים מעשר מכל אשר ירויח אדם הן בריבית הן להשכיר את עצמו הן מכל דברים אשר בא ליד אדם בריוח וו' ואוי להם המעכבים מעשרותיהם כי לבסוף לא ישאר להם בידם כי אם המעשר והיינו דכתיב ואיש את קדשיו לו יהיו עכ"ל, והחיד"א בברית עולם שם כתב להוכיח שס"ל שהוא מן התורה, וכתב שם שכן מוכח מעוד ראשונים ט). כתב בשו"ת יהודה יעלה סימן שלד להוכיח ממה שנאמר בדברי הימים (א' כז כה) "ועל אוצרות המלך וכו' ועל האוצרות בשדה". ואיתא שם במדרש "על אוצרות בית המלך" שמוכח שגם דוד המלך נתן מעשר,

י). כתב בשל"ה הקדוש מסכת מגילה ענין צדקה ומעשר, בשם המדרש רבה, "ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה, אמר רבי יצחק שלא יאמר אדם אלו נתן לי הקב"ה שדה הייתי מוציא מעשרות מתוכה, אלא אם אין לו שדה יתן ממה שיש לו בעיר", עכ"ל.

פסק השו"ע

ולהלכה כתב בשו"ע יו"ד סי' רמ"ט ס"א "שיעור נתינתה אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים, ואם אין ידו משגת כל כך, יתן עד חומש נכסיו מצוה מן המובחר, ואחד מעשרה מדה בינונית, פחות מכן עין רעה, וחומש זה שאמרו שנה ראשונה מן הקרן, מכאן ואילך חומש שהרויח בכל שנה" וברמ"א שם כתב "ואל יבזבו אדם יותר מחומש שלא יצטרך לבריות, ודוקא כל ימי חייו אבל בשעת מותו יכול אדם ליתן צדקה כל מה שירצה, ואין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה, כוגן נרות לבית הכנסת או שאר דבר מצוה, רק יתנו לעניים".

מעשר כספים מה"ת או מדרבנן או מנהג

ומצינו ארבעה דעות בפוסקים, א). חיובו מן התורה, ב). חיובו מדרבנן, ג). מנהג. ד). מנהג קדום שצריכים לנהוג כן.

דעות הפוסקים שחיובו מן התורה

בשו"ת חת"ס יו"ד סימן רלב, כתב שדעת המהרי"ל שמעשר כספים הוא מן התורה, ושכן מבואר בתשובות מהרי"ל סימן נד. וכן הביא בפתחי תשובה יו"ד סי' רמ"ט סק"ב, וכן כתב בשו"ת שער אפרים סימן פד, וכן כתב בראשון לציון יו"ד שם.

וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק ח"י סו"ס פה בשם שו"ת רבי ידידיה טיאה וייל סימן ס' שאף להסוברים שהוא מה"ת אין זה חיוב אלא בארץ ישראל כדין מעשר תבואה, אבל בחו"ל מודי שהוא מדרבנן, ושכן כתב בשו"ת שערי צדק יו"ד סי' קצ"ז [ואמנם עי' ביד שאול כתב שאדרבה עיקר התקנה של מעשר כספים היתה עבור בני חו"ל שאין להם דין הפרשת מעשר תבואה].

וכן מבואר ממש"כ הגר"א באיגרת עלים לתרופה שכתב "ולמען השם שתפריש את החומש כאשר צויתוך ואל תפחות כאשר הזהרתך, כי בפחות מזה עוברים על רגע על כמה לאוין ועשין ושקול כאילו כפר בתורה הקדושה". ואמנם באהבת חסד פרק יט בהגהה ביאר דברי האגרת הגר"א שמיירי שעומדים עניים גביו.

דעות הפוסקים שמעשר כספים מדרבנן

בתשובות מהרי"ל סימן נד כתב בזה"ל: הא ודאי בתרומות ומעשרות דאורייתא אין להפריש כלל מן התלוש על המחובר, אבל זה על זה אין לחוש במעשר כספים, הגע עצמך אין מעשרים שלא מן המוקף או ממין החדש על שאין ממין החדש פירות שנה זו על שעברה וכמה חומרות דנהיגי במעשר דאורייתא, ומהאי טעמא במעשר כספים דרבנן התיר הגדול מהר"י אופנהיים בתשובה להאכיל לאביו ולאמו, דבאורייתא תבוא לו מארה, והמרבה במעשרותיו מקולקלים ומאכיל הלוי או העני טבל, והכא במעשר דידן משובח ותבוא לו ברכה עד בלי די, וכן המקדימו עכ"ל.

ובט"ז יו"ד סי' של"א סקל"ב כתב להקשות ע"ד חמיו הב"ח שהובאו דבריו לקמן שס"ל שאינו דבר שבחובה, וכבת בזה"ח: נראה דיש לדמות מעשר שמפרישין מן הריווח לדין מעשר עני של תבואה ופירות ומר חמי ז"ל כתב שלמעשר ממון שלנו אין בו חיוב לא מן התורה ולא מדרבנן, ותמהתי שהרי בריש סימן רמ"ט מבואר שחיוב גמור הוא כמ"ש כל הפוסקים והב"י הביאו בשם הירושלמי עכ"ל.

וכן כתב לתמוה על הב"ח שבשו"ת שער אפרים סימן פד, ובשו"ת נשאל דוד חיו"ד סימן כג שנעלם ממנו דברי התוס' בתענית [הו"ד לעיל] שהביא מדברי הספרי שיש חיוב לתת מעשר כספים, ואולם יש ליישב בזה כמ"ש בברכ"י שדברי הספרי הנ"ל אין להם מקור, וכן כתב כבר ליישב בשו"ת שבות יעקב ח"ב סימן פה שאין דבריו מוכרחים כיון שהספרי לא הוזכר בש"ס אצלינו שפיר קאמר הב"ח שאינו אלא מדרבנן יעו"ש.

וכן כתב לדינא בשו"ת נודע ביהודה מהדו"ק יו"ד סי' ע"ג שנשאל בדין ספק במעשר כספים, והשיב שהוא מדרבנן, וכן כתב במהרש"ל יו"ד סי' רמ"ט שהוא מדרבנן, וכן מבואר בשו"ת באר יעקב סימן של"א.

וכן נקט בערוך השולחן סי' רמ"ט סק"ג שהוא מדרבנן ומ"מ כתב שם בזה"ל: החיוב מצדקה מפורש בתורה בכמה פסוקים וכי ימוך אחיך והחזקת בו וחי אחיך עמך [ויקרא כה, לה] פתוח תפתח את ירך לו וגו' די מחסורו אשר יחסר לו [דברים טז, ח] לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחריך האביון [שם טז, ז] והשיעור מזה כמה שהאביון צריך כדכתיב די מחסורו אשר יחסר לו אמנם הדבר מובן שלא תצוה התורה ליתן כל מה שיש לו לעניים והוא ישאר עני ודרכיה דרכי נועם ובאמת בזמן שהיו ישראל בארץ והיה מצבם טוב ועניים היו מועטים היו יכולין לקיים די מחסורו וגו' אבל כשגלינו מארצנו ועניים נתרבו ועשירים נתמעטו ואם אפילו יחלקו העשירים כל מעותיהם לא יספיקו להשלים לכל העניים די מחסורם לכן תקנו חכמים מעשר וחומש ולא יותר דבהכרח לתת גבול וכמו שאמר רבא בתענית [כ ב] כולוהו מצינא לבר מהא לפתוח הפתח ולומר כל דצריך ייתי ויכול משום דנפיש חילי דמחוזא שהרבה עניים יש שם וקא מכליא קרנא ע"ש. עכ"ל. ומבואר דהוא קמת חכמים לצורך קיום מצות צדקה.

דעת הפוסקים שאין מקור למעשר כספים והוא רק מנהג

בב"ח יו"ד סימן של"א אות יט כתב, שאין למעשר כספים עיקר לא מדאורייתא ולא מדרבנן והוא רק מנהג, וז"ל: אבל מה שאדם מעשר ממה שמרויח במשא ומתן ככספים ושאר רוחים אינו בכלל זה ויכול ליתן ממנו לצדקה ולפדיון שבויים שהרי אינו חייב בה לא מן התורה ולא מדרבנן. עכ"ל.

וכן כתב לדינא בשו"ת פני יהושע סימן ב' וז"ל: כללא דמילתא בהא סלקינא ובהא נחתינן דנראה בעיני טורח בחינם לעשות שאלה מזה לדמות מעשר שלנו לשם מעשר דאורייתא שאינו אלא מנהג עכ"ל. וכן כתב לדינא בשו"ת מגיני שלמה סימן ב' והו"ד ביד שאול אות ג', וכן כתב במשנת חכמים על הל' יסודי התורה ה"ד סק"ב, וכן כתב בשו"ת תשובה מאהבה או"ח סי' פ"ז, וכן נראה שהכריע בפתחי תשובה סי' שלא סקי"ב.

וכן כתב בשו"ת רבי בצלאל רנשבורג סימן ל"ז, וכן כתב בשו"ת יהודה יעלה יו"ד סי' של"ד, וכן כתב בשו"ת נחלת יהושע ח"ב סו"ס ט', וכן כתב בשו"ת מהרש"ג ח"א חיו"ד סי' לא ד"ה אמנם, ובשו"ת משיב דבר ח"ב סימן עו.

וכן כתב בשו"ת חוות יאיר סימן רכד, שלא נזכר דין זה בפרשה וברמב"ם ובסמ"ג לא כתבוהו ובע"כ דס"ל שהוא אסמכתא בעלמא, יעו"ש, וכע"ז כתב בשו"ת בית יעקב ח"ב סימן פה וז"ל: מוכח להדיא דאין חיוב מדינא רק לתת שלישיית שקל בשנה, וגם מדקאמר בירושלמי פחות מכאן עין רעה, ולא קאמר דאינו יוצא חיוב מעשר ועבריין מקרי שעבר על מצות מעשר, אלא ודאי דאין כאן חיוב מצד המעשר רק שמקרי רע עין שאין מקיים מצות צדקה בהרווחה ולא שהוא חיוב מדינא וגם משמע מלשון הטור והרמב"ם דוקא היכי דקיימא עניים לפנינו ומבקשים צרכים אז מחויב ליתן להם בדרך צדקה או חומש או מעשר, אבל היכי דלא קיימי עניים א"צ ליתן רק שלישיית השקל וגם לא חש לה הב"ח כיון שאינו מפורש בש"ס שלנו, וכן משמעות גדולי פוסקים ראשונים שהשמיטו דין מעשר עני בזמן הזה לענין כספים משמע דליכא חיוב מדרבנן מדינא כלל, ותדע שהוא כן דהרי מעשר עני

בתבואה אינו מחויב ליתן רק בשנה שלישית וששית וכספים יהא חמיר ליתן תמיד ממה שחנן לו ה' הלא כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, אלא ודאי שאין כאן חיוב מדינא אפילו מדרבנן, ולכן לא נהגו כן בכל המקומות רק במשום שנתפשט המנהג או שרוצה להחמיר על עצמו עכ"ל.

וכן כתב בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סימן ו' וז"ל: אבל ישראל קדושים הם החמירו על עצמן בכל ארצות אשכנז קיימו וקיבלו עליהם חוק ולא יעבור לעשר ממון הנדוניא שמכניסים להזוג כדי שתשרה ברכה בממונם. עכ"ל.

וכן מבואר בבית מאיר יו"ד סי' רמ"א סעיף קמו שמעשר כספים אינה אלא הידור במצות צדקה כמו הידור באתרוג גדול ולעולם אין בו שום חיוב אפילו מדרבנן זולת מצות צדקה יעו"ש.

וכן כתב בשו"ת ישמח ללב יו"ד סי' ל"ב שמדברי הספרי אין ראייה שהוא מדאורייתא ואפילו אין כאן חיוב מדינא אפילו אלא מדרבנן אלא היכא שנהגו להזהר מנדר יעו"ש, וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב יו"ד סי' קל"ז, ובשו"ת ברכת שמים יו"ד סי' ע"ח, וכן כתב בדרך אמונה פ"ז מהל' מתנות עניים סקכ"ז, וכן כתב בשו"ת יחו"ד ח"ג סימן עו' לדינא שמעשר כספים אינו אלא מנהג.

וכן הבאתי דעת מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בקובץ פסקים והוראות יו"ד עמ' רצב שלהלכה נפסק שמעשר כספים אינו אלא מנהג.

ומ"מ הוסיף בזה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א "אף שהוא מנהג אין אדם יכול לומר 'איני נוהג בו', כיון שהוא מנהג קדום מאבותינו אברהם יצחק ויעקב, ונהגו בו כל ישראל, וכיון שכך חייבים לקיימו, וכל זה כשאין עניים לפניו, אבל אם נודמנו עניים לפניו, בזה יש חיוב ליתן מגדרי צדקה".

דעות הפוסקים שהוא מנהג קדום

בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג סימן עד כתב "מעו"ת מעשר יראה אחרי שהחזיקו לתתם לעניים אין לשנותם למצוה אחרת דנראה כגזול עניים דאע"פ שאינו מן התורה, אלא מנהג הא קיי"ל דברים המותרים ואחרי' נוהגים בהם איסור אי אתה רשאי להתירן בפניהם שנאמר לא יחל דברו ולא יחל מדרבנן [כדאי"ן] פ' [ואלו מותרים] (ט"ו ע"א) ול"ד להא דרפ"ק דערכין (ו' ע"ב) ישראל שהתנדב נר ומנורה לבית הכנסת מותר לשנותה למצוה אחרת דשאני התם דאידי ואידי מצוה לגבוה אבל מעו"ת מעשר כספים כבר זכו בהם עניים ע"י מנהג שכך נהגו כל הגולה ואין לשנות מעניים למצוה אחרת שאין לעניים צורך בהן דתנן פ"ב דשקלים (משנה ה') מותר עניים לעניים. עכ"ל, ומבואר שמעשר כספים הוא רק מנהג שנהגו כל ישראל.

וכן כתב להביא בבית לחם יהודה יו"ד סי' רמ"ט, ועי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן פז שכתב שי"ל שאף למהר"ם מרוטנבורג הוא מדרבנן, ובשו"ת משיב דברים יו"ד סי' קל"ז.

להלכה

וכמו שנתבאר לעיל שלהלכה שמעשר כספים אינו אלא מנהג, ולכן אם נהג כן אפילו פעם אחת הרי קיבל עליו בנדר, אך אם היה בדעתו לקיימו אלא פעם אחת ולא כיון לעולם אינו בתורת נדר אצלו עד שינהג כן שלש פעמים [כמבואר בשו"ע יו"ד סי' רי"ד ס"א ובמשנ"ב סי' תקנ"ז סק"ו] וכמו כן אפשר לסמוך בזה על התרת נדרים בערב ראש השנה. [כן הורה הגר"מ גרוס שליט"א וכן הורה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א].

ולכן לכתחילה טוב שמתחיל לנהוג לתת מעשר כספים שיתנה בלא נדר. [כיון שבמקום שיש ספק או לצורך מצוה וכיוצא בזה אפשר יותר להקל, וכן כתב בשו"ת יחו"ד שם בסו"ד זו"ל: ומה טוב ומה נעים שהרוצה להפריש מעשר מכל רווחיו, וממשכורתו, יתנה מראש במפורש לפני שיבוא לו הריוח או המשכורת, שיוכל לעשות במעות המעשר כל מצוה שירצה כפי ראות עיניו. ואם לא התנה כן בפירוש, יעשה התרה בפני שלשה על שלא אמר שהוא מפריש המעשר בלי נדר, ואחר שיתירו לו, יתנה התנאי הנ"ל. ואם שעתו דחוקה מבחינה כלכלית, ואין ידו משגת לנהוג מעשר כספים מכל משכורתו או רווחיו, יתנה מראש שיתן המעשר רק לאחר ניכוי הוצאות ביתו. אבל מי שחננו ה' בעושר, וידו משגת, יאחז צדיק דרכו לתת כל המעשר לעניים ולאביונים ולעמלי תורה ולישיבות הקדושות. ועץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. עכ"ל, וכן הורה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א].

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע - פרשת ראה

יא, ל: הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש.

עיינן בעל הטורים סופי תיבות אהרן, לפי שעד עתה היו עננים על ידו שהיו מראים להם הדרך, ועתה פסקו העננים לכך צריך ליתן להם סימן לידע הדרך.

ויש להוסיף דאע"ג דכשמת אהרן חזרו העננים בזכות משה [תענית ט, א], מ"מ זה היה רק כמה חודשים בשנת מ', אבל במשך הזמן מיציאת מצרים היו העננים בזכות אהרן.

ועיין בשפתי חכמים המלא דלכך כתיב בלשון הלא [ובכל מקום משמע שלשון "הלא" הוא סותר דבר כמו שכתוב גבי אברהם ושרה הלא הוא אמר לי אחותי היא, אבל כאן אין לפרש שהוא סותר שום דבר] אלא שנתן בהם סימן לפיכך כתיב הלא עכ"ל. והדבר צריך ביאור.

*

יב, ט: פי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה.

האבן עזרא פירש אל המנוחה שלא יסעו הם ובניהם, והנחלה וישבתם בטח. אולם רש"י הביא דברי הספרי אל המנוחה זו שילה, ונחלה זו ירושלים, וברוקח כתב מנוחה זו שילה למנוח הארון, ונחלה זו בית הבחירה שאין לה הפסק כנחלה.

ובזבחים [קייב, ב] תנן "באו לשילה נאסרו הבמות ולא היה שם תקרה אלא בית אבנים מלמטה והיריעות מלמעלה והיא היתה מנוחה" ולכאורה מאי נפק"מ מאי דהוי הוה.

ונראה בזה דרואים דכמו דבשילה היה במקום קבוע בלי טלטול אבל עדיין בצורה עראית למקצת שלא היה תקרת נסרים מלמעלה אלא ביריעות מלמעלה, כך גם כלל ישראל לא נתיישבו בארץ בצורה חזקה שיושבים בטח בלי פחד מאוייבים, ורק כשבנו בית הבחירה בבנין מפואר וקבוע כך גם ישראל עלו דרגה להיות יושבים בטח בבתיהם דזה תלוי בזה דדיו לעבד שיהא כרבו. [שמעתי ממו"ר הגרמ"א פינקוס שליט"א]

*

יב, יא: שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם עולתיכם וזבחיכם מעשרתיכם ותרתם ידכם.

בספר הרמזים לרבינו יואל כתב [תרתם] חסר וי"ו, להוציא ממשמעותו שאינו ממש תרומה אלא ביכורים.

ויש להעיר למה נטר לרמזו כאן, והלא כבר פסוק ו' קודם, כתיב ותרומת ידכם ופרש"י אלו הביכורים, ושם כתיב מלא וצ"ע.

אמנם בהעמק דבר כתב כאן אין הפירוש ביכורים וכו', אלא פי' תרומת ידכם הוא נדבות. ומש"ה כתיב כאן תרמת חסר, ולא כמו לעיל ו' ולהלן י"ז דכתיב מלא, דשם הוא שם העצם, וכאן על שם הפעולה אשר תרימו כמו הרימתי ידי וגו'.

*

יד, א: לא תתגדרו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת.

בספר מעלות המידות [מעלת התורה וקיום המצוות ד"ה ואמרו] כתב אחז"ל באגדה מבקש אתה לידע מה בין נמוסות השם יתברך לבין נמוסות האומות, המלכות מוציאה גזירות אפילו רעות ואין אדם יכול לעמוד עליהן ואפילו כן העושה אותן אינו מקבל שכר והעובר עליהן הוא נהרג, אבל הקב"ה מוציא דיגמאות [מנהגים] להנאתן של ישראל ואם ישמרו אותן הוא נותן עליהם שכר, וכן הוא אומר ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם, ואומות העולם מסרטין על מתייהן ומצטערין כענין שנאמר ויתגודדו כמשפטם בחרבות וגו', ומהו אומר להן הקב"ה לישראל אני ה' נאמן לשלם שכר אמר להן הקב"ה אל תצערו עצמכם ואני נותן לכם שכר.

ובמדרש חדש כאן כתב מפני שאומות העולם כשימות להם מת משרטין גופן ומצטערין עצמן למה מפני שמתיהן מתים ואינם חיים שנאמר מתים בל יחיו [ישעיהו כו, יד], אבל אתם אל תעשו כן שאין מתיכם מתים שסופן חוזרין לחיים, וכן יחזקאל אומר וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם וגו'.

*

יד, יג: והרצה ואת האיה והיה למינה.

עיינן בחולין [סג, ב] ראה זו דיה, ולמה נקרא שמה ראה שרואה ביותר. ובפסיקתא דרב כהנא [פכ"ט דף קפו, ב] יש מין ראה שהוא מגביה עצמו עשרים וחמישה מילין למעלה והוא רואה בארץ עכ"ד.

והנה בזוהר פרשת ויצא [דף קנה, ב] תני "עד כמה חמי ברנש, תלת פרסי או ד' או ה' פרסי", ובפרסה יש ד' מיל, א"כ יכול לראות בין י"ב מיל לכ' מיל מקסימום, ואולי שיעור ט"ז מיל דשלטא ביה עינא דרועה כדאיתא בבכורות [נד, ב] הוא שיעור ממוצע.

ולפי זה יובן מה שאמרו ולמה נקרא שמה ראה שרואה ביותר, דאילו אדם רואה עד כ' מיל ולא יותר, ואילו הראה יכולה לראות גם במרחק של כ"ה מילין.

*

יד, כב: עשר תעשר את כל תבואת זרעך.

בשו"ע [יו"ד רמז, ד] הצדקה דוחה את הגזירות הקשות. וברעב תציל ממות כמו שאירע לצרפית [מלכים א' יז בשביל עוגה קטנה שנתנה לאליהו הנביא ע"ש], וכתב הרמ"א הג"ה והיא מעשרת, ואסור לנסות להקב"ה כי אם בדבר זה שנאמר [מלאכי ג, י] ובחנוני נא בזאת וגו', ויש אומרים דוקא בנתינת מעשר מותר לנסות להקב"ה ולא בשאר צדקה.

ובפתחי תשובה [סק"ב] הביא מהיעב"ץ והשל"ה והמשנת חכמים שהשיגו על הרמ"א דמשמע מדבריו שהפסוק במעשר כספים דנהוג עלמא האידנא קאי, ובאמת זה אינו דדוקא במעשר תבואה הוא דשרי לנסות [דביה איירי קרא הביאו את הדגן וגו'], אבל לא במעשר כספים דאינו אלא צדקה.

ובערוך השולחן [סעיף ו] כתב "י"א דזהו רק במעשר ולא בצדקה דהך קרא אמעשר קאי ולא אשאר צדקה, ואין טעם נכון לחלק בזה. ויש מי שאומר עוד דרק אמעשר תבואה קאי כדכתיב [דברים יד, כב] עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר וגם זהו דווקא אם נותן בשביל עשירות דווקא [עי' פ"ת]. ולענ"ד אין שום סברא לחלק בכל אלו, וגם החוש מעיד מכמה עשירים שכל מה שנותנים יותר מתעשרים יותר, והגם שיש שעשירותם נאבדו זהו מהנסתרות לד' אלקינו ובוודאי טובתם היא ועל פי הרוב אינו כן".

*

טו, ב: וְזֶה דִּבְרֵי הַשְּׂמֵטָה וְגו' לֹא יִגֹּשׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו כִּי קָרָא שְׂמֵטָה לָהּ.

בשו"ע [סז, יח] פרוזבול אינו משמט ואינו נכתב אלא בבי"ד חשוב דהיינו ג' בקיאים בדין ובענין פרוזבול ויודעין ענין שמיטה והמחום רבים עליהם באותו העיר. וכתב על זה הרמ"א וי"א דכותבין פרוזבול בכל בית דין. ונראה לי דיש להקל בזמן הזה [בבאר היטב ביאר דעת המחבר "כיון דמן הדין משמט אלא שמכח הפקר בית דין הוא דאינו משמט] משום הכי אמרו דצריך בית דין חשוב שראוי להפקיר שם. והנה לפ"ז יש לדון לבן אשכנז שעשה פרוזבול כמנהג הרמ"א בכל בי"ד, אי יכול לתבוע בן ספרד שפוסק כהשו"ע דאין זה פרוזבול כלל וא"כ לכאורה נשמט החוב.

ולכאורה יש לפשוט הספק דהנה במכות [ג, ב] יש ב' לישני בגמ' אי המלוה חבירו לעשר שנים שביעית משמטת או לא. ופסק הרא"ש דשביעית בזמן הזה איסור דרבנן ואזלינן לקולא. ועיין בב"י בחו"מ סימן סז שהקשה על זה הא בספיקא דממונא נקטינן קולא לנתבע והכא הוי איפכא קולא לתובע. עיין שם מה שיישב.

עכ"פ חזינן מדברי הרא"ש דכל דאזלינן לקולא דאין כאן איסור לא יגוש ממילא יכול לתבוע את חובו מהנתבע וחיוב לשלם, וא"כ הכא נמי כיון דלבן אשכנז שעושה פרוזבול כדעת הרמ"א הוי פרוזבול כדין וליכא לדידיה איסור לא יגוש, ממילא בן ספרד חייב לשלם לו את חובו ולא יכול לומר דלשיטתו דלא הוי פרוזבול נפקע חובו ואין צריך לשלם, דהא חזינן מדברי הרא"ש דכל דליכא איסור לא יגוש לא נפקע החוב.

ואגב יש עצה לבן אשכנז שרוצה לתבוע חובו מבן ספרד לרווחא דמילתא שקודם סוף השביעית יאריך זמן הפרעון עד ג' תשרי של שמינית דהוי כמחילת חוב דקיי"ל דמחילה מהני אפילו בעל כרחו דלווה, וממילא הוי כמלוה חבירו לעשר שנים דלהלכה נפסק דאין שביעית משמטת, ועצה זו מועלת גם למי שלא עושה פרוזבול כלל בערב שביעית. [שמעתי ממו"ר הגר"ש אלטמן שליט"א]

*

טו, ו: פִּי ה' אֱלוֹקֶיךָ בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לְךָ וְהֶעֱבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תֵעָבֵט.

פירש"י יכול שתהא לזה ברכה ומלוה לזה, ת"ל ואתה לא תעבוט.

צריך ביאור איזו ברכה יש בזה אם תהיה לזה ברכה ומלוה לזה, א"כ זה ודאי לא כוונת הפסוק, וצריך לומר דמרויח מזה דלווה מן העמים הגויים בריבית של חמישה אחוזים ומלוה בריבית של עשרים אחוז, וא"כ יש לו ברכה מזה. ולזה קמ"ל קרא ואתה לא תעבוט שאתה לא תלווה והיינו שיש חיסרון בזה דעבד לזה לאיש מלוה כנודע.

אולם צ"ע דבספרי הלשון הוא "יכול תהא אתה לווה סלע ומלוה שקל כדרך שאחרים עושין, תלמוד לומר ואתה לא תעבוט". וקשה אי מלוה לאחרים שקל שהוא חצי סלע, ולעצמו לזה סלע ונשאר בידו חצי סלע כדי מה שהוא צריך, א"כ מעיקרא שילוה רק חצי סלע בלבד ולא יהא מלוה לאחרים, ואיזה ברכה יש בזה שיהא לזה מזה ומלוה לזה וצ"ע. [שמעתי מהג"ר אליעזר שלום הכהן רוטלוי שליט"א]

שוב ראיתי בשירת דוד [גולדברג] שכתב וז"ל יתכן לפרש שמה שנאמר כאן "והעבטת גויים רבים", דאין הכוונה להלוות עכו"ם בריבית, אלא רצה לומר לגר תושב ואפילו בלא ריבית, וזה לפי המבואר במנ"ח מצוה תע"ט שלגר תושב יש מצוה ליתן צדקה ולא רק להחיותו לבד, [עיינן דרך אמונה הל' מתנו"ע פ"ז סק"ה], וזה בא הכתוב לומר שאע"פ שהבטיח הקב"ה אפס כי לא יהיה בך אביון, מ"מ יקיימו מצות צדקה במה שילוו מעות לגר תושב עכ"ל.

ולפי זה יתכן לבאר שיטת הספרי דהיתה הוי אמינא דילוה סלע ומלוה שקל והברכה היא במה שיש לו כסף לעשות בהן גמ"ח להלוות לאחרים, יעויין בספר מעלות המידות מעלת גמילות חסדים דמי שרודף אחר צדקה וחסד הקב"ה ממציא לו מעות שיוכל לעשות בהן צדקה לעניים. וא"כ הכא נמי ילוה גויים רבים ויקיים בזה מצות חסד וצדקה, קמ"ל דלא שהוא לא יצטרך ללוות כלל, שיהא לו הון עצמי שיש בו די לעצמו והותר גם כדי להלוות לאחרים ויקיים מצות גמילות חסדים על הצד הטוב ביותר בלי עבד לווה לאיש מלוה וזהו ברכה בשלימות.

*

טו, ח: פִּי פֶּתַח תִּפְתַּח אֶת יְדֶךָ לֹו.

פירש"י אפילו כמה פעמים. והיינו שלא יאמר בנתינת צדקה פעם אחת אני את שלי עשיתי אלא יתן עוד ועוד.

בספר מעלת המידות [מעלת הצדקה ד"ה חביבה] כתב שכל הרגיל בצדקה כופה מעליו מלאך המות, וכן הוא אומר לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות עכ"ל.

קצת יש לדייק מדבריו דמעלת הצדקה שנאמר בו וצדקה תציל ממות נאמרה רק למי שרגיל בזה בלבד.

בב"ב [י, א] איתא דמי שנותן צדקה לעני קודם התפילה זוכה ומקבל פני שכינה. והנה ב"ה יש הרבה חסידים ואנשי מעשה שמכינין מטבעות יום יום קודם התפילה ליתן לכל גבאי צדקה שבא ומבקש להן וזוכין להיות מאלו ש"רגילין בצדקה".

ושמעתי מנכדו של הגר"ח קנייבסקי זצ"ל, שהגר"ח חשב איך אוכל לקיים זאת גם כשלא באין לפני גבאי צדקה לבקש, מה עשה ייחד מטבע גדולה למשל של 10 ₪ ואמר שמתנה שקודם כל תפילה מזכה בזה 10 אג' לעני, ועשה תנאי על השבתות כיון שלדעת רעק"א בתשובה אסור לעשות קנין בער"ש שיחול בשבת, וכך במשך ימים עשה חשבון כמה תפילות יש שיעלו סך הכל באותה מטבע ובסופו נתן מטבע זו לעניים.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס

ברכת כיסוי הדם בכוי

רַק בְּכָל אֹת נִפְשֶׁךָ תִּזְבַּח וְאֶכְלֶתָ בֶּשֶׂר בְּבִרְפַת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ הַטְּמֵא וְהַטְּהוֹר וְאֶכְלָנוּ פִּצְבֵי וּכְאִיל. רַק הַדָּם לֹא תֹאכְלוּ עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ בַּמַּיִם (יב, טו-טז)

מתני' ריש פרק כיסוי הדם, ונוהג בכוי מפני שהוא ספק. כתב הרא"ש (חולין פ"ו סי' א): "מצאתי כתוב בשם ה"ר יונה ז"ל שצריך לברך על הכסוי דכוי. וראייתו מההוא דפרק במה מדליקין (שבת כג, א) דאין מברכין על הדמאי מפני שהוא ספק דדבריהם משמע הא ספיקא דאורייתא מברכין עליו וכוי ספיקא דאורייתא הוא דשמא הוא חיה. ואינה ראייה דהכי פירושא מצוה שתקנו חכמים לעשות מספק כגון דמאי שהזקיקו חכמים לקונה מעם הארץ לעשר מספק אין צריך לברך עליו. ואף על פי שאנו מברכין על שאר תקנות של חכמים וצונו מדכתיב לא תסור הכא לא תקנו אלא מספק ואין מברכין עליו. ולא שייך לדקדק משם הא ספיקא דאורייתא מברכין עליה. כי לא בא להוציא אלא שאר תקנות חכמים שמברכין עליה. אבל מצוה שאדם מצווה לעשות מספק, כיון דברכות אינן מעכבות טוב שיעשה המצוה ולא יברך שלא יעבור על לא תשא, וכ"כ הרמב"ם ז"ל", עכ"ל.

וכעי"ז כתב הר"ן (שבת י, א מדפה"ר): "ומכאן למדו קצת מן המפרשים ז"ל דנהי דבהדיא אמרינן בפרק מי שמתו [דף כא א] דספק של דבריהם לא בעי מהדר וברוכי ה"מ היכא שהברכה עצמה היא המצוה כספק קרא ק"ש וספק אמר אמת ויציב דשקלי' וטרי' בהו התם אבל בברכת המצות שעיקר המצוה דאורייתא כגון הפרשת מעשרות כיון שהמצוה דאורייתא והוא צריך לחזור ולעשות המצוה מספק אף הברכה אף על פי שהיא של דבריהם צריך לעשותה עמה ולפי זה ספק נטל לולב ספק לא נטל ביום ראשון שהוא מהתורה כיון שהוא צריך לחזור וליטול צריך גם כן לברך אבל הרב אלפסי ז"ל כתב בפרק רבי אליעזר דמילה גבי נולד כשהוא מהול דאיכא ספק ערלה כבושה וצריך להטיף ממנו דם ברית שאינו מברך עליו וכן כתב משמיה דרבינו האי גאון ז"ל אף על פי שעיקר מילה דאורייתא אלמא ס"ל ז"ל דכל ספק של דבריהם אפילו במצוה דאורייתא אינו מברך ולפי זה ספק נטל לולב אפילו ביום ראשון חוזר ונוטל ואינו מברך ולפי דבריהם תירץ הרמב"ן ז"ל דהאי דאיצטריך ליה לרבא למימר רוב עמי הארץ מעשרין הן היינו משום דאי לאו מהאי טעמא כיון דרבנן תקון דמאי הוה ליה ודאי דדבריהם ולא ספק", עכ"ל.

בפשטות י"ל דהרא"ש דחשש לאיסור לא תשא בברכה ס"ל דכה"ג עובר על איסור דאורייתא, בעוד שרבנו יונה סבר דכה"ג איכא רק איסור דרבנן, ובמקום ספק צריך לברך. והדבר תלוי במחלוקת ראשונים ואחרונים נודעת, האם לא תשא בברכה היא דאורייתא או דרבנן, עי' תוס' בר"ה ל"א ורא"ש פ"ק דקדושין דס"ל דקרא אסמכתא בעלמא היא,

ובכס"מ פ"ב דברכות הביא דעת רבנו מנוח דהוא דאורייתא, והמג"א (רטו, ו) כתב דהרמב"ם ס"ל דהוא איסור דאורייתא, וע"ע שו"ת שבט סופר או"ח סי' א) שהביא הדעות בזה.

וכן י"ל דאף דהכיסוי עצמו ספד"א הוא, מ"מ הברכה שחיובה רק דרבנן, הוא ספק דרבנן, וספד"ר לקולא. [ואפשר דרבינו יונה סבר דאחר שתיקנו הברכה, א"כ הברכה היא חלק ממעשה המצוה ואינה דבר חיצוני, ואם עשה המצוה ולא בירך, אף שיצא י"ח, מ"מ חסר לו בעצם המצוה. וכן מצינו בתוספתא דתרומות (פ"ג ה"א) שאלם לא יתרום מפני שאינו יכול לברך, וכאמור, שחסרון הברכה על המצוה היא חסרון בגוף המצוה. עי' במש"כ בזה בס' דבר למועד בענין אמאי לא מברכים ברכת שהחיינו על ספירת העומר].

ונראה באופ"א, דרבנו יונה סבר דכיון דקי"ל ספד"א לחומרא, א"כ השתא חייבים לכסות את דם הכוי, ממילא שפיר שייך ביה 'וציוונו', ולכן חייבים לברך על כיסוי דמו.

והנה בגדר ספד"א לחומרא א"נ דחיובו מה"ת, כדעת הרשב"א ודעימיה, הכוונה היא שהתורה חייבה לקיים המצוות אף בספק ולא רק בודאי. א"כ חיוב כיסוי הדם דכוי יהיה דאורייתא, וא"כ שפיר מברך על כיסוי. אך א"נ דספד"א לחומרא הוא מדרבנן י"ל דאין חיוב על עצם המצוה והוא רק חיוב על הגברא, א"כ כה"ג לא מברך, כיון שאין חיוב במצוה עצמה אלא רק חיוב על הגברא.

ולפי"ז נמצא דרבנו יונה דסבר דמברכים על ספד"א ס"ל דספד"א לחומרא מה"ת, ולהכי חיוב דאורייתא אית ביה ושפיר מברכים עליו, ואילו הרא"ש סבר דספד"א מדאורייתא שרי ורק מדרבנן הוא לחומרא. והכי הראני דודי ידידי הגרא"ש מאיר שליט"א דכ"כ בשו"ת מכתם לדוד (או"ח סי' יז) דדעת הרא"ש דספד"א לחומרא מדבריהם ואילו רבנו יונה סבר דספד"א לחומרא מה"ת. וכן הוא בשו"ת בני שמואל (למהר"ש חיון, סי' מב). ועי' שו"ת חקרי לב (יו"ד ח"ב סי' קיח).

והנה הרא"ש הביא בסו"ד דהרמב"ם ס"ל כוותיה, וז"ל הרמב"ם (מילה ג, ו): "אנדרוגינוס אין מברכין על מילתו מפני שהוא אינו זכר ודאי", והשיג הראב"ד: "אם אנדרוגינוס ספק מברך עליו מפני שהוא ספק דאורייתא ועל ספק דאורייתא מברכין חוץ מן הדמאי מפני שרוב עמי הארץ מעשרין הן", עכ"ל. והכס"מ שם הביא דהרמב"ם נשאל על כך מחכמי לונל, והעתיק שם דברי תשובתו, ותורף דעתו היא כך: "הילכך כל דבר שנמצא בפירוש לחכמים שמברכין עליו, בין שהיה ודאי דבריהם כגון נר חנוכה ומקרא מגילה בין שהיה ספק מדבריהם, כגון יום טוב שני, מברכין עליו, ודבר שלא תקנו לו חכמים ברכה בפירוש, אין מברכין עליו. וכל מצוה שעיקרה מן התורה ונסתפק לנו אם אנו חייבין בה, לא תקנו לה חכמים ברכה אף על פי שנראית מן התורה, כמו שנתבאר מדבריהם בסוכה בשמיני וה"ה בכוי לענין כיסוי הדם וה"ה לכל ספק מצוה", עכ"ל. הרי דהרמב"ם ייסד לן שחז"ל לא תיקנו ברכה על ספד"א, וביאר הגר"ח (שחיטה סופי"ב ד"ה ועיין) בדעתו "דכל שאין המצות בשלימות אין מברכין עליו", והנה הרא"ש שהביא כן בשם הרמב"ם, פתח בסברת איסור לא תשא, ולכאו' כה"ג עובר בספק לא תשא, וסיים בדברי הרמב"ם, שכתב דחז"ל

לא תיקנו כלל ברכה בספד"א. ואולם המעיין בדברי הרמב"ם שם יראה דאכן פתח בענין לא תשא, וז"ל: 'הדברים ידועים שכל ברכה שעל מצוה דרבנן היא בין שתהיה המצוה מדבריהם בין שתהיה מן התורה וחכמים הם שתיקנו את הברכה והם שאמרו שכל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא ולפיכך כל דבר שנסתפק לנו אם עשיית דבר זה מצוה שנצטוינו או לא נצטוינו בין שהיה הצווי על אותה עשייה מדבריהם בין שיהיה מן התורה עושין אותה בלא ברכה, עכ"ל ועי"ש. ונראה דזוהי כוונת הרא"ש הנ"ל.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

איזו קדושה יתירה יש בערי יהודה

לְשַׁכְּנוּ תְּדַרְשׁוּ וּבֵאתָ שָׁמָּה (יב, ה)

איתא במו"ק כ"ו ע"א: "הרואה ערי יהודה בחורבנן אומר ערי קדשך היו מדבר וקורע", וכן נפסק בשו"ע ריש סי' תקס"א, ומסתימת רוב ככל הפוסקים נראה דדוקא על ערי יהודה יש לקרוע, אך על שאר ערי ישראל לא כ"ג. וצריך ביאור במאי עדיפי ערי יהודה משאר ערי ישראל, ובכלים פ"א תנן "עשר קדושות הן, א"י מקודשת מכל הארצות וכו' עיירות המוקפות חומה מקודשות ממנה וכו' לפנים מן החומה מקודש מהם" וכו'. ולא נזכר שם קדושה יתירה בערי יהודה.

ובלבוש (שם) כתב שהוא משום שערי יהודה קרובים לירושלים. וצריך ביאור מה בכך שהם קרובים יותר. ובפאת השולחן (סי' ג' סק"א) כתב שהוא משום ששם היה עיקר המלוכה של ישראל. אמנם בתורת האדם לרמב"ן (שער הסוף, ענין הקריעה) כתב: "ואם קרע על ירושלים תחלה אינו קורע על שאר ערי יהודה שכבר קרע לקדושה שבכולן". משמע לכאורה שהקריעה על ערי יהודה היא גם כן משום קדושתן.

ובספר משנת יעבץ (או"ח סי' מ"ח) ובספר הר הקודש ביארו שמצאנו גם כן קדושה יתירה בכל יהודה, דאמרינן בסנהדרין י"א ע"ב: "ת"ר אין מעברין את השנים אלא ביהודה, ואם עיברוה בגליל מעוברת, העיד חנניה איש אונו אם עיברוה בגליל אינה מעוברת. א"ר יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי מאי טעמא דחנניה איש אונו אמר קרא לשכנו תדרשו ובאת שמה, כל דרישה שאתה דורש לא יהיו אלא בשכנו של מקום", הרי לנו שכל יהודה חשיבא "שכנו של מקום", וכתב הרמ"ה שם: "מסתברא דאכולה ארץ יהודה קאי, דכולה ארץ יהודה שכנו של מקום מיקרי, מאחר דהוי בית המקדש בגוה, דהא כולה חדא נחלה היא וחד חולקא הוא דהויא"כד.

והרמב"ם הלכות קדה"ח פ"ד הי"ב כתב: "אין מעברין את השנה אלא ביהודה שהשכינה בתוכה שנאמר לשכנו תדרשו", ונראה דמפרש "שכנו" לא מלשון שכינות אלא מלשון שכינה, ו"מקום" אין הכוונה לירושלים אלא לקב"ה שמכונה בפי חז"ל "המקום", כלומר

^{כ"ג} ובטור או"ח סי' תקס"א כתב לקרוע על ערי ישראל, ובב"י שם כתב דזה לאו דוקא אלא קורעין רק על ערי יהודה, אמנם המהרש"א (בח"א במו"ק שם) הקשה למה נזכרה קריעה דוקא על ערי יהודה ולא על ערי ישראל החריבות, ופירש שאחר חורבן בית שני היו ידועים רק ערי יהודה, כי עשרת השבטים לא היו בבית שני. ומבואר דס"ל דבאמת אין מעלה יתירה לערי יהודה על ערי ישראל, ואם היו מכירין את ערי ישראל שחרבו היו קורעין גם עליהם. וראה בשו"ת חת"ס יו"ד סי' רל"ד שלכאורה נראה מדבריו שקורעין על צפת בחורבנה.

^{כ"ד} רש"י שם פי' דהוא דוקא בירושלים, והרמ"ה השיג עליו. ובשקל הקודש למרן הגר"ק זצ"ל (קדה"ח פ"ד הי"ב בבה"ל) תמה על רש"י מהירושלמי (סנהדרין פ"א ה"ב), וכתב דאולי כוונת רש"י שמשום שירושלים שכנו של מקום מותר בכל ארץ יהודה.

שכל דרישה שאתה דורש לא יהיה אלא במקום שבו שורה שכינתו של הקב"ה, ולפי זה נמצא שכל יהודה הוא מקום שיש בו השראת השכינה יותר משאר חלקי א"י.

אמנם הא גופא צריך ביאור, דמנין לנו שהשכינה שורה ביהודה יותר משאר ארץ ישראל. ונראה לענ"ד דילפינן לה מדכתיב בתהילים ע"ח: "וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר ויבחר את שבט יהודה את הר ציון אשר אהב ויבן כמו רמים מקדשו", משמע שכל נחלת יהודה נבחרה למקום השכינה (אמנם עיקר מקום השכינה הוא בירושלים), ועוד כתיב בזכריה ב': "ונחל ה' את יהודה חלקו על אדמת הקדש ובחר עוד בירושלם", משמע שכל יהודה היא מקום השכינה.

אכן הענין עדיין טעון ביאור, דהנה כל הנ"ל נכון רק על הערים שבנחלת שבט יהודה, אמנם הרי ידוע שבלשון חז"ל "יהודה" אין זה רק נחלת שבט יהודה, שהרי כל הישוב היהודי בארץ ישראל נחלק אז לשני חלקים, יהודה וגליל (וביניהם היה עוד חלק שדרו בו הכותים, ונקרא "רצועה של כותים" כמבואר בחגיגה כ"ה ע"א), ולכאורה הישוב בדרום הארץ לא היה רק בנחלת יהודה, אלא גם בנחלת בנימין ודן ושמעון. וכן לגבי הדין שאין מעברין את השנה אלא ביהודה ברור שהכוונה היא לכל הישוב הדרומי שנקרא "יהודה", שהרי הלשון הוא "אין מעברין את השנים אלא ביהודה ואם עיברוה בגליל מעוברת", הרי להדיא ש"יהודה" היינו רק לאפוקי שאין מעברין בגליל, אך בערים היהודיות שבנחלת בנימין ודן ושמעון גם כן היה אפשר לעבר לכתחילה, ואם כן שוב צריך ביאור מנא לן שכל ארץ יהודה נקראת "שכנו של מקום" והשכינה בתוכה.

אמנם הנה אמרינן בברכות ס"א ע"ב: "הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום, ובגליל צפון ודרום אסור מזרח ומערב מותר", ולכאורה תמוה, דהרי חלק מארץ יהודה היה צפונה מאוד מירושלים, ומזרח ומערב דשם לא היו כלפי ירושלים כלל (וע"ע בנדרים פ"ב מ"ד), ומוכח מזה שהישוב היהודי ביהודה בזמן חז"ל היה רק בקרבת ירושלים, וידוע שיירושלים וסביבותיה המה נחלת יהודה ובנימין.

ולפי זה ניחא, דהרי בנחלת שבט בנימין גם כן שרתה השכינה כמו בנחלת יהודה, כדאמרינן בזבחים קי"ח ע"ב: "כי אתא רב דימי אמר רבי בשלשה מקומות שרתה שכינה על ישראל בשילה ונוב וגבעון ובית עולמים ובכולן לא שרתה אלא בחלק בנימין שנאמר חופף עליו כל היום כל חפיפות לא יהו אלא בחלקו של בנימין, כי אזיל אביי אמרה קמיה דרב יוסף אמר חד ברא הוה ליה לכייליל ולא מיתקן והכתיב ויטש משכן שילה וכתוב וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר, אמר רב אדא מאי קא קשיא ליה דלמא שכינה בחלק בנימין וסנהדרי גדולה בחלק יוסף מדמצינו בבית עולמים דשכינה בחלקו של בנימין וסנהדרין בחלק יהודה".

^{כה} וכן נראה מפירש"י סנהדרין ז' ע"ב שכתב "מטתו שלשלמה, שכנו של מקום", וכוונתו ש"מטתו שלשלמה" רמו למקום שכינתו של הקב"ה מלך שהשלום שלו, הרי שכך מפרש את המילים "שכנו של מקום".

ובירושלמי מגילה פ"א הי"ב איתא: "רבי חייה רבה אמר לר"ש ברבי אני שמעתי מאביך שכל חופות שהיו לא היו אלא בתוך חלקו של בנימן מה טעמא ובין כתיפיו שכן, והא כתיב וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר ויבחר בשבט יהודה, וכי ביהודה בחר, אלא בחירה ובחירה, מה בחירה שנאמר להלן בנימן בכלל אף בחירה שנאמר כאן בנימן בכלל".

ומבואר מדברי הבבלי והירושלמי שכל נחלת בנימין היא גם כן בכלל הפסוק "ויבחר את שבט יהודה את הר ציון אשר אהב ויבן כמו רמים מקדשו", ואם כן כשם שהשכינה שורה בנחלת יהודה כנ"ל, כך היא שורה גם כן בנחלת בנימין.

ואפשר לומר עוד שהשראת השכינה היא גם בנחלת שבט שמעון, כי כל נחלת שמעון היא בכלל נחלת יהודה כמבואר ביהושע (יט א).

ועוד יש לומר לפי מה שכתב בשנות אליהו פ"ט דשביעית שכל הארץ נחלקה לב' חלקים הדרומי שייך ליהודה והצפוני שייך ליוסף, ע"ש, ולפי זה נמצא שכל החלק הדרומי שייך ליהודה, גם מה שלא היה בנחלת יהודה.

ומעתה מבואר דזו היא מעלת ערי יהודה שיש לקרוע על חורבנם יותר משאר ערי ישראל, כיון שבכולם היה יותר השראת השכינה.

וכן מבואר היטב לפי זה למה הרואה ערי יהודה בחורבנן אומר "ערי קדשך היו מדבר", משום שכל ארץ יהודה היתה משכן לשכינה כמשנ"ת, ולכן כל ערי יהודה נקראים "ערי קדשך".

וכן בבנין ארץ ישראל מצאנו בדברי הנביאים הבטחה על בנין יהודה וירושלים יותר משאר ערי ישראל, כמו שנאמר: האומר לירושלם תושב ולערי יהודה תבנינה (ישעיה מ כו), בימיו תושע יהודה וישראל ישכן לבטח (ירמיה כג ו), עוד ישמע... בערי יהודה ובחצות ירושלם... קול ששון וקול שמחה וגו' (ירמיה לג י-יא). וכן יסדו חז"ל במטבע הברכה: "מהרה ה' אלקינו ישמע בערי יהודה ובחצות ירושלם קול ששון וקול שמחה". בימים ההם תושע יהודה וירושלם תשכון לבטח (שם לג טז), כי אלקים יושיע ציון ויבנה ערי יהודה (תהילים סט לו), ונחל ה' את יהודה חלקו על אדמת הקדש ובחר עוד בירושלם (זכריה ב טז), וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם (מלאכי ג ד).

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

בענין צניעות האכילה

פִּי תֹאנֶה נִפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בְּשָׂר (יב, כ)

בגמרא בברכות (ח' ע"ב) איתא: "אמר רבן גמליאל: בשלשה דברים אוהב אני את הפרסיים: הן צנועין באכילתן, וצנועין בבית הכסא, וצנועין בדבר אחר" ע"כ. ומבואר כי אכילת הפרסיים נדרשה לשבח אצל חכמי ישראל.

ולכאורה קשה, הרי בגמרא במגילה (י"א ע"א) איתא: "דב שוקק - זה אחשורוש, דכתיב ביה וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדב. ותני רב יוסף: אלו פרסיים, שאוכלין ושותין כדוב, ומסורבלין בשר כדוב, ומגדלין שער כדוב, ואין להם מנוחה כדוב" ע"כ. וכ"ה בקידושין (ע"ב ע"א), ובע"ז (ב' ע"ב).

ומשמע כי אכילתם של הפרסיים נדרשה לגנאי ולא לשבח, היפך דברי הגמרא בברכות הנ"ל. (כן הקשה לפני תלמידינו הבה"ח אראל כהן נ"ו, ואח"כ מצאתי שכן הק' בס' גליוני יואל הרצוג עמ' ד' ונשאר בצ"ע).

ת. ראשית יש לברר צניעות באכילה זו מה טיבה היא. לדעת רבינו הבן יהוידע, צניעות זו היא שלא יראהו אחר באכילתו, וז"ל: ולכן הפרסים צנועים במאכלם, שאין אוכלים בביתם בגלוי ולא בכל מקום, אלא מייחדים לאכילתם חדר מיוחד שהוא צנוע מן עוברים ושבים אשר בבית, כדי שלא יוולד נזק מן אכילתם לאחרים". [שיראו ויתאון].

לפי דרך זו יש לפרש, כי הצניעות באכילה באמת אינה סותרת לגוף האכילה, האכילה היתה במקום צנוע אבל בצורה בהמית כדב. וכן מצאתי שכתב הגר"ח קניבסקי זצ"ל שתירץ סתירה זו (בס' אשיחה עמ' קס"א) וז"ל: "אוכלין הרבה אבל בצניעות". וכ"כ בס' ברכת שמעון (ממן עמ"ס ברכות) שאכלו הרבה ובצניעות, ולפיכך היו מסורבלין בשר כדב.

ודבר נפלא מצאתי בס' צדקת הצדיק (לר' צדוק מלובלין, אות רנ"ו), שביאר כי עצם צניעותם לא מחמת מידותיהם הטובות, אלא למלאות את תאוותם כדי שלא יראום בני אדם באכילתם הגסה כדוב, ונמצא שלא רק שאין הדברים סותרים זה לזה, אלא משלימים זה את זה.

ולפי דבריו יתכן לתרץ קושיה נוספת, כיצד שיבח רבן גמליאל את הנהגות הפרסים הרי נאמר בערכין (י"ד ע"א) שאסור לאדם לומר כמה נאה כנעני זה, [עיינן במש"כ בדף על הדף בערכין בקו' זון], ולהאמור ניחא, שבאמת לא דרש רבן גמליאל את מידותיהם הטובות, אלא את מידותיהם המגונות, שהיו צנועים באכילתם לתורך תאוותם לאכול כדוב. אלא שאע"פ שטעם הנהגתם בזה היה לגנאי כלפיהם, מ"מ יש ללמוד ממנו לדידן לאכול

בצניעות ולא בפרהסיא, ולכוין לשם שמיים, ולכן הביאו הנהגה זו בגמ' לשבח, לשבח יהודי שנוהג כן ומתכוין לצניעות, ולא גוי שנוהג כן ומתכוין לתאוה.

אמנם ראיתי ביאור אחר בזה (עפ"י ס' ארץ צבי גומבו, עמ"ס ברכות) כי הפרסיים היו צנועים באכילתם, שלא היו מדברים באכילתם, ולמד זאת ממ"ש בברכות (ס"ב ע"א) "כל הצנוע בבית הכסא ניצול מן הנחשים ומן העקרבים ומן המזיקין", ופרש"י שם שהטעם שניצול מהם הוא מפני שמתנהג בשתיקה ובשקט, וז"ל: דמתוך צניעותו מתנהג בנחת ובשתיקה ואין הנחשים מרגישים להתקנאות בו". ובדרך זו ביאר את הנאמר בברכות (מ"ו ע"ב) כי הפרסים יודעים איך להתנהג בסעודה "פרסאי בצרכי סעודה בקיאי מנייכו", ושם מבארת הגמרא את סדר ישיבתם בסעודה, ואע"ג דהקשה לו שם דבדרך זו לא יוכלו לדבר זה עם זה, ענהו שם "שאני פרסאי דמחוי ליה במחוג", ופרש"י: "מראים בידיהם ובאצבעותיהם ברמיזה". הרי שלא היו סחים בסעודתן, וזו נקראת "צניעותן" באכילה.

לפי זה יש לתרץ, דאה"נ הנהגתם בסעודה שונה היתה מעצם אכילתם, שלעולם אכלו כדב בבהמיות, אך לא שחו בסעודה, ואין סתירה בין הדברים.

ולפי"ד הצדקת הצדיק, נראה לקשר ולחבר גם ביאור זה לפי דבריו, כי באמת מה שהפרסיים לא דיברו באמצע אכילתם, היה לפי רוב תאוותם שלא יפסיקם אדם באכילתם המרובה כדוב, ולכן לא היו נוהגים לשוח בסעודה, אלא להתרכז כל כולם באכילתם תאוה זו, ולפיכך אין לחוש להא דאמרינן בערכין דאין לשבח גוי, דאין בזה באמת שבח לגויים אלא גילוי לתאוותם. ומ"מ שבחו הנהגה זו בגמרא, כיון שאם מקיימים הנהגה זו היהודים, הרי שיש בה טעם לשבח, שכן לימדונו חז"ל ש"אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט".

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

הנחת תפילין אחרי חמשים שנה מחזקת אותנו לקראת חודש אלול

מאמינים אנו בני מאמינים עד כמה מה' מצעדי גבר, וגודל ההשגחה פרטית בכל פסיעה ופסיעה, ובכל זאת כאשר זוכים לראות מול עינינו "סיפור-חי" של השגחה מיוחדת לבלתי יחד ממנו נידח, הרי מצוה עלינו לספר ולקיים מה שאומרים כמה פעמים מדי יום ביומו "נודה לך ונספר תהילתך".

הנה "מנהגי" ימי בין הזמנים שונים הם בכל מדינה ומדינה, ופה במדינת אנגליה עמא דבר לשכור איזה בית במשך תקופה קצרה בימי הקיץ (בדרך כלל לכמה ימים, לשבוע או לשבועיים), בעיירות שונות בהרים ובגבעות, וניתן ההודמנות לקיים מש"כ רבינו הנשר הגדול ביד החזקה (רפ"ב מיסודי התורה) "והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו **בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים** ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלקים לא-ל חי וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות כמו שאמר דוד כי אראה שמייך מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו.. "ע"ש.

והנה בדידי הוה עובדא בשבוע שעבר, שכרתי איזה בית לכמה ימים ב"צפון-וועלס" עם נוף נפלא כמעט בלי שום שכנים (חוץ מהשכן הבעלת דירה). ולגודל תמיהתי נתגלה כי יש להשכן מזוזה על פתחו! גרים שם לבד רחוק מהישוב, אבל בכל זאת מתגאים בזה שהם יהודים. זאת ועוד, אחד מראשי הארגון הידוע באנגלי' לבעלי תשובה בשם "Seed" הרה"ג ר' ז' גרונפעלד שליט"א היה שם באותה איזור, ואחד מן הימים התקיים המנין עבור מנחה-מעריב בבית ששכרתי, והשכן "הבעל דירה" השתתף בהמנין וזכה להניחו תפילין אחרי יותר מחמשים שנה שלא זכה להניחם! וכמו כן בעש"ק פ' עקב השתתף בתפלת שחרית, ומאז נתעורר אצלו יותר ויותר הרצון להתקרב אל הבורא ברוך הוא.

לפני שהלכתי רציתי ליתן לו איזה כלי להחזיק ההתעוררות, כדברי הרמב"ן (מובא בקדושת לוי פרשת יתרו עה"פ פן יהרסו אל ה' לראות) לפרש הפסוק (שיר השירים ב, ז) "אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ", כשמגיע אל אדם אהבת הבורא או יראת הבורא ברוך הוא אזי תיכף יעשה מצוה ואז בזה מביא אהבה ויראת הבורא בצמצום, כי כל זמן שלא עשה מצוה יש לו מלחמות אבל כשעושה עם זה היראה ואהבה מצוה אזי מביא בצמצום ובטל ממנו כל המלחמות. והנה מצוה שעושה הוא כמו כלי שתנוח בו זה התעוררות שמגיע לו מלמעלה זהו עד שתחפץ כי החפץ הוא כלי". ומאיזה סיבה נתעוררתי לבקש ממנו שיזוהר בנטילת ידים, שחרית ולפני אכילת פת. חשבתי שהיא "מצוה-קלה"

עבורו לקיים בתמידות, ומכיון שהיה אצלי "כלי" לנטילת ידים, נתתי אותה לו במתנה, ואמרתי לו שיהיה "כלי" פשוטו כמשמעו להחזיק ברכת ההתעוררות. היהודי הזה, בן ששים ושש שנה נהנה להבין פנימיות הענינים וטעמי המצוות. אולם אמרתי לו כי הכוונה הראשונה צריך להיות עד דרך שמצינו בתקיעת שופר "רחמנא אמר תקעו" פשוטו כמשמעו מצוות צריכות כוונה (כמבואר באו"ח (ס', ד') וע"ש במשנה ברורה דה"ה למצוה דרבנן. אולם לאחר מכן יכולים לדעת ולהתבונן אודות הרוח הטומאה היורדת בלילה ונשאת על הידים בבוקר. וגם לרבות אודות מה שמקדימים הימין שהוא חשובה ביותר, ורומז למדת החסד. היד שמאלית הרומזת לגבורה משמשת ומתבטלת להימין. הימין מקרבת ורק השמאל דוחה וכו'.

סיפור נפלא ביותר

הנה כבר בלילה הראשון שדיברנו יחד סיפרתי לו סיפור להתחזק שתמיד לא מאוחר מדאי.. עובדא נפלא ביותר שראיתי בקונטרס מבית מדרש "נחלת יעקב" (ואשמח לדעת אם אחד מהקוראים יכולים לשלוח לי מספר הגליון, כי אינה עוד תחת ידיו). היה יהודי אשר בנו זכה לחזור בתשובה, ולאחר כמה שנים זכה גם הוא, בהיותו בן שמונים (!) להיות מוכתר בשם "בעל תשובה". [התעורר לזה, כאשר ביקר בנו שהיה עמל ויגע בתורה"ק בכולל מסוים בארץ ישראל, וכיבדו אותו לעמוד לכבודו בכניסתו לחדר הכולל (בלי ליכנס לחלק ההלכה אם יש חיוב לעמוד בפני עם הארץ וכו')] ונתרגש מזה עד שהתעורר לחזור בתשובה שלימה]. התחילו בני הכולל ללמוד עמו, עד שזכה לסיים פרק בש"ס, כמדומה פרק "הכונס", ועשו עבורו סיום גדול לכבוד עמילותו בתורה. בעת הסיום דרש אחד מבני הכולל, וסיפר העובדא הידוע שאירע עם הגאון רבי משה פיינשטיין, כאשר מישהו התחיל בשנות בגרותו ללמוד גמרא, ועמל ועסק עד שזכה ללמוד ולסיים דף אחד של גמרא, ושאלו להבעל "אגרות משה", האם יכולים לעשות על זה "סיום", והורה, כי שמחת הסיום הוא על השלמת חלק מסויים של תורה, ומכיון שהפלוגי הזה טרח כל כך בהתחלת לימוד הגמרא בשנותיו המבוגרים, ואמנם זכה לסיים דבר שלם, דף אחד של גמרא, יש לו לערוך סיום על זה. וכן עשה. למחרתו נפטר והלך לעולמו, וכמדומה האגרות משה הספידו מתוך התפעלות על השלימות של הדף הגמרא שכנראה היה מוטל עליו ללמוד לפני שיתסלק מהאי עלמא! וכוונתו של הבעל דרשן היתה לדמות מילתא למילתא, כי כמו כן ב"חתן דידן" שזכה לסיים כל פרק "הכונס" יש לנו לשמוח מאד כי בשנות השמונים לימי חייו, זכה לישב באהלה של תורה ולזכות לשלימות של פרק גמרא.

והנה למחרת, קם הבעל התשובה הזה וצלצל לאחד מבני הכולל, ואמר לו, כי הוא עוד חי! לא נפטר הלילה וברצונו להמשיך ללמוד! ואכן, ישב ולמד מתוך התמדה רבה וברצינות עד שזכה לסיים כל הש"ס פעמיים עד הסתלקותו בהיותו בן צ"ג! והעידו עליו שלא עשה "שנים מקרא" על הגמרא, אלא למד והבין כל סוגיא בבירור. והדבר הפלא ופלא עד כמה ביכולת האדם להמשיך ימי חייו להיות "הולך!" ושלא להחליט ח"ו כי כבר הגיע לימי ה"זקנה" ומפסיקים ליגדל עוד! ובקונטרס הנ"ל מרחיב דיבורים בזה, כי אילו היה זוכה לשוב

בתשובה ולהניח תפילין ולומר ק"ש ערבית ושחרית בכל יום, והיתה נשמתו עולה לאחר מאה ועשרים שנה, והיו שואלים אותו "איפה הש"ס שלך?", היה עונה, "הרי הנחתי תפילין ואמרתי ק"ש אע"פ שהייתי בבחינת "תינוק שנשבה" במשך כל שנותי!" - אולם לא כן, כי היה לו אמנם הכוחות ללמוד ש"ס פעמיים, על אף שהיה כבר בשנות "הגבורות"!

שתהא שם שמים מתאהב על ידינו

האחריות להתנהג בדרך ארץ ולקדש שם שמים שתהא שם שמים מתאהב על ידינו הוא תמיד בכל עת ובכל שעה, אולם מה שיכולים להתעורר מזה מאד מאד לקראת שבת מברכים אלול הוא עד כמה הקב"ה מעורר אותנו וכל אחד ואחד מישראל להתקרב אליו ומשגיח בהשגחה פרטית ומסבב כל הסיבות עד שתהא הזדמנות להתחזק בתורה ובמצוות. ומי יודע אם מכח איזה תפלה של משהו בכל העולם בברכת "והחזירנו בתשובה שלימה לפניך" או בדקדוק הלכה או שהיה מוסיף והולך בפנימיות העבודה באהבה רבה וביראה טהורה פעל שיהיה ליהודי הזה הזכייה הגדולה שידלק ניצוץ נשמתו ולהניח תפילין ולהתפלל פעמיים תפלה בציבור.

ולכן כאשר מתקרבים והולכים לקראת החדשים הנעלים של אלול ותשרי חייבים להתיישב בישוב הדעת בבחינת סוף מעשה במחשבה תחילה להרבות בתיקון המעשים, מקטן ועד גדול, אכי"ר.

מי הדעת / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית

מצות דביקות בה'

ובו תדבֶקון (יג, ה)

כתב המסילת ישרים (פי"ט): ועל הדבקות הוזהרנו בתורה פעמים רבות, לאהבה את ה' אלקיכם ולדבקה בו, ובו תדבק, ובו תדבֶקון, ודוד אמר דבקה נפשי אחריך.

וענין כל אלה הפסוקים אחד שהוא הדבקות שהאדם יתדבק בו יתברך שאינו יכול ליפרד ולזוז ממנו.

והרי התורה מצווה ואומרת ובו תדבק, ואעפ"י שפירשו (כתובות קיא:) על המתדבק בתלמיד חכם, אבל סוף סוף אין מקרא יוצא מידי פשוטו, והאמת שצריכים ישראל לידבק בו ממש בדביקות גמור, עכ"ל המסילת ישרים.

דביקות בחכמים

והצעת הסוגיא כך היא, דהנה בכתובות אמרו על הפסוק "לאהבה את ה' אלקיך ולדבקה בו" וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פרקמטיא לת"ח והמהנה ת"ח מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה, וכעין זה מתבאר בספרי בפרשת עקב.

החכם עצמו - כיצד יקיים הדביקות?

ויש להתבונן כיצד תתקיים מצות דביקות בה' אצל התלמידי חכמים עצמם. ובהקדמת ספר המקנה (פתיחה - אות יב) מתבאר שאצל הת"ח מתקיימת המצוה על ידי לימוד התורה הקדושה וז"ל שם אמנם כל הקדושין והדבקות הוא ע"י עסק התורה ושעשוע יום יום, ודביקות התורה הוא ממש דביקות בה' אלקים חיים והוא משאחז"ל ובו תדבֶקון וכי אפשר לידבק בשכינה אלא הדבק בתלמידי חכמים, ובודאי מצוה זו נאמרה אף לת"ח עצמם, מובן מזה כי ת"ח הם מקיימין ובו תדבֶקון ע"י עסק התורה שהוא דביקות שמו יתברך כמו שאיתא בזוהר כולא אורייתא שמא דקב"ה הוא, אלא שאי אפשר לכל ישראל לדבק דביקות תמידית בעסק התורה וכו' וע"ז אמר הדבק בת"ח והוא ענין מה שאמרו ביששכר וזבולון וכמו שאמר עץ חיים היא למחזיקים בה, וע"י הדביקות בתלמידי חכמים הדביקים בתורת ה' מתקיים בכל ישראל ובו תדבֶקון, עכ"ל. וכן מבואר בדבריו בספר הפלאה בכתובות (קיא:) ובהרחבה שם בכתובות (צו.).

דביקות המחשבה בה' ובלמוד התורה

ועצם הדבר שהדביקות בה' מתקיימת בלימוד התורה מתבאר בהרחבה בנפש החיים (שער ד' פרק ו', פי"ד, פי"ח, פל"ג), וכבר הדברים מתבארים בדברי קדמונים ועי' בב"ח או"ח סימן מ"ז וברבנו בחיי (ריש פר' אמור) ובדברי החסיד יעבץ אבות (פ"ב מי"ז - תהילים

פי"ט) ובראשית חכמה שער האהבה (פ"ד פ"ח) ובשערי קדושה לרבי חיים ויטאל (ח"ד שע"ג), ועיין בדברי רבי אייזיק חבר בספר אור תורה (אות י"א - י"ט) בהרחבה.

עוד מתבאר שבעצם דביקות המחשבה תמיד בהקב"ה מתקיימת מצות דביקות כמתבאר בחיי אדם בתחילת הספר וז"ל (כלל א' ה"א) מצות עשה מן התורה שיהיה אדם דבק תמיד במחשבתו בהקב"ה כדכתיב "את ד' אלקיך תירא וכו' ובו תדבק" וכי אפשר לאדם שיהיה דבוק בהקב"ה, אלא רצונו לומר שידבק תמיד מחשבתו בו כדכתיב שויתי ה' לנגדי תמיד, והוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים וכו' עכ"ל. וכך פירש את דברי הרמ"א שבתחילת אורח חיים - שויתי ה' לנגדי תמיד.

וצ"ב טובא דכיון שמתקיים הדביקות בה' ע"י לימוד התורה וכן ע"י דיבוק המחשבה בהשי"ת א"כ מה מקשה הגמ' וכי אפשר לידבק בשכינה, והרי מבואר דיש מושג של דביקות בקב"ה, ושפיר הגמרא יכלה להשיב שבאמת ע"י כך מתקיימת הדביקות בה' ומדוע צריך לומר דוקא שע"י דביקות בחכמים מתקיים, וביותר קשה טובא בדברי החיי אדם שמביא את קושיית הגמרא ולא מביא את תשובת הגמרא אלא תשובה אחרת ממה שמבואר שם, וצע"ג.

ובהכרח צריך לפרש כמו שמתבאר בדברי הפנ"י וההפלאה שהובאו לעיל דקושיית הגמרא היתה דאף שיש קיום מצות דביקות בה' ע"י לימוד התורה"ק באופן הראוי וע"י דיבוק המחשבה תמיד בה', מ"מ כל זה שייך רק בתלמידי חכמים ובעלי מעלה אך לעמי הארץ אין אפשרות זו, והרי כיון שמצות התורה "ובו תדבק" נאמרה לכל ישראל בודאי צריך להיות באופן השייך להתקיים בכל ישראל, ולכן מקשה הגמרא איך שייך שיתקיים בכל ישראל, ומשיבה הגמרא דוקא באופן של דביקות בחכמים ע"י מעשה חיבור לחכמים דדוקא זה שייך אצל כל ישראל,

ואכתי צ"ב כיצד נאמרה המצוה בשני אופנים שונים ומה השייכות ביניהם, שהרי קשה לפרש שיש שני ציוויים נפרדים במצוה אחת ומתקיימת ע"י ת"ח באופן אחד וע"י ע"ה באופן שני, ובאמת בדברי ההפלאה (כתובות צו.) מתבאר דהענין אחד הוא ובעצם הדביקות של ע"ה בחכמים נחשב לדביקות בהקב"ה וכמש"כ שם בזה"ל כן ישראל כל אחד מתדבק בצדיק וחכם ממנו בשמושו ודביקות אליו וזה בזה עד כי יתחזקו ויעלו כולם בחבל נחלת ה' ובו תדבקון, וזה שאחז"ל במרע"ה שאמר לכל ישראל ובו תדבקון וזה מן הנמנע אם לא ע"י דביקות ת"ח כנ"ל וכו' עכ"ל, עי"ש עוד.

הרמב"ם השמיט כאן את ענין דביקות המחשבה

אמנם יש לעמוד בדברי הרמב"ם בזה דהנה בספר המצוות (מ"ע ו') כתב וז"ל שצונו להדבק עם החכמים ולהתייחד עמהם ולהתמיד בישיבתם ולהשתתף עמהם בכל אופן מאופני החברה במאכל ובמשתה ובעסק כדי שיגיע לנו בזה להדמות במעשיהם ולהאמין הדעות האמתיות מדבריהם והוא אמרו יתעלה ובו תדבק, וכבר נכפל זה הציווי גם כן ואמר ולדבקה בו ובא הפירוש ולדבקה בו הדבק בחכמים ותלמידיהם, וז"ל ספרי, וכן הביאו ראיה על חיוב האדם לישא בת"ח ולהשיא בתו לת"ח ולהאכיל ת"ח ולתת להם עסק מאמרו

ובו תדבק, אמרו וכי אפשר לו לאדם להדבק בשכינה והא כתיב כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא אלא כל הנושא בת"ח והמשיא בתו לת"ח והמהנהו מנכסיו כאילו נדבק בשכינה עכ"ל.

ובהלכות דעות (פ"ו ה"ב) כתב וז"ל מצות עשה להדבק בחכמים כדי ללמוד ממעשיהם שנא' ובו תדבק, וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו הדבק בחכמים ותלמידיהם, לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת"ח וישיא בתו לת"ח ולאכול ולשתות עם ת"ח ולעשות פרקמטיא לת"ח ולהתחבר להן בכל מיני חיבור שנא' ולדבקה בו וכו' עכ"ל.

ויש לתמוה טובא דאם נתבאר שכל דברי הגמ' נאמרו לעמי הארץ שאין יכולים לקיים המצוה ע"י לימוד התורה וע"י דיבוק המחשבה בה', א"כ מדוע לא הביא הרמב"ם כלל להלכה זו כיצד מתקיימת אצל ת"ח, והרי הרמב"ם מפרש ההלכה לכל ישראל וכיצד השמיט מצוה זו באופן הקיום לתלמידי חכמים,

וכן קשה דבסה"מ הרי בא לפרש ולהגדיר את גדר המצוה ומדוע לא הזכיר כלל לענין זה שיש דביקות ע"י לימוד התורה ודביקות המחשבה, ולכאוי' אדרבה זה עיקר ויסוד המצוה אלא דלע"ה שלא שייך אצלו אופן זה, יש דרך אחרת כיצד להגיע לדביקות באופן אחר ע"י שנדבק לחכמים וא"כ קשה טובא מדוע השמיט הרמב"ם לעיקר המצוה.

וכן מתבאר בספר חרדים (פ"ט אות יא') שענין הדבקות בחכמים הוא רק ענף מהמצוה דהנה כתב על המצוה של ובו תדבק וז"ל שהוא תוקף האהבה שלא יפרד עוד ממנו לרגע וכו' וכי הרב בעל חובת הלבבות (פתיחה לשער אהבת ה') שענין הדביקה הוא אהבה הנאמנה והלב שלם וכו' עכ"ל ועל הלכה זו כ' החרדים שהיא מ"מנין תרי"ג". ואח"כ הביא את לשון הרמב"ם הנ"ל הדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם וכו' וכתב ע"ז שהוא "ענף מצוה" והדברים מופלאים דא"כ יוצא שהרמב"ם הביא רק את הענף מצוה ולא הביא כלל את עיקר המצוה שהיא מ"מנין תרי"ג, והוא פלא.

גם יש לעמוד במה שהרמב"ם הביא למצוה זו בהלכות דעות ולכאוי' מצות דביקות בה' שייכת למצות אהבת ה' שהרמב"ם הביאה בהל' יסודי התורה (פ"ב) ובהל' תשובה (פ"י) ומה השייכות להלכות דעות.

ובאמת כשהביא הרמב"ם למצוה זו הקדים הלכה הקודמת להלכה זו, וז"ל שם דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחביריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמד ממעשיהם ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך כדי שלא ילמד ממעשיהם וכו'.

הרי שהלכה זו היא מאותו הענין של מה שמפרש הרמב"ם במצות דביקות בה', אמנם זה גופא צ"ב ששמע שהלכה הראשונה אינה ממצות דביקות אלא הנהגה להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים ואח"כ כתב בה"ב מצות עשה להדבק בחכמים וצ"ב טובא למה נכפל ענין זה.

וביותר צ"ב שהרמב"ם הקדים ההנהגה קודם ההלכה שהיא מצות עשה דאורייתא, [ואף אם נפרש שיש חילוק בין שני ההלכות דבהלכה א' הוא ללמוד הנהגות ומידות טובות ובה"ב הוא ללמוד את שמירת המצוות עצמם ועי' ברש"י על התורה בפס' ובו תדבקן שמפרש ללמוד מהחכמים לגמול חסדים וכו', ויש מקום לפרש שהפס' ובו תדבקן הוא ענין אחר לדעת רש"י והוא ללמוד מעשים טובים ומידות טובות. אמנם ברמב"ם משמע שהוא בגדר הנהגה לישיב אצל החכמים] ומ"מ קשה טובא מדוע הקדים את ההלכה שהיא הנהגה להלכה שהיא בגדר מצות עשה.

גדר המצוה לדעת הרמב"ם

והנראה בדעת הרמב"ם דמפרש המ"ע דובו תדבק שמתקיימת רק בענין אחד שהוא ע"י ההתחברות לחכמים ותלמידיהם כדי שילמד ממעשיהם, ויסודו מכח המציאות שכתב בהלכה הקודמת דדרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו וכו', דזה היסוד במה שציותה תורה למ"ע "בו תדבק" להדבק בחכמים כדי ללמוד ממעשיהם שזה הוא הערבות לשמירת המצוות שע"י שדבק בחכמים הרי הוא בא לשמירת המצוות כיון שלומד ממעשיהם.

וממילא י"ל דאף בת"ח עצמם הקיום הוא באופן זה גופא שהם דבקים בחכמים חבריהם, שהרי כיון שנתבאר שהאדם נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו לכן ציותה תורה שיהו רעיו וחבריו תלמידי חכמים דאז ילמד רק ממעשיהם ויבא לשמירת המצוות באופן הראוי.

לדעת הרמב"ם - דביקות המחשבה שייך למצות אהבת ה'

ונראה דלדעת הרמב"ם אין המצוה שייכת לדביקות בה' ע"י דביקות המחשבה כמש"כ הרבה אחרונים, אלא לרמב"ם יסוד המצוה היא כדי שילמד ממעשי החכמים ויבא לשמירת המצוות והוא מצוה השייכת לשמירת המצוות כולם, אך ענין דביקות בה' - סובר הרמב"ם - דזה שייך למצות אהבת ה' וכמו שכתב הרמב"ם בהל' תשובה (פ"י ה"ג) וז"ל וכיצד היא האהבה הראויה הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתירה רבה עזה עד מאד עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד כאלו חולי האהבה שאין דעתם פנויה מאהבת אותה אשה שהוא שוגה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו בין בשעה שהוא אוכל ושותה, יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו שוגים בה תמיד כמו שציונו בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, והוא ששלמה אומר דרך משל כי חולת אהבה אני וכל שיר השירים משל הוא לענין זה עכ"ל.

הרי מתבאר ברמב"ם שכלל כל ענין הדביקות בה' כשמתבאר דרך האהבה הראויה בעבודת ה' וממילא מובן שהרמב"ם כלל ענין דביקות בה' עם אהבת ה' אך המצוה של ובו תדבק היא באה לזרו בשמירת המצוות שע"י שמתחבר עם החכמים הוא לומד ממעשיהם, וזה מש"כ הרמב"ם שיסוד המצוה הוא "כדי שילמד ממעשיהם" וע"כ שזה יסוד המצוה שע"י הדביקות בחכמים הוא לומד ממעשיהם ודבק בעבודת ה' ושמירת המצוות. ולכן לא

הזכיר כלל דרך המצוה לחכמים בדביקות המחשבה או בתורה, דהרמב"ם ס"ל דזה שייך למצות אהבת ה' ולא למצוה זו.

ולפי"ז הרי הדרך לקיום המצוה אף לת"ח הוא ע"י שמתדבקים בת"ח חבריהם ולומדים ממעשיהם, שהרי הרמב"ם הקדים להלכה זו שהאדם נמשך בדעותיו אחר רעיו וחבריו וכו' ולכן יש להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים ובודאי שייך ענין זה אף אצל החכמים עצמם דצריך שזה יהא חברתם וה"נ לענין המצוה להדבק בחכמים שזה על חכמים כמותם.

והנה הרמב"ם בסה"מ הביא דברי הגמ' שמסיימת על כל הנושא בת"ח וכו' כאילו נדבק בשכינה, ובאחרונים פירשו בגמ' שהדיבוק בחכמים הוא הדרך ליחשב כמו שנדבק בשכינה, ומאידך העירו בלשון הגמרא שם "מעלה עליו הכתוב כאילו נדבק בשכינה" דהלשון מעלה עליו הכתוב אינו מורה שנחשב כך אלא שיש לו שכר וחשוב כאילו נדבק בשכינה.

ולפמשנ"ת בדעת הרמב"ם הרי מוכרח כן שהוא רק בגדר חשיבות המעשה בבחינת "מעלה עליו הכתוב", שהרי גדר המצוה הוא ענין אחר של זירוז בשמירת המצוות אלא שנחשב כאילו נדבק בשכינה כיון שמדביק את עצמו לשמירת התורה והמצוות.

דברי הרמב"ן בספר המצוות

ויש להזכיר מהלך זה מדברי הרמב"ן בסה"מ (בהשגות למצוה ז'), דהנה הרמב"ם מנה למ"ע את העשה ד"ובו תדבק" וכן מנה למ"ע נוספת את הפס' "ובשמו תשבע" שהיא לישבע בשמו ית', והרמב"ן חולק שאין למנותם בשתי מצוות והפסוק ובשמו תשבע הוא רשות לישבע בשם ואינו נמנה למצוה.

ומבואר עוד שהרמב"ם מפרש שהפס' "ובו תדבק" מדבר באותו ענין של הפס' "ולדבקה בו" אך הרמב"ן מפרש שהפס' ובו תדבק שייך להמשך שכתוב ובשמו תשבע ויסודו אחד שישבע אדם לזרו עצמו במצוות ה' ע"י שנשבע ויאסור עצמו בדברים.

וז"ל הרמב"ן שם והנראה אלי כי הכתוב הזה ובו תדבק מצוה שנשבע בשמו לקיים מצוותיו ית', ולהזהיר מן העבירות אמר את ה' אלקיך תירא בכל ענין היראה והפחד, ושלא תזכור שמו לבטלה, ואותו תעבוד בעשיית המצוות, ובו תדבק שתדביק נפשך אל מצוותיו ואל עבודתו, ותזרו אותה אליו בשבועות ואסרים לקיים חפצו, ויש לך רשות להשבע בשמו לקיים כל דבר.

וכפל עוד מצוה בענין הדביקה אמר לאהבה את ה' אלקיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו וממנו דרשו בספרי הדבק בחכמים ותלמידיהם, ועוד אמרו שם למוד דברי הגדה שמתוך הגדה אחת אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם ומתדבק בדרכיו, והכלל שירצו בדבקות הזו שיתחבר לחכמים וילמוד החכמות המועילות לאהבה את השם ית' וללכת בדרכיו, ואעפ"י שהמדרשים חלוקים בשני הפסוקים האלו לא נמנה ובו תדבק מצוה אחת ולדבקה בו מצוה אחרת אבל נמנה מצוה אחת להדבק בו ית' בכל מיני הדביקה וכו' עכ"ל הרמב"ן.

והדברים טעונים ביאור במש"כ הרמב"ן שאין למנות לשני מצוות את ו"בו תדבק" ו"לדבקה בו" אלא נמנית למצוה אחת להדבק בו ית' בכל מיני הדביקה, שהרי לפי מהלך

הרמב"ן אין לכאורה שייכות בין הדברים שהרי הפסוק ד"ובו תדבק" מדבר על שבועה לדבר מצוה לזרו עצמו למצוות והפסוק ד"ולדבקה בו", מדבר על דביקות בחכמים, ואיך שייך לומר שהכל נמנה למצוה אחת להדבק בו ית' בכל מיני הדביקה.

ובהכרח מתבאר בדברי הרמב"ן שגם המצוה להדבק בחכמים יסודה זירוז עצמו לשמירת המצוות וזהו אותו שורש של השבועה המזרזת אותו לשמירת המצוות. והרי ז"ל הרמב"ן "שתדביק נפשך אל מצוותיו ואל עבודתו ותזרו אותה בשבועות ואסרים לקיים חפצו" וזהו המכוון במצוה להדבק בחכמים שבוזה ילמד החכמות המועילות לאהבה את השם ית' וללכת בדרכיו, והכל ענין דביקה בו יתברך ע"י שמחייב את עצמו לעבודת הי"ת.

ומתבאר בדברי הרמב"ן שיסוד מצות דביקות להדבק בחכמים היא לחייב את עצמו בשמירת המצוות באהבת ה' ובעבודתו וכמו בשבועה לזרו נפשו. וממילא י"ל כן אף בדעת הרמב"ם לגבי מצות דביקות שהיסוד הוא כמש"כ הרמב"ם "כדי שילמוד ממעשיהם" והוא מחמת שהאדם נמשך אחר דעות רעיו וכיו"ב וזה מביאו לשמירת המצוות ועבודת ה', אלא שהרמב"ן חולק לגבי מנין המצוות וכן חולק במה שמפרש דהקרא דובו תדבק הולך על ענין השבועה והקרא ולדבקה בו נאמר בדוקא על דביקות בחכמים ולרמב"ם שני הפסוקים מלמדים על דביקות בחכמים.

אמנם יש להעיר מדברי הרמב"ן עה"ת (דברים יא, כב) על הפסוק ולדבקה בו וז"ל הרמב"ן ויתכן שתכלול הדביקה לאמר שתהיה זוכר השם ואהבתו תמיד לא תפרד מחשבתך ממנו בלכתך בדרך ובשכבך ובקומך עד שיהיו דבריו עם בני"א בפיו ובלשונו ולבו איננו עמהם אבל הוא לפני ה', ויתכן באנשי המעלה הזאת שתהיה נפשם גם בחייהם צרורה בצרור החיים כי הם בעצמם מעון לשכינה וכו' עכ"ל. הרי שהרמב"ן מפרש דביקות כפשוטו, והמשך חכמה הקשה כיצד ניתן לפרש המצוה דוקא על אנשי המעלה עיי"ש. ויש שפירשו דאף לרמב"ן יש חילוק בין ת"ח לע"ה וזה דלא כמשנ"ת וצ"ע.

ולמהלך זה בדעת הרמב"ם מובן מה שהרמב"ם לא הזכיר כלל דביקות המחשבה ובלמוד התורה וכמש"כ הפנ"י שזהו קיום המצוה לת"ח וכמתבאר בהפלאה ובחיי אדם אלא שהרמב"ם סובר שדביקות המחשבה הוא שייך לענין של אהבת ה' אך מצוה זו איירי דוקא על דביקות בחכמים כדי שילמוד ממעשיהם, ויש להעיר מדברי הקרית ספר דמשמע שמפרש אף לדעת הרמב"ם שדביקות המחשבה היא בכלל המצוה ולא כמש"כ וכן הוא מסקנת הספרי והגמרא דדוקא באופן זה מתפרש הפסוק ובו תדבק, וכלשון הרמב"ם בהל' דעות "אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו הדבק בחכמים וכו'" ועל כרחך דדוקא באופן זה מתפרשת המצוה לכל אדם, וע"כ דאף לחכמים נאמרה המצוה שיתדבקו בחכמים אחרים.

ומתאימים הדברים למש"כ הרמב"ם שגדר וטעם המצוה הוא כדי שילמדו ממעשיהם, והטעם כמש"כ הרמב"ם בהלכה הקודמת שהאדם נמשך אחר דעות האחרים ולכן צריך שיתחבר לחכמים וא"כ הלכה זו שייכא אף לחכמים עצמם, ולכן כתבו הרמב"ם בהל' דעות שהרי יסוד המצוה כמש"כ בהלכה הקודמת שהאדם נמשך אחר הדעות וכו'.

[ויש להעיר שהרמב"ם בשורש הרביעי כתב שאין ראוי למנות הציוויים הכוללים התורה כולה וכמו העשה דקדושים תהיו, וא"כ ילה"ק דכיון שנתבאר שמצות "ובו תדבק" בא לזרז על שמירת המצוות כולם א"כ מדוע נמנה למצוה בפנ"ע, ויש לחלק כיון דהכא הרי יש כאן מעשה מצוה מחודש להדבק בחכמים וכיון שיש כאן מצוה חדשה אף שהסיבה היא שמירת המצוות שפיר שייך למנותו ויש לעיין.]

מנחת שמואל / הרב שמואל קליין

החיוב להאזין לעומק המצוות אפילו שאינן נוהגות בזמן הזה

וְלִקְחָהּ אֶת הַמִּרְצֵעַ וְנִתְּתָהּ בְּאָזְנוֹ וּבִדְלָתָהּ (טו, יז)

ר' אייזיק שר זצ"ל אומר על הפסוק "והאזנת למצוותיו", שגם במצוות שלא ניתן לקיימם בכל זמן, צריך להאזין ולשמוע מה התורה מלמדת אותנו באותה מצווה. פרשת עבד עברי אמנם אינה נוהגת בזמן הזה, אבל מוטל עלינו להאזין מה התורה מלמדת אותנו בפרשה זו לחיי היום יום.

המלבי"ם כותב על הפסוק "האזינו השמים": **האזנה יורה להטות האזן להקשיב ברב קשב, או מצד עמקות הענין או מפאת ריחוק המקום**. להאזין זה לא רק לשמוע את המילים כפשוטם, אלא לשמוע את העומק של הדבר. התורה אומרת "והאזנת למצוותיו", לא מספיק שמיעת המצוות, צריך להאזין לעומק של המצוות אפילו שאינן נוהגות בזמן הזה, ולראות מה התורה מלמדת אותנו לקיום המצוות הנוהגות בזמן הזה.

המדרש בפרשת עקב עומד עלמה שבחומש דברים חוזר ונשנה הלשון "שמע", בשונה משאר חומשים. וז"ל המדרש: **כל מצות שבמשנה תורה כתיב בהו בלשון שמע**, ולמה כן? בשעה שעשו ישראל את העגל איבדו מה שאמרו נעשה, אבל נשמע היה בידם, לפיכך משה רבינו מזהיר אותם בלשון שמע, שלא יאבדו את נשמע ע"כ. במשנה תורה יש חזרה על מצוות רבות כדי שנחזור ונתבונן ונאזין לעומק המצווה, והתורה מדגישה את זה במה שנאמרו המצוות בלשון שמיעה, לא מספיק שמיעה כדי לקיים את המצווה כתיקונה, אלא יש חיוב לשמוע ולהאזין לעומקה של המצווה, בפרשיות אלו מוטל עלינו ביתר שאת לשמוע את עומק המצווה.

במדרש הנ"ל יש לימוד נוסף במעלת עם ישראל שאמרו ישראל נעשה ונשמע, שבפשוטו כל מעלת ישראל הייתה במה שהקדימו נעשה לנשמע, אמנם במדרש מבואר שגם אחרי שאיבדו את הנעשה בחטא העגל, עדיין יש לעם ישראל את מעלת הנשמע, דהיינו שמעלת

¹⁰ מדרש הגדול פרשת עקב והיה עקב תשמעון. היה לו לומר והיה עקב תעשון, מה ת"ל תשמעון. את מוצא בשעה שעמדו ישראל על הר סיני קיבלו עליהן שני דברים שנאמר נעשה ונשמע (שמות כד, ז), והקדימו עשייה לשמיעה. לא עברו ימים מועטין עד שביטלו את העשייה שנאמר עשו להם עגל מסכה (שם לב, ח), ונשתייר בידם שמיעה. לפיכך בכל מקום אין משה רבינו מצווה אותן אלא על השמיעה שנאמר שמע ישראל (לעיל ו, ד), והיה אם שמוע (להלן יא, יג), שמור ושמעת (שם יב, כח), ועתה ישראל שמע אל החקים (לעיל ד, א), והיה עקב תשמעון, למה שהשמיעה מביאה לידי עשייה. ובדברים רבה (וילנא) פרשת עקב ד"א שמע ישראל מה ראה לומר להן כאן שמע ישראל רבנין אמרי למה"ד למלך שקידש מטרונה בשני מרגליות אבדה אחת מהן אמר לה המלך איבדת אחת שמרי את השנייה כך קידש הקדוש ברוך הוא את ישראל בנעשה ונשמע אבדו את נעשה שעשו את העגל אמר להן משה אבדתן נעשה שמרו נשמע הוי שמע ישראל.

הנשמע היא מעלה גם כשהיא לבד בלי הנעשה, ולכאורה מה המעלה של הנשמע בלי הנעשה?

ואאמו"ר שליט"א ביאר בזה, שעם ישראל באמירת נשמע קיבלו על עצמם שגם מצוות שאינם יכולים לקיים, או מצוות שאינן נוהגות בכל זמן הם תמיד ישמעו לעומק המצוה, מה המצוה מלמדת אותנו לחיי היום יום.

ואפשר לבאר בזה גם את מעלת ישראל במה שהקדימו נעשה לנשמע, שבהקדמתם באו לומר שגם אחרי שהם יקיימו את המצוות, הם קיבלו על עצמם לשמוע מה המצוה אומרת לשמוע את העומק שבכל מצוה.

וא"כ מעלת עם ישראל הייתה בעצם הנשמע שקיבלו להעמיק במצוות כדרך חיים, וגם המצוות שאינם נוהגות בזמן הזה הם אבן דרך ללמדינו כיצד להתנהג.

*

ענין רציעת אזנו של העבד העברי

בגמ' קידושין דף כב עמוד ב: רבן יוחנן בן זכאי היה דורש את המקרא הזה כמין חומר מה נשתנה און מכל אברים שבגוף אמר הקדוש ברוך הוא און ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע.

מאמר זה תמוה ביותר. מה שונה עבירה זו משאר עבירות שאדם חטא בהם למרות ששמע בהר סיני את האיסור לחטוא, ובכל אופן הוא אינו נרצע, וביותר שיש שיטה בגמ' שרק נמכר ע"י ביי"ד נרצע, והנמכר לבי"ד זה מי שגנב ואין לו מה לשלם, וא"כ קשה מדוע אינו נרצע על עצם חטא הגניבה. ולשיטה שכל מוכר עצמו נרצע, קשה: מדוע על מכירתו הראשונה שנמכר לעבדות אינו נרצע משום עבדי הם ולא עבדים לעבדים, ומאידך על הרצון להישאר עבד הוא כן נרצע?

ובעצם, מה שעבד נרצע ממשיך להיות עבד עד היובל, תמוה ביותר: הרי אם כ"כ גרוע הרצון להיות עבד עד כדי רציעת האוזן, א"כ למה אחרי הרציעה הוא נהיה עבד עולם, אדרבה היה צריך להיות שלא ניתן לו להיות עבד כלל, שהרי התורה אמרה עבדי הם ולא עבדים לעבדים?

התשובה: עונש הרציעה של עבד עברי היא לא על מה שעבר עבירה, שהרי על כל עבירה יש את העונש שלה, לא רוצעים על עבירות, לא על הגניבה ולא על עצם מה שנמכר אדם לעבד שהרי מוכר עצמו אינו נרצע, הרציעה זה על מי שאיבד את כח השמיעה, ולא רק על אי שמיעה למצוות השם, אלא אי האזנה לעומק מכירתו לעבד. שהרי אפילו בזמן שעם ישראל חטא בחטא העגל אמר המדרש שעם ישראל איבד את הנעשה אבל את כח הנשמע שהיה לכלל ישראל הם לא איבדו.

מה היה מוטל על העבד להאזין ולשמע מעצם מה שהוא נמכר?

ר' יעקב ניימן זצ"ל מביא מהסבא מקלם על מה שהתורה ראתה לפתוח את דיני ממונות בפרשת משפטים בפרשת עבד עברי, ולכאורה זה דבר תמוה שהיה לתורה לפתוח בדיני הלואות בחסד וכו', ורק אח"כ דיני עבד עברי, אמר הסבא מקלם שהתורה באה ללמדנו כמה הקב"ה דואג למי שנפל וחסא עד כדי שהגיע לדיוטא תחתונה ועשה מעשה גניבה, וכמו אבא שלמרות שיש לו הרבה בנים שהולכים בדרך המלך, אם אחד מבניו ירד מהדרך, הרי כל מחשבותיו על אותו בן, למרות ששאר בניו עושים לו נחת, האבא לא מסיח דעת לרגע מאותו בן כיצד להחזירו למוטב. כך הקב"ה אבינו מלכנו, אבא של כלל ישראל, אינו מתנהג כפי משפטי הממון של בני אדם, שהרי במשפט העולם מניחים את הגנב מאחורי סורג ובריה, ועם מי הוא נמצא שם בכלא? עם פושעים גדולים, ומה הוא לומד מחבריו לתא? איך להמשיך לגנוב, וכך במקום להתחנך הוא יורד עוד מדרכו. כך זה נראה כשלא דואגים לגנב להחזירו למוטב אלא הרצון היחיד לכלוא אותו כדי שלא יגנוב יותר, ולמען ילמדו ויראו ואחרים לא יגנובו, אבל על הגנב אין שוב חשיבה איך להחזירו למוטב. לעומת זאת, התורה בפרשת עבד עברי באה ברחמים לאותו גנב וחסה עליו שיוכל לשלם את הגניבה.

ובנוסף לזה דאגה התורה שהעבד יהיה בבית מלא דרך ארץ ויראת שמים כדי שילמד איך להתנהג, וכפי שהיטיב לספר ולתאר המגיד ר' שלום שבדרון זצ"ל ששאל מי היה קונה עבד עברי, וכי מי היה רוצה להכניס גנב לביתו? ובנוסף, הרי התורה צייתה על האדון כי טוב לו עמך, כל הקונה עבד כקונה אדון לעצמו, והביאו תוספות שאם יש לו כר אחד צריך להביא לעבד את הכר היחיד שיש לו והאדון יישן בלי כר, שהרי צריך להיות שווה לעבד, ולא לתת את הכר זה מידת סדום. וכך גם אם יש לו מעיל אחד צריך לתתו לעבד. וכך בכל עניני הבית אסור שיהיה הבעל הבית יותר מהעבד. אמר ר' שלום זצ"ל אתם יודעים מי היה קונה עבד עברי? החפץ חיים שהיה רוצה לעזור לעבד שיוכל לשלם את הגניבה הוא היה קונה עבד עברי. א"כ כמה דרך ארץ ויראת שמים הוא יכול ללמוד בבית האדון. ומלבד זאת מכירה כזו אמורה לרומם את רוחו של הגנב בראותו שעל אף שגנב, התורה דואגת שיכבדו אותו ולא ישתמשו בו לעבודות בזויות. וכך הוא יתעורר לחשוב על מעלת עם ישראל, וכן ידע שגם אם נפל, נשמתו חצובה מתחת כסא הכבוד, והוא יכול וחייב לחזור ולעלות לדרך המלך.

והגר"י ניימן זצ"ל ביאר את הדין שמי שגנב שור וטבחו משלם ד', ומי שגנב שה משלם חמשה כיון שבשור היה לגנב צער, ולכאורה מי מסוגל לחשוב על צער של הגנב בשעת גניבתו ומשום כך עוד להקל מעונשו, רק אבא שמלא אהבה על בנו אפילו שחטא יכול לחשוב על אותו צער.

אם מטרת הקנס רק כדי שלא יהיו גניבות יותר א"כ בגניבה גדולה יותר ראוי לקונסו עוד ועוד, אבל אם מטרת הקנס גם לדאוג לגנב שלא יגנוב יותר א"כ אפשר להתחשב גם בצער של הגנב ואת זה התורה רוצה ללמד אותנו, שהתורה דואגת לגנב שיחזור בו מדרכו הרעה.

ואפשר להוסיף שהתורה ירדה לסוף דעתו של גנב שעד כדי כך הוא שפל וטורח לגנוב, לכך התורה מרחמת עליו יותר.

אדם שאחרי שש שנים בבית האדון, במקום להאזין לתורה מה מטרת מכירתו לעבד, איך התורה מחפשת להחזירו למוטב, ובמקום ללמוד מהאדון כבוד האדם באשר הוא למרות שהוא גנב, ללמוד נקיות בממון, במקום להפנים ללבו את כל הלימודים הנ"ל, ולשנות את דרכו, הוא רואה בעבדות חיים טובים, אהבתי את אשתי ואת בני, זה אדם שיש לו פגם גדול בשמיעה, כזה אדם התורה מצוה לרצוע שיהיה לו סימן על אוזנו לעולם ועד, שאצלו זה לא נפילה חד פעמית שהוא גנב או נמכר לעבד, אלא יש לו בעיה עמוקה יותר, אצלו יש פגם לא רק בנעשה אלא גם בנשמע. גם עם ישראל שחטאו בעגל עם כל מה שזה עוון חמור ביותר, עדיין הם לא איבדו את כח השמיעה, אבל עבד זה שאיבד את כח השמיעה הוא לא מאזין הוא נרצע, משא"כ כשחלילה אדם חוטא בשאר עבירות כל עוד הוא לא איבד את כח השמיעה, לא רוצעים אותו.

אלא שעדיין קשה למה הוא נשאר עבד? אדרבה, שישתחרר. שנאמר שהרי עבדי הם ולא עבדים לעבדים?

התשובה: עבד עברי משתחרר אחרי שש שנים כדי שיחזור לעבדות האמיתית להיות עבד ה' מושלם, אבל אדם שחפץ בעבדות הוא עדיין נשאר במצרים, הוא נשאר עבד, אין לו את כח שמיעה, אין לו את הזכות להשתחרר, זה לא שנותנים לו את מבוקשו להמשיך להיות עבד אלא שאין לו את הזכות להיות מעבדי ה'.

לסיכום: עלינו ללמוד שלא די לנו בקיום המצוות, אלא מוטל עלינו להאזין לעומק המצוות, חלילה לא להיות כמו עבד נרצע, לא לאבד את כח השמיעה שהתקדשנו בה במעמד הר סיני, בעולם ישנם בלי סוף מאורעות יש חדשות... צריך להיזהר שלא נסתכל על זה במבט נמוך כמו של אותו עבד נרצע, עלינו להתבונן ולהאזין מה הקב"ה מדבר אלינו, ובזה נהיה עבדי ה' בשלימות.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

חובת האדם להגשים את עצמו ויכולתו

דברים פרק יא (כו) רָאָה אֲנֹכִי נֹתֵן לַפְּנִיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה: (כז) אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ
אֶל מִצְוֹת יְקֹנֵק אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם: (כח) וְהִקְלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל
מִצְוֹת יְקֹנֵק אֱלֹהֵיכֶם וְסַרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים
אַחֲרַיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתֶם.

שאלות:

א { והקשה האור החיים דברים פרק יא פסוק כו ראה אנכי נותן וגו'. צריך לדעת למה אמר
לשון ראייה על הדברים? ב { עוד צריך להבין אמרו אנכי מה העניין להדגיש שמשא רבנו
מדבר? ג { עוד הקשו המפרשים מדוע פתח הכתוב בלשון יחיד "ראה" וסיים בלשון רבים
"לפניכם"?

בנוהג שבעולם:

כל זוג שבונה את ביתו בידו הבחירה איך הבית שלהם יראה האם יהיה בית צבורי ומזכה
הרבים או בית פרטי ואישי ובדרך כלל כאשר נתבונן בנוהג העולם כל אדם חי את חייו
ושלם עם עצמו ובטוח בדרכו וכמאמר שלמה המלך במשלי פרק כא (ב) כָּל־דֶּרֶךְ־אִישׁ יִשָּׁר
בְּעֵינָיו וְתִכְן לְבָנָת יְקֹנֵק: כך שיכול האדם להעביר כל שנות חייו עלי אדמות מבלי לתבוע
מעצמו דבר, אולם תורתנו הקדושה מלמדת אותנו שחייב כל אדם לחשוב שבשבילו נברא
כל העולם והוא תכלית העולם ועליו להצדיק את קיום העולם כולו עבור מעשיו כך שכל
זוג שבונה את ביתו צריך לשאוף להפוך ביתו למגדל אור לכלל ולחפש נושא שהבית יוכל
להקריב למען הכלל, ישנם רבים אשר פתחו גמחי"ם שונים לעשות חסד עם הכלל, ויש
אשר זכו להיות מזכה הרבים בלימוד התורה או בהחזקת התורה וכדומא ואין ספק שלכל
אחד ישנם כישורים שיוכל לנצל אותם ולחשוב כיצד יוכל להטיב עם הכלל כאשר נבאר.

כל אדם יכול להכריע את העולם:

וכתב הכלי יקר לתרץ בהקדם מאמר חז"ל במסכת קידושין דף מ ע"ב ר' אלעזר בר' שמעון
אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו, עשה מצוה אחת אשריו
שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות, עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו
ואת כל העולם לכף חובה, שנאמר וחוטא אחד כו', בשביל חטא יחידי שעשה זה אבד ממנו
ומכל העולם טובה הרבה. הראת לדעת בכוח יחיד להיות מכריע את העולם לטוב ולמוטב,
ולזאת רומזת התורה שמתחילה בלשון יחיד ראה מלשון להתבונן שכל אחד תלוי בו הכלל
ונותן לפניכם שזה הכלל מאחר והעולם תלוי במעשיו של היחיד.

ביאור המאור ושמש דברים הפטרת שבת שובה:

ובדרך זו ביאר המאור ושמש את הפסוק **שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ פִּי כְשַׁלַּת בְּעוֹנֶךָ, קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֵל ה' אָמְרוּ אֵלָיו כָּל תַּשָּׂא עֵוֹן וְקַח טוֹב וּנְשַׁלְמָה פְּרִים שְׁפַתֵינוּ.** הנה כבר דקדקתי על אמרו 'שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת' וגו' לשון יחיד, ואחר כך אמר 'קחו עמכם' לשון רבים. וכו' אמנם יבואר וכו' **וכן כל אדם העובד ה' צריך לראות תמיד את עצמו כאלו אין להקב"ה בעולם הזה אלא אותו לבדו, וכאלו כל העולם תלוי במעשיו,** ואז על ידי זה יראה לשוב אליו יתברך ולתקן את כל אשר פגם בכדי שיכריע את כל העולם לכף זכות. ואז הגם כי ח"ו אין מעשה כללות ישראל כראוי, הוא מקיים את העולם על ידי מעשיו, וכו' וזהו שובה ישראל עד ה' אלהיך פירוש, שכל כך תשוב בתשובה כאלו כל העולם כולו אינו אלא עליך, ואין בעולם אלא אתה לפני השם, וה' הוא אלקיך לבד, ולכן נאמר בלשון יחיד. ואמר כי כשלת בעונך פירוש, שח"ו על ידי עונך תוכל להכשיל את כל העולם, לכן תזהר לשוב בתשובה שלימה, וכמאמר חז"ל **במסכת קידושין דף מ ע"ב.**

כל בית יכול להיות צבורי:

זאת ועוד נראה לענ"ד להוסיף ולבאר בדרך קצת שונה הקב"ה מדבר לכל אחד ואחד שיכול לבנות את ביתו כבית צבורי שבו מזכים הרבים ומטיבים עם הכלל ולהיות בתואר "נותן לפניכם" בזה שהופך ביתו לבית שמטיב עם הכלל, ולא יאמר בלבבו שהוא אינו ראוי או לא מסוגל לעשות ולפעול למען הכלל וגם לא יסתפק בדאגה העצמית והאישית ויאמר בליבו שלום עלייך נפשי, ולזאת אמר משה רבנו "אנכי" הרי סיפרו חז"ל על משה שהיה מלך שרצה להתחכות על תכונות משה רבנו ולבסוף לפי תמונתו הדבר מראה שהוא בעל תכונות שליליות והלך להיפגש עם משה רבנו ושאל אותו היתכן שכך נראה לפי תמונתו והשיב משה רבנו שאכן נכון הדבר אבל כאשר אדם עובד על עצמו יכול לישנות הכל, ולכן אומר משה רבנו לכל אחד מישראל תראה ממני שלמרות שמצד התכונות שלי הכל שלילי עבדתי על עצמי עד שאני איש ציבור וכל אחד ילמד לסגל ולאמץ לעצמו את הדרך הזו ולהגשים את העוצמה שבתוכו ולהפוך ביתו לטובת הכלל ולהיות בית צבורי, וזו דרכה של תורה כאשר נבאר להלן שצדיקים תובעים מעצמם. הרמח"ל כותב (בספר "דרך השם", חלק א, פרק שלישי, סעיף י"ב): **לאחר שמאריך להסביר כי לאחר חטא אדם הראשון קשה מאוד לאדם לזכך את גופו ונשמתו אולם בכל זאת תפקידנו וז"ל "וכל נברא משתלם כשפועל מה שחקק לו הבורא יתברך שמו שיפעל, וחסר מהשלמות כל זמן שלא יפעלהו."** רובנו לא עוסקים במה שנועדנו לעשות, רובנו לא מחוברים ל"אני" האוטנטי שלנו, רובנו לא מכירים את עצמנו - מי אנחנו באמת ולמה אנחנו באנו לעולם הזה, מה התפקיד שלנו בחיים האלה. הרי לא ייתכן שאנחנו נולדים רק כדי ללמוד, לעבוד, לאכול, לשתות, ולגדל ילדים, וכדומה וסיימנו את התפקיד שלנו. זהו רק חלק מאוד קטן מתפקידנו. לכל אחד מאיתנו יש ייעוד בעולם הזה ותפקידנו למצוא אותו ולהגשים אותו. כשאנחנו לא מגשימים את עצמנו, לא רק אנחנו סובלים אלא כל העולם סובל, התביעה על האדם רצחת את

הפוטנציאל שלך, רצחת אולי את רבן של כל בני הגולה או הרסת מפעל חסד גדול שהיה ביכולתך לייצר או דבר אחר. ולזאת כל אחד צריך לשמוע את הקול פנימי שלוחש לך אתה יכול להיות יותר, לקבל יותר, לעשות יותר, אתה יכול לממש את עצמך ואת הפוטנציאל שטמון בך, אתה יכול לעשות את מה שנועדת לעשות ורק אז יגיע לתכליתו. ולדוגמה זכורני את הרב חנניה צולק בלומדו בכולל חזון איש ואיך פתח את עזר מציון כאדם יחיד עד שהפך לאמפריה ענקית וכך עזרה ומרפה וכך חסדי נעמי ועוד דוגמאות איך אדם יחיד שהתמסר והצליח להגיע מאוד רחוק וכך בכל מיני תחומים בחיים רבים אשר זכו והצליחו להקים דברים גדולים ועצומים בהיות ומסרו נפשם לנצל את הפוטנציאל שבתוכם והגשימו את עצמם, ובדומה לכך כל אדם השאלה שישאל האם ניצל והגשים את עצמו ויכולותיו וכישוריו.

מעשה עם החפץ חיים והחזון איש:

באחת הכנסיות שהתקיימה באירופה השתתפו גדול הדור החפץ חיים והגר"ח עוזר רב אלחנן וסרמן והחזון איש שעדיין היה צעיר ולא התפרסם, בין הדברים שדיבר החפץ חיים הביע התמרמרות משני דברים שיש תלמידי חכמים א. שלא איכפת להם במתחולל בדור ומה אפשר לתקן. ב. ועוד שיש אשר מתכנסים בתוך עצמם ויושבים ושוקדים באהלה של תורה מבלי לפעול ולעשות עם הציבור. הדברים האלו הביין החזון איש ועוד אחרים שהדברים מכוונים אליהם, ובעכבות דברי החפץ חיים וגם חלום שנגלה אליו מרן הבית יוסף שהוא צריך לצאת ולהשפיע על הציבור, לזאת החליט החזון איש לעלות לארץ ולפעול למען הציבור ולהיות מעורב במתחולל ולא להסתפק בלימוד שלומד לעצמו.

מעשה עם הרב זושא:

מסופר על רבי זושא מאניפולי אחיו של הרבי ר' אלימלך שהיה אומר אם אחרי המאה ועשרים שלי כאשר אעמוד בפני בית דין של מעלה יבואו ישאלו אותי זושא למה לא היית כמו משה רבינו, משאלה זו אינני מפחד אענה להם מיד כי אני לא משה רבינו, אם ישאלו אותי למה לא היית כמו רבי עקיבא, גם משאלה זו אינני מפחד ואומר מיד כי אני לא רבי עקיבא, אבל הרי ישאלו אותי זושא למה לא היית זושא, אוי משאלה זו אני מפחד על זה לא יהיה לי מה לענות, כי אכן זושא יכולתי להיות את הכוחות שנתנו לי לא ניצלתי את הכישרונות שהיו בי לא מיציתי עד תום לא עמדתי בציפיות שהיו לבוראי ממני אוי לי מיום הדין אוי לי מיום התוכחה על זה בכה רבי זושא מה אומר ומה אענה אם ישאלו אותי זושא למה לא היית לפחות זושא. זה מה שאומרת המשנה כאן כל המזכה את הרבים כל אדם יכול להיות בכלל מזכה הרבים כל אדם גם צריך להיות בכלל מזכה הרבים כמה הם רבים מיהם הרבים עד כמה מזכה הכל יחסי כל אחד לפי דרגתו וכפי יכולתו לא דורשים מאיתנו להיות משה רבינו או רבי עקיבא אך דורשים גם דורשים מכל אחד מאיתנו להיות הוא עצמו ולנצל את כישוריו ויכולותיו ובזה זוכה ומזכה בזה ובבא ומברך בשפע ברכה והצלחה.

אם שנים הן אני ובני הן.

ובזה נבין את המבואר במסכת סוכה דף מה ע"ב ואמר חזקיה אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בן יוחי יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שנבראתי עד עתה, ואילמלי אליעזר בני עמי, מיום שנברא העולם ועד עכשיו, ואילמלי יותם בן עוזיהו עמנו, מיום שנברא העולם עד סופו. ואמר חזקיה אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בן יוחי ראיתי בני עלייה והן מועטין, אם אלף הן, אני ובני מהן, אם מאה הם אני ובני מהן, אם שנים הן אני ובני הן. ופרש"י שם וז"ל לפטור, בזכותי אני סובל כל עונותיכם, ופותרן מן הדין. יותם בן עוזיהו, צדיק היה, ועניו יותר משאר מלכים, וזכה בכיבוד אביו, ועליו נאמר בן יכבד אב (מלאכי א), שכל הימים שהיה אביו מצורע והוא היה שופט עם הארץ, כדכתיב (מלכים ב טו), ויותם (בנו) [מסורת הש"ס בן המלך על הבית] שופט וגו' לא נטל עליו כתר מלכות בחייו, וכל דינין שהיה דן, אומרן בשם אביו. ועד סופו, עד שיכלה העולם. ראיתי בני עלייה והן מועטין, רואה אני לפי מעשה הבריות שבני עלייה, כת המקבלין פני שכינה, מועטים הם.

דברי הזוהר במאמר רשב"י שטען כיון שהוא נמצא בעולם אינו חרב:

עוד מבואר בזוהר השמטות כרך א (בראשית) דף רנה ע"א: פעם אחת יצא רשב"י וראה שהעולם חושך ואפילה אמר לבנו רבי אלעזר בא נראה מה הקב"ה רוצה לעשות בעולם, יצאו וראו מלאך שדומה להר גדול ומוציא מפיו שלושים שלהבות אש, שאל אותו רשב"י מה אתה רוצה לעשות, והשיב המלאך שהקב"ה שלח אותו להחריב העולם כיון שאין בו שלושים צדיקים, אמר לו רשב"י אני מבקש ממך תלך לקב"ה תודיע לו שרשב"י נמצא בעולם, הלך המלאך ואמר לקב"ה גלוי וידוע לך שרשב"י בעולם, למרות זאת לך תחריב את העולם ואל תשגיח בו, ראה אותו רשב"י שחזר להחריב אמר לו אני גוזר עליך ללכת מיד ואם לא תלך אני יגזור עליך שלא תוכל יותר לעלות לשמים, ולכן תאמר לקב"ה אם אין שלושים אולי יש עשרים ואם אין עשרים אולי יש עשרה ואם אין עשרה יש שניים אני ובני הם ואם אין שניים אני נמצא בעולם, יצאה בת קול מהשמים אשריך רשב"י שהקב"ה גוזר וצדיק מבטל שנאמר (תהלים קמ"ה) רצון יראיו יעשה:

שאלות על דברי רשב"י:

א} ויש לשאול על דברי רשב"י שנראים דבריו ח"ו כגאוהה שמתגאה בעצמו שהוא המיוחד יותר מכולן? ב} זאת ועוד שמשפיל את כל הדורות האחרים היתכן? ג} ועוד יש לשאול כיון שיכול לפטור העולם מהעונש מדוע לא פטרן וכי מי עיכב בידו?

וכן הלל כיצד אמר אם איני כאן מי כאן:

ונקדים שמעין זה מצינו במסכת סוכה דף נג ע"א תניא, אמרו עליו על הלל הזקן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר כן אם אני כאן הכל כאן, ואם איני כאן מי כאן. והקשה בשו"ת המהרלב"ח בקונטרס הסמיכה כיצד יתכן שיאמר בלשון כזו אשר פוגעת ומזלזלת ביתר חכמי הדור כאילו אינם כלום? ובפרט הלל הזקן שאמר מאי דסאני עלך לא תעביד

לחברך סותר את דבריו? ועיי"ש מה שתירץ. ובזוהר פירש שכוונת הלל על השכינה וכפרש"י ועוד, ובתוספות בשם הירושלמי פירשו שכוונת הלל על ישראל.

ונלע"ד שחייב האדם לתבוע מעצמו שעליו עומד העולם:

ונראה לבאר ביאור נוסף בהקדם דברי המשנה מסכת סנהדרין דף לז ע"א לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחד מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא. וכתב הרמב"ם הלכות סנהדרין פרק יב_ו"ל בא"ד לפיכך נברא אדם יחידי בעולם ללמד שכל המאבד נפש אחת מן העולם מעלין עליו כאילו איבד עולם מלא וכל המקיים נפש אחת בעולם מעלין עליו כאילו קיים עולם מלא, הרי כל באי עולם בצורת אדם הראשון הם נבראים ואין פני כל אחד מהן דומין לפני חבירו, לפיכך כל אחד ואחד יכול לומר בשבילי נברא העולם, וכו' עכ"ל. הרי שהרמב"ם מלמד אותנו יסוד גדול שחובה על כל אדם לתבוע מעצמו לנצל את כל היכולות שלו ויחשוב בליבו שבשבילו נברא העולם כולו וכולן נבראו לו לצוות לעשות רצונו, וברור שאין הכוונה ח"ו לזלזל באחרים ולבזותן או להשפילן, אלא המכוון שאסור לאדם להתעצל ולהיחלש בליבו כאילו אינו בעל יכולות לפעול ולעשות גדולות ונצורות למען הכלל. ובזה יובנו הן דברי הלל והן דברי רשב"י שהן תבעו מעצמן שהם הכל וכל העולם נברא בשבילן וביכולתן לקיים את כל העולם ואף לפוטרן מעונש, היינו שהוא תובע עצמו להגיע לדרגה כזו גבוהה שיוכל לפטור את כל העולם.

ביאור דברי האמוראים שאמרו לא בטלה ענוה וירא חטא.

ולפי זה נבין עוד מאמר תמוה המבואר בסוף מסכת סוטה דף מט ע"ב משמת רבי - בטלה ענוה ויראת חטא. אמר ליה רב יוסף לתנא: לא תיתני ענוה, דאיכא אנא. אמר ליה רב נחמן לתנא: לא תיתני יראת חטא, דאיכא אנא. ושואלים המפרשים איך יתכן שרב יוסף מעיד על עצמו שהוא עניו הרי זה עצמו הגאון וכן רב נחמן מעיד על יראתו? אולם לפי האמורא כוונתם בזה לומר לאחר שמת רבי ובטלו הענוים ויראי חטא הם תבעו מעצמן למלא החיסרון באותן מידות.

משל לכפריים:

וכבר נאמר בזה משל למה הדבר דומה שהיה כפר אחד שהיו בו שני בתי כנסת אחד של עשירים ואחד של עניים, והנה כל פעם שמגיע שמחת תורה העשירים אשר יש להם משקאות חריפים ששים ושמחים ורוקדים ואילו אצל העניים הכל נגמר מהר וקינאו בהן, קם אחד והציע שיש לו רעיון בהיות ואין לאף אחד לתרום משקאות חריפים לכן נציב חבית בכניסת בית הכנסת וכל אחד במהלך השנה ישתדל מידי פעם להביא כוסית משקה חריף כך שבמהלך השנה יצטבר כמות גדולה ונוכל גם אנחנו לעשות שמחת התורה כמו העשירים, התקבל הרעיון בהתלהבות ולכן הציבו חבית בכניסת בית הכנסת ואכן התחילו הציבור להביא כוסיות של משקה ולשפוך לחבית ושמחו שמצטבר משקה חריף לשמחת התורה, אולם יש שהתחילו לחשוב שחבל על הכוסית משקה יביא כוסית מים ובודאי זה יתבטל בתוך המשקה החריף שיש בחבית ואכן עשה כך אלא שכולם יהודים וכולם

חושבים איך להתפטר וחשבו גם הן על הרעיון וכיון שהמים והי"ש נראה אותו הדבר לא מרגישים וכך היה שכל אחד הביא כוסית מים לחבית עד שב"ה התמלאה וכולם היו שמחים שבטוח יש להם משקה חריף ובהגיע שמחת תורה פתחו את החבית בשמחה והתחילו לשתות ומצאו מים כי אחד חשב שרק הוא עושה כך ולמעשה כל אחד סמך על אחרים וממילא הכל מים, אבל אם כל אחד היה אומר אם אני לא יביא לא יהיה משקה חריף ממילא היית כל החבית מלאה, והוא אשר אמר הלל לעצמו שאם אני כאן ממילא הכל כאן אם כל אחד יחשוב כך כולם יהנו וירקדו ותהיה שמחה גדולה אבל אם אני לא כאן וכך כל אחד יחשוב הרי לא יהיה כלום.

חובת האדם לתבוע מעצמו:

נמצינו למדים מהתנאים הלל ורשב"י שחייב כל אדם לתבוע מעצמו לנצל את כשרונותיו והיכולות שלו לפעול למען הכלל, ואסור לאדם להרגיע את עצמו שהוא אינו מסוגל כי חייב אדם לומר שבשבילו נברא העולם היתכן שאם היה יחידי בעולם יאמר שאינו יכול ודאי שהיה תובע מעצמו כיון שאין לו על מי לסמוך, כך גם במצב הזה שישנם רבים איתו חייב לתבוע מעצמו ולהפוך ביתו לבית שמטיב עם הכלל וללכת בדרכי השם יתברך ולכל אחד יש יכולות לפעול ולעשות חיל רק צריך את הרצון והמוטיבציה ובוזה ינצל את חייו לתורה ולזיכוי הרבים.

מעשה עם החפץ חיים במעלת המזכה את הרבים:

מספרים על יהודי שהיה מחזיק ישיבה ולכן עיסוקו היה לאסוף כסף אלא שבערוב ימיו החליט שגם הוא צריך ללמוד קצת ולכן רצה להפסיק מעיסוקו ולשבת ללמוד, אלא שהחליט להיוועץ בחפץ חיים על כך, לאחר שהציע את שאלתו שאלו הח"ח שהיה אז בשנותיו האחרונות קנית נעליים חדשות, היהודי חשב שר"ח הח"ח הזדקן וכבר אינו מדבר לעניין אבל בכל זאת מפני כבודו ענה שאכן קנה, המשיך הח"ח לשאול היכן קנית אצל סנדלר או בבית חרושת, ענה היהודי בבית חרושת כי שם זול יותר, אם כך הסנדלר צריך להיות מיליונר כי אם בעל בית החרושת המוכר בזול הוא עשיר כל שכן הסנדלר המוכר ביוקר צריך להיות עשיר מופלג, תמה היהודי על הקל וחומר הלא בבית החרושת מכינים עשרות זוגות ביום והסנדלר מכין זוג אחד בכמה ימים, ענהו הח"ח זהו בדיוק הישיבה שאתה מקיים בעבודתך היא בית חרושת לתורה בעוד שאם תשב ללמוד לבד תהיה כמו הסנדלר.

מוסר השכל:

נמצינו למדים שחובתו של כל אדם וכל זוג לתבוע מעצמם איך לבנות את ביתם ולפעול למען הכלל ולא להסתמך על אחרים ולדעת שבלעדיו אין תחליף ואין קיום לעולם וכמו שהפרצוף של אחד שונה מחברו למרות מליארדי האנשים בעולם אין שום דמות דומה לחברו דבר שהוא מעל הטבע והכל כדברי הרמב"ם לחייב כל אחד להפנים שהוא מיוחד ובשבילו נברא העולם, ורק כך כמו שהלל אמר אם אני כאן הכל כאן ואם לא אין כלום וכרשב"י שאמר שהוא יחיד שעליו עומד העולם כי הם תבעו מעצמם שעליהן עומד העולם

ורק בדרך זו הופך את ביתו למגדל אור לכלל ולהיות מיוחד בתחומו ובמעשיו, ובהיות ואנו נמצאים בפתחו של חודש אלול ומתקרבים לימי הדין אחת העצות הנפלאות לזכות בדין אמר רבי ישראל מסלאנט שכל אדם יהפוך עצמו לאיש ציבור והכלל כי בזה דנים אותו במידת הרחמים מפני שאינו שייך רק לעצמו אלא הוא שייך לכלל ומטיב עימהם וממילא כאשר דנים אותו מתייחסים בדינו לכלל הסובב אותו ויוצא בדימוס מדינו, יהיה רצון שנזכה כולנו ממזכי הרבים ונהפוך ביתנו למגדל אור לכלל ונזכה כולנו לכתובה וחתימה טובה אמן.

בברכת חודש טוב ומבורך וכתובה וחתימה טובה

בידידות ואהבה

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

גדר הקרבה בבמה עפ"י נביא בשעת איסור הבמות

הַשְּׁמֵר לְךָ פֶּן תַּעֲלֶה עֲלֶיךָ בְּכָל מְקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה (יב, יג)

רש"י, בכל מקום אשר תראה. אשר יעלה בלבך, אבל אתה מקריב ע"פ נביא, כגון אליהו בהר הכרמל:

רבינו הרוגוצובער זצ"ל מראה שגדר היתר הקרבת אליהו בהר הכרמל הוא מחלוקת בין הבבלי הספרי והירושלמי. הבבלי ביבמות דף צ' ע"ב סובר שהיה זה הוראת שעה עפ"י נביא למיגדר מילתא. ורש"י ז"ל (ברכות דף ס"ג ע"א) והרמב"ם ז"ל (פ"ט מיסוה"ת ה"ג) נקטו כוותיה.

אך הספרי כאן (פיסקא ע') שכתב "אבל מעלה אתה בכל מקום שיאמר לך הנביא כדרך שהעלה אליהו בהר הכרמל". וכן מהירושלמי במגילה פ"א סוף הי"א שכתב ז"ל: "אר"י ב"ח אין הבמה ניתרת אלא בנביא, מ"ט השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום וגו', ואליהו מקריב בשעת איסור הבמות, א"ר שמלאי דבורא א"ל ובדברך עשיתי ובדיבורך עשיתי"כו.

מבואר שאין ע"ז שם שחוטי חוץ כלל וזהו קרבן גמור ככל במת יחיד בשעת היתר הבמות, ויש בזה מעילה. ונ"מ ג"כ דיכול להקריב האברים אח"כ בבית המקדש כמבואר בזבחים דף קי"ט ע"בכח.

[מקורות: צ"פ מתנו"ע עמו' 124 (הובא בצ"פ עה"ת) ובמצוין שם ובצ"פ ברכות דף ס"ג ע"א יבמות דף צ' ע"ב סנהדרין דף פ"ט ע"ב וגליון הספרי כאן]

*

^{כו} וראה עוד מדרש תהילים כ"ז מדרש שמואל י"ג מד"ר ויקרא כ"ב במדב"ר פ' י"ד קה"ר פ' ג' סי' י"ד.
^{כח} אולם הנה מרן הגרי"ז זצ"ל בחי' (סטנסיל) זבחים דף קי"ב, תמה למה הוצרכו ב' דרשות אליו תשמעון וכל מקום אשר תראה. ותי' דמדרשא דאליו תשמעון הייתי יודע שהותר האיסור אבל עדיין אין לזה גדר קרבן ומקרא דהכא שמעינן דיש לזה תורת קרבן כבשעת היתר הבמות. ולפי"ז אין מחלוקת בין הבבלי והספרי והירושלמי. אמנם זה צ"ע דרבינו הראה מדאמרינן ביבמות דף צ' ע"ב דרק לשעה ולמיגדר מילתא מבואר דפליג על הספרי והירושלמי דסברי דזהו דין דעפ"י נביא יכולים להקריב בבמה בשעת איסור הבמות. וראה במשך חכמה ומשנת חיים וחבצלת השרון ונאות אפרים (ויקרא סי' י"ד) ורינת יצחק על מלכים.

ואמנם צ"ב למה בספרי שופטים בילפותא מקרא דאליו תשמעון אפי' אומר לך לעבור על אחת מהמצות מביא הך דאליהו, הלא באליהו היה גדר אחר משאר מצוות המותרים עפ"י נביא לשעה. וראיתי שכבר תמהו בזה. ולענ"ד דהספרי הביא הא דאליהו רק לדוגמה שהיה לצורך שעה. משא"כ הגמ' דיבמות שעוסקת בהך דאליהו בהר הכרמל, וביארה דשם הוא למיגדר מילתא פליגא אספרי.

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים או תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל:

tp089744873@gmail.com

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס יאמר ישראל (רחובות)

רחמנותם של ישראל

וַנִּתֵּן לְךָ רַחֲמִים וְרַחֲמֶיךָ וְהִרְבֵּךְ פֶּאֶשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם (יג, יח)

הערות בעניין השכר המובטח על הריגת עיר הנידחת

במצוות "וַנִּתֵּן לְךָ רַחֲמִים וְרַחֲמֶיךָ וְהִרְבֵּךְ פֶּאֶשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם" (פרק יג פס' יח). פירוש, עיר שרוב יושביה עבדו עבודה זרה, נצטוונו להרגם בסיף ולשרוף את כל רכושם, והבטיחה התורה שפע של רחמים לאותם שיהרגו את אנשי עיר הנידחת. והנה, הכתוב תולה את שכר נתינת הרחמים בהבטחה שניתנה לאבותינו. ויש לידע, היכן מצינו שנשבע הקב"ה שבשכר שנעשה דין באנשי רשע יתן לנו הקב"ה רחמים.

ובעיקר קבלת הרחמים בהריגת אנשי עיר הנידחת כתבו המפרשים (דעת זקנים; רא"ש; בכור שור) "ונתן לך רחמים - כיון שלא ריחמת על מכעיסיו הוא ירחם עליך", ומשמע שחלף האכזריות שנעשתה לשם שמים, ייתן הקב"ה תמורתה השפעה של רחמים. ויש להעיר, שכידוע מידתו של הקב"ה ליתן שכר מידה כנגד מידה (סוטה ח ב; סנהדרין צ א), ובשלמא אם תחת הריגת אנשי עיר הנידחת היה השכר שאף הקב"ה יפרע מאויבינו, היה בזה מידה כנגד מידה, אולם עתה שכנגד האכזריות מבטיחה התורה שנזכה לרחמים יש להבין היכן היא המידה כנגד מידה.

מבואר בגמ' (יבמות עח ב) שדוד המלך נמנע מלצרף את ה"נתינים" לעם ישראל כיון שזיהה בהם את מידת האכזריות, ואילו אצל עם ישראל נאמר "ונתן לך רחמים ורחמך", שמידתם רחמים. ויש להקשות, שפסוק זה עוסק בשכר שהקב"ה ייתן לעם ישראל עבור הריגתם של אנשי עיר הנידחת, והיאך למד מכך דוד שזוהי תכונתם של ישראל מטבע ברייתם. עוד יש להקשות שכתב הרמב"ם (שמונה פרקים פרק שביעי) שדוד המלך לא בנה את בית המקדש כיון שנמצאה בו מידת האכזריות במלחמות הרבות שהנהיג. וקשה, מדוע לא התקיים בו הכתוב "ונתן לך רחמים ורחמך" שבמקום שמתנהגים באכזריות במצוות שמים, הקב"ה משפיע על האדם מידת רחמים.

יסוד - האדם נפעל כפי פעולותיו

ובישוב הקושיות יש להקדים ולהקשות מהכלל הנקוט בידינו "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא" (קידושין לט ב) שאין שכר המצוות ניתן בעולם הזה, והיאך בהריגת אנשי עיר הנידחת מבטיחה התורה שכר גשמי חלף המצווה. והביאור בזה, על פי מה שכתב בס' טעמא דקרא (להגרח"ק פ' חיי שרה) שכוונת חז"ל במה שאמרו "שלוחי מצווה אינם ניוזקים" שאין מציאות שהאדם יפסיד או יאונה לו רע בשל קיום מצווה, וכמאמר הנביא (ישעיהו לב יז) "וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְדָקָה שְׁלוֹם וְעִבְדַת הַצְדָקָה הַשְׁקֵט וְבִטָּח עַד עוֹלָם" [אולם במקום שבלאו הכי נגזר על האדם הפסד, אפשר שיקרה הדבר תוך כדי עשיית מצווה].

ולפיכך אברהם אבינו לאחר עקידת יצחק שבה פעל באכזריות כנגד טבעו, הבטיחו הקב"ה "כִּי בְרַךְ אֲבִרְכְךָ וגו' וְהִתְבָּרְכוּ בְזֶרְעֶךָ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עִקֵּב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלְיִי" (בראשית כב יז-יח). וביאר המשך חכמה, שכיון שמעשהו של אברהם כלל בתוכו אכזריות גדולה, הבטיחו הקב"ה שמלבד שמידת הרחמים שהייתה בו לא תינזק מחמת אותו מעשה, אלא אף בניו יתברכו בכך, שחרף הריגתם את שבעת העממים ואת אויביהם לא תיפגם מידת הרחמים שבהם. ועל כן אומרת הגמ' (ביצה לב ב) "כל מי שאינו מרחם על הבריות בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו", לפי שזרעו של אברהם מובטח שיהיו בו רחמים מטבע ברייתו.

ביאור כוונת התורה בהבטחת הרחמים

וזהו שכתבו המפרשים שההורגים את עיר הנידחת חלף מידת האכזריות שהשתמשו בה, יזכו למידת רחמים, שאין זה בתורת שכר, אלא כמילוי החסר שעלול להיווצר, שמכיון שהאדם נפעל כפי פעולותיו (חינוך מצוה טז ועוד) ואף אדם הרחמן מטבעו על ידי שיעשה מעשים אכזריים ייהפך טבעו לאכזר (יעויין באור החיים), לפיכך הבטיח הקב"ה שהאדם לא ינזק מכך וישיב אל האדם את מידת הרחמים שהייתה טבועה בו קודם הריגת אנשי העיר.

ומעתה מתבאר היאך למד דוד מהבטחה זו שטבעם של עם ישראל היא מידת הרחמים. לפי שלא הבטיח הקב"ה נתינת שכר של רחמים, אלא רק להשיב את אותה מידת הרחמים שהייתה טבועה בעם ישראל קודם לכן - ומוכח מכאן, שטבעו של היהודי הוא רחמן. ולפיכך, דוד המלך שמטבעו נולד אדמוני עם תכונות של מלחמה (ב"ר סג יא), לא נזדכך במידת הרחמים בעבור מלחמותיו, כי כל ההבטחה של "ונתן לך רחמים" אינה אלא שלא יהיה עושה מעשה מצווה נפסד, אולם אין זה מקנה לו מידות מזוככות יתר על מה שלא היה לו קודם דרגתו הקודמת (זכרון משה).

נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע / הרב דב יעקב

ברטמן, טורונטו

בנים אתם לה' אלקיכם

בְּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹקֵיכֶם לֹא תִתְגַּדְדוּ וְלֹא תִשְׁיִמוּ קִרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לְמֵת. כִּי עִם קְדוֹשׁ אַתֶּה לַה' אֱלֹקֶיךָ וּבְךָ בָּחַר ה' לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה (יד, א-ב)

מספר פירושים נאמרו בדברי רבותינו הראשונים לטעם מצות 'לא תתגודדו', והם אוצרים בתוכם לקחי מוסר והשקפה תורתית בהתייחסות למאורעות החיים והמוות.

וכך מפרש האבן עזרא:

"אחר שתדעו שאתם בנים לשם והוא אוהב אתכם יותר מהאב לבן, אל תתגודדו על כל מה שיעשה, כי כל אשר יעשה לטוב הוא, ואם לא תבינוהו כאשר לא יבינו הבנים הקטנים מעשה אביהם, רק יסמכו עליו, כן תעשו גם אתם, כי עם קדוש אתה ואינך כשאר כל הגוים, על כן לא תעשה כמעשיהם."

רעיון זה שבנים סומכים על אביהם אף כאשר אינם מבינים אותו, מוצאים אנו בפירוש הספורנו בפרשת בהעלותך, לאחר חטא המתאוננים, בעת שפונה משה רבנו אל ה' ושואלו מדוע שם את משא כל העם עליו, ומוסיף משה רבנו ואומר: הָאֲנֹכִי הָרִיתִי אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה אִם אֲנֹכִי יִלְדֶתִיהוּ כִּי תֹאמַר אֵלַי שְׂאֵהוּ בְּחִיקְךָ כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֱמִן אֶת הַיֶּנֶק עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּיו (במדבר יא, יב). וכותב שם הספורנו, יסוד נפלא בתורת החינוך:

"הנה האב יוכל להנהיג את בניו אף על פי שהם חלוקי הדעות, וזה כי כולם חושבים אותו כאוהב שישתדל בכל כחו להטיב להם, אבל אלה אינם בוטחים בי כלל, וחושדים ומנסים לראות מה אעשה בעדם."

האור החיים הקדוש מפרש את הטעם של 'בנים אתם' שאין לנו להתגודד ולשים קרחה למת, מפני שבמיתת אדם מישראל, הרי הוא כבן השב אל אביו, וטוב לו.

"נראה שנתכוין לומר שבמיתת איש אין אבידה למת, אלא הרי הוא דומה לאדם ששלח בנו לסחורה לעיר אחרת, ולימים שלח האב אחר בנו, ואין העדר הבן אלא מן המקום שהלך משם, אבל על כל פנים ישנו, ואדרבה לטוב לו שחזר הבן אצל אביו שהוא מקור החיים, ועל זה אין לנו להתגודד ולשים קרחה."

הספורנו מפרש את הפסוקים בדרך זו:

"בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו - שאין ראוי להראות תכלית הדאגה והצער על הקרוב המת כשנשאר קרוב נכבד ממנו במעלה ובתקות טוב. לפיכך, אתם בנים לה' שהוא אביכם קיים לעד, אין ראוי שתדאגו ותתאבלו בתכלית על שום מת.

ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת כי עם קדוש אתה - וגם כן אין להצטער מאד בשביל נזק המגיע למת במיתתו, כי עם קדוש אתה, מזומן לחיי העולם הבא אשר קורת רוח בהם יפה מכל חיי העולם הזה".

לדעת הספורנו, הפסוק כולל בתוכו שני עניינים - הצער על הנשארים בחיים והצער על המת. הרישא של הפסוק, "בנים אתם" מנמק את "לא תתגודדו", שהוא מדבר על של אלו שנשארו בחיים, ואילו "כי עם קדוש אתה" מנמק את "ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת", שהוא מדבר על מה שאירע לנפטר, כמשמעות הכתוב "למת".

ברם, למרות כל האמור לעיל, הרי נצטווינו להתאבל על המת, וכבר כתב הרמב"ן בפירושו לתורה כאן, "ולא יאסור הכתוב הבכי, כי הטבע יתעורר לבכות בפירוד האוהבים ונדודם אף בחיים", אלא שאסרה התורה בפרשתנו להתאבל יותר מדי.

והגאון רבי אשר וייס שליט"א הביא בענין זה מה שכתב הרדב"ז (חלק ג סימן תקנ"ה) כשנשאל אודות אדם שמת בנו, ולא בכה עליו כלל:

"שאלה: על אחד מגדולי הדור שמת לו בן ולא הוריד עליו דמעה אחת, אם זו מדה טובה או לא. תשובה: זו מדה רעה מורה על קושי הלב ועל רוע תכונת הנפש, והיא מדת אכזריות... אבל אנחנו מקבלי התורה, יש לנו להאמין ולדעת כי העולם הזה ענין נכבד מאוד למסתפקים ממנו כראוי ולמתנהגים בו כשורה, ובו ישיג האדם חיי העוה"ב והשארות הנפש, כי הוא נקרא עולם המעשה... ולא לחנם ארוז"ל, שלשה לבכי, ז' להספד, שלשים לגיהוץ ותספורת. ואם היה הדבר בלתי נאות, לא היו מתקנין לו ג' ימים. וכן אברהם אבינו ע"ה, כתיב ביה "לספוד לשרה ולבכותה", וכן יעקב וכן דוד המלך ורבים כאלה אין מספר. ועיין בהקדמת ספר תורת האדם להרמב"ן ז"ל, ותמצא מה שיש בו די לשאלה זו. ומכל מקום אין ראוי להתקשות על המת יותר מדאי, והכי איתא בהדיא בגמרא, והנראה לע"ד כתבתי".

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

עיון ובקיאות... | מרבה ישיבה מרבה חכמה

רְאֵה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה (יא, כו)

דברנו על לימוד בעיון, ועל לימוד בקיאות, ושאלונו מה זה עיון ומה זו בקיאות? והאמת שזו שאלה מן המפורסמות. - שהרי לימוד שטחי בלא הבנה, לא יקרא לימוד בקיאות, שהרי אין נשאר לו שום דבר ברור, ובעל כרחינו צריכים שימת לב בכל מה שלומדים, וזה כבר התחלתו של עיון, ומי ישים את הגבול לדעת עד היכן לעיין כאשר לומדים בבקיאות, ומהיכן מתחיל גבול לימוד העיון, שכבר אינו שייך לבקיאות. - ואין על שאלה זו תשובה חד משמעית. וננסה לבאר מעט מדוע אין תשובה חותכת.

ידוע כי לא ידמו האנשים זה לזה, כשם שאין פרצופיהם שווים אין דיעותיהם שוות, ואינם דומים לא בכשרונותיהם השכליים, ולא ביכולת כשרון הביצוע, וגם אין כל העיתים שוות, וגם אין כל הסוגיות שוות. כי יש ואדם אחד יצטרך לעמול על ענין פעוט הרבה יגיעות, והאחר יפתור על נקלה, ולפעמים אחד יתעיף מיגיעה קטנה, והאחר לא יחוש מאמץ כלל, ויש אשר הלימוד רץ ויש אשר יכבד כעקל בית הבוד, ויש אדם שבענין מסוים הוא שוחה כמו דג במים, ובענין אחר אולי קטן וקל ממנו לא יצליח, וחילופיהם אצל חבירו. וע"כ אם באנו לתת חילוקים ברורים מה לעי' ומה להניח לעת מצוא, לא נמצא בזה פשר דבר אשר יניח לבנו תמיד.

ובאמת מצינו גם בהלכה שלא ניתן לשים גדרים ברורים בלימוד התורה, שעל כן מצינו שיש זמנים שאסור להתחיל בלימוד התורה כמו לפני בדיקת חמץ שמא ימשך. ובמשנה ברורה כתב דת"ח אף בלימוד המקרא יש חשש שיתחיל לעי' וישכח בדיקת חמץ. והיינו משום שכך דרכה של תורה. ולא שמענו לומר, דבמה דברים אמורים בלימוד בעיון, אבל בבקיאות לית לן בה. והיינו שפעמים רבות יקרה שאדם יתעורר תוך כדי לימוד מהיר לשאלות כבדות משקל, בענין רב. ולכן שימת גדרים ברורים לעיון ובקיאות, או שלא תתכן, או שתפריע ללימוד הטבעי והראוי.

והי' נראה מהאי טעמא לפום ריהטא, שהתועלת הגדולה תהיה אם ילמד אדם לפי מרוצת הלימוד, פעמים עיון ופעמים בקיאות, ויתן לשכלו לשוטט, ופעמים יעי' יותר ופעמים פחות, וכמו שמצינו, אין אדם לומד אלא במקום שלבו חפץ. וכמו כן י"ל, באופן שלבו חפץ. וכבר נעשה נסיון עם סוג לימוד כזה, והי' לתועלת.

אמנם בדרך הכלל למרות שיש תועלת, אבל יש תועלת נוספת לזכרון ולסדר, לעשות רצף של לימוד עיון ורצף של בקיאות, כי עיון מצטרף עם עיון ובקיאות עם בקיאות. כי למשל

ודאי שיש תועלת גדולה יותר אם לומד פרק אלו נערות בעיון תקופה ויכנס לעומק הסברות בזה הפרק, ומסכת כריתות בבקיאות תקופה, או להיפך, מאשר ילמד באותה תקופה פעמים עיון אלו נערות ופעמים בקיאות. כי אז לא יעלה בידו לא זה ולא זה.

ובאמת כפי הנראה אין אדם מסוגל ללמוד כל הזמן עיון, וגם נחוץ להוסיף ידיעות במהרה, ולכן קבעו רבותינו ראשי הישיבות התועלת הרצויה, של ב' סדרים, ויובן בזה החילוק.

וענין ב' הלימודים כבר מרומז בספר השל"ה הקדוש. אמנם בדרך אחרת יעו"ש. ועי' בהקדמה לספר לבוש מרדכי להגרמ"מ אפשטין ראש ישיבת סלבודקה וחברון זצ"ל.

אולם עד כמה לעיין בעיון ועד כמה למהר בבקיאות, קשה מאד להגדיר, מפני שתלוי הרבה לפי האדם והענין והכח והזמן, וכמו שנתבאר. כי קשה ולא רצוי לשנות את מרוצת הלימוד הטבעי, ורק לכויין מעט.

ואמנם ניתן לומר בזה כמה דברים, אבל יש להקדים לזה כללים נחוצים לכל לימוד.

התועלת הגדולה שיש מכל הלימודים שלומדים, הוא כאשר הלימוד מכה שורש אצל הלומד, ולא נכנס מאוון ויוצא מאוון, כי כאשר אדם לומד ביסודיות ובהתענינות, הלימוד נותן לו חיות ועונג, והוא זוכרו, והעונג גורם לאדם לזכור. וכמו שיש מאורעות משמחים שזוכרים אותם, והמה גורמים שמחה כל זמן שנזכרים בהם, כך זה אמור וצריך להיות בלימוד.

וכמו שאמר דוד המלך זמירות היו לי חוקיך. והנה משל הזמירות, י"ל ע"פ שאמר הגר"א על חכמת המוסיקה שאנשים יכולים להגיע עד כלות הנפש, מרוב עונג. הנה כך זה באמת צריך להיות בלימוד התורה, שהעונג יהי' עד כלות הנפש. ויכול האדם ללמוד מתוך עונג עד כדי כך ששנים רבות יזכור האדם את אותו לימוד. וכמו שמצינו שאם אדם חווה מאורע משמח ומיוחד, הרי יזכור את כל הפרטים איך הי', מתי הי' לפני מה ואחרי מה, ולמשל אם התחתן לפני פסח יזכור תמיד את פורים שלפני החתונה ואת פסח שאחרי, וכן ע"ז הדרך. וכמו כן יכול לזכור שנים רבות, מי הי' המסדר קידושין אצלו, ועוד פרטים ופרטי פרטים ע"ז הדרך. וכן מצינו בחז"ל שאמרו דבר הלכה בשם חכם פלוני שאמר אותה כאשר רגלו אחת היתה על הספינה ורגלו אחרת על היבשה. כי הכה הלימוד שורש כל כך עד שזכרו כל פרטי המאורע. וכאשר זוכים ללימוד שכזה, זוכרים אותו זמן רב.

והדרך להגיע לזה... על ידי המחשה של הדברים עד שיעמדו לפניו כמו משהו חי. וכגון אם לומד הלכות טוען ונטען, הרי צריך ממש לראות כאילו שני בעלי הדברים עומדים לפנינו וטוענים זה בכה וזה בכה. וכך הלומד הופך לבעל ענין בסיפור שלפניו, ויש לו דעה כל שהי, ואז הוא חוכך בדעתו לכאן או לכאן, ואם מסקנת הסוגיא כמו שהוא חשב לעצמו, הרי ישמח מאד, ואם להיפך ממה שהוא חשב, הרי לא ינוח ולא ישקוט עד שיבין מדוע. ואז שוב ישמח ביותר עם מסקנת הסוגיא.

אולם מה מאד חשוב לאדם לזכור, מהי מסקנת הסוגיא כאשר היא, בין אם היא מובנת לנו בסברא או לא, לזכור אותה כאשר היא. וזאת משום שלפעמים, מאחר שהיתה לנו

קושיא, והיתה לנו סברא כך וכך, לכן בעות נזכור אולי את מה שאנחנו חושבים ולא את מסקנת הסוגיא בעצמה. וזו כמובן החטאת מטרת הלימוד, שהיא הידיעה האמיתית ולא סילוף של האמת. לכן יש להדגיש שוב ושוב מה באמת נכון למסקנא.

והנה בענין ההמחשה לפעמים כדאי להמחיש לא רק את הענין והנושא שעליו מדברים ודנים, אלא גם להמחיש את מהלך הסוגיא, ולהחיות אותה כאילו ראינו את גדולי האמוראים מתווכחים בבית המדרש, וגם זה עוזר מאד לזכרון ולהבנה. וגם בגמרא מצינו פעמים שחכמי הש"ס נתנו תיאורים מוחשיים כיצד התרחשו הדיונים בבית המדרש. כמובא בריש זבחים דף ה' ע"א, רמי ריש לקיש על מעוהי בי מדרשא ומקשי אם כשרים הם ירצו ואם אין מרצין למה הן באין... אמר לו ר' אליעזר מצינו בבאין לאחר מיתה שהן כשרין ואין מרצין... א"ל מודינא לך בעולה... א"ל הרי מחלוקתך בצידו... אמר זהו שאומרין עליו אדם גדול הוא... אלא אמר ריש לקיש אפתח אנא פתחא לנפשאי מוצא שפתיך וגו' האי נדבה נדר הוא... עי' שם כל הסוגיא. ועל ידי המחשה מעט של המהלך בסוגיא ובין החולקים, נכנסים עמוק יותר לענין והתועלת גדלה והולכת.

במאמר מוסגר כדאי להדגיש: שענין ההמחשה שדיברנו עליו, אינו שייך לאביזרי המחשה הנהוגים בימינו, שעל פי הרוב הם משיחים את הדעת מעומק העיון ומביאים לשטחיות. עדיף להמחיש לעצמינו הדברים בלא שום אביזר חיצוני. ודי בהערה זו.

רְאֵה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וְקַלְלָהּ. הנה התורה רוצה שנראה הדברים באופן מוחשי ממש, כי לימוד שכזה מכה שורשים עמוקים נושאי אלומות ופירות מתוקים, וזהו...
רְאֵה...

והנה עצם הגדרה של עיון ובקיאות מצטרף גם כן לחוית הלימוד עצמו. כי יש לדעת שעיקר מעלת העיון, היא כאשר אנו מסמנים לעצמינו את הלימוד בעיון כמטרה, כלומר שאנו ניגשים ללימוד מתוך ידיעה וקביעה שזו המטרה שלנו ברגע זה או בסדר זה. וכאשר ניגשים ללמוד בקיאות, זו צריכה להיות המטרה המוגדרת, וזה הופך לחלק מחוית הלימוד בעצמו.

אמנם מהי ההגדרה הנכונה שבין עיון לבקיאות, הרי זה פשוטו כמשמעו, והיינו שבלמוד העיוני, ננסה לעורר נקודות שיש לעיין בהם, וננסה לעיין. אולם בבקיאות אנו אמנם משתדלים לגלות את הבעיות, אך שאיננו מנסים לתת להם פתרון, כי זו לא המטרה של הלימוד ברגע זה.

ושוב, העיקר הוא להגדיר נכון את המטרה ואז לנסות, אבל רק לנסות, לחתור אליה. והכלל מרבה ישיבה מרבה חכמה. וכל ישיבה יש לה מטרה. וכאשר אנו לומדים נשתדל להציב לנו מטרות, ומתוך חוית הלימוד נשאף להשיג אותן.

ויהי רצון שיהיו הדברים לתועלת ללומדי התורה שהם בוני העולם.

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס

רֵאָה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה

רֵאָה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה. אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹקֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם. וְהַקְלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹקֵיכֶם וְסָרְתֶם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתֶם (יא, כו-כט)

יש לעיין בלשון הפסוקים, שהרי בפרשת כי תבוא, מבוארים כל הקללות על ישראל באם לא ישמרו את התורה כראוי. ומאידך את הברכות באם ישמרו את המצוות. אכן בפרשה דנן, לא מבואר מה הברכות והקללות.

ואפשר לומר שכוונת הפסוק הר"ז למש"כ הרמב"ם בהלכות דעות [פרק ב הלכה א] וז"ל 'חולי הגוף טועמים המר מתוק ומתוק מר, וכו' כך בני אדם שנפשותיהם חולות מתאווים ואוהבים הדעות הרעות ושונאים הדרך הטובה ומתעצלים ללכת בה וכו', ע"כ.

היינו שהברכה והקללה, הם בדרך שהאדם בוחר, שמי שבוחר לחיות את החיים שה' הורה איך לחיות הרי זה בכלל ברכה, שאף אם לא יקבל שכר על כך הרי הדרך שבה בחר היא עצמה הברכה שאין הנאה נשגבת יותר מהנאה רוחנית. ולאידך גיסא מי שהולך בדרך החטאים הרי זה עצמו הקללה, כלומר אף אם נניח שלא יקבל עונש על מעשיו, סוכ"ס עצם החיים שאין בהם מטרת ותכלית, וכל המטרה בהם היא להיות רדוף תאוה כבעל חי, זה הקללה הגדולה ביותר שהאדם יכול להשית על עצמו.

וזה מה שאמר משה רבינו לבני ישראל אחרי שהנהיגם 40 שנה במדבר, ולפני כניסתם לארץ ישראל. לארץ אשר רוח אלוקים שפוכה על בחיריך, ארץ שהנשמה בה היא כינור לשיריך, וארץ אשר עיני ה' אלוקיך בה מראשית השנה ועד אחריתה, שעליהם להבין שהסיבה ללכת על פי הוראות התורה זה לא משום שכר ועונש, אלא משום שעצם החיים שהם על פי התורה זה הברכה הגדולה ביותר שיש, ואילו החיים שאינם ע"פ התורה, הם הקללה בעצמותה אף אם לא יהיה עונש מעשי.

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

תוכחה בדרך הנכונה!

רְאֵה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרִכָּה וּקְלָלָה (יא, כו)

להלן מאמר חשוב ויסודי, אשר נשלח אלי ע"י הרב חיים גוטסדינר שליט"א. דבריו קילורין לעינינו!!!

רגעים ספורים לפני שאנו נכנסים לחודש אלול להתעסקות רבה עם שמיעת דברי מוסר, יש פה הנחיה לנותני המוסר וגם לעצמנו. כך נאמר במדרש רבה (לפרשת ראה) על פסוק זה:

'הלכה, אדם מישראל מהו שיהא מותר לו לקרות התוכחות בקריות הרבה?

כך שנו חכמים אין מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כולם.

למדונו רבותינו למה אין מפסיקין בקללות?

א. אמר רבי חייא בר גמדה לפי שכתוב (משלי ג, יא) "מוסר ה' בְּנִי אֵל תִּמְאַס וְאֵל תִּקַּץ בְּתוֹכְחָתוֹ" אל תעש את התוכחות קוצצין קוצצין אלא אחד קורא את כולן.

ב. דבר אחר, למה אין מפסיקין בקללות? א"ר יהושע דסכנין בשם ר' לוי: אמר הקב"ה אני כתבתי על כבודי (תהלים צא, טו) "עֲמוּ אֲנֹכִי בְּצָרָה" אין שורת הדין שיהיו בני מתקללין ואני מתברך, כיצד? אם יקראו את התוכחות קריות הרבה, אין קרוי וקרוי שאין מברך ב' פעמים לפנייה ולאחריה! אלא אחד קורא את כולן.

ג. רבנן אמרי: אמר הקב"ה לא לרעתם נתתי להם ברכות וקללות, אלא להודיען איזו דרך טובה שיבחרו אותה כדי שיטלו שכר. מניין? ממה שקרינן בענין "רְאֵה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם" וגו' עכ"ל המדרש.

המדרש בתשובה לשאלה מדוע את פרשיות הקללות והתוכחות קוראים בקריאה אחת (עליה אחת) ולא מחלקים אותה בין כמה עולים לתורה? מביא ג' תשובות של חז"ל המלמדות כיצד יש להוכיח בדברי מוסר, שלענ"ד כל תשובה משלימה את חברתה.

ראשית, דברי תוכחה - קשים לשמיעה, הם לא נוחים לאדם השומע -וזה חלק חשוב-, אולם המוכיח פעמים רבות 'נסחף' בדברי התוכחה, כיוון שהוא רואה שאכן דבריו נוגעים בלב ליבו של השומע ואז הוא עלול להמשיך ולהוציא עוד ועוד 'קוצצין', לכן ציטט המדרש את הפסוק במשלי מוסר ה' בְּנִי אֵל תִּמְאַס וְאֵל תִּקַּץ בְּתוֹכְחָתוֹ - אם נרצה שלא תמאס התוכחה, זו לא תביעה רק מצד המוכח, אלא גם מהצד המוכיח - וְאֵל תִּקַּץ בְּתוֹכְחָתוֹ, אל תתעסק יותר מדי בקוצצין, קרא את זה בקריאה אחת ותעבור לברכה, תגיע לדברים שירוממו את החוזר בתשובה.

שנית, על המוכיח להכניס עצמו בתוכחה. לא ייתכן שהוא יוכיח מלמעלה, כי אם המוכח ירגיש בסוג של התנשאות מצד המוכיח, יקשה עליו לקבל את דברי התוכחה ולא משנה כמה הוא צודק, וזאת משום שהוא ירגיש שאיננו מבין אותו, וחושב לעצמו המוכח, אם רק היית במקום שלי, היית מבין את גודל הקושי וכו', לכן בשלב שני של התוכחה, יש לתת לו תחושה שאתה איתו בצרה, בדיוק כמו שציטט המדרש שהקב"ה אומר: "עמו אָנְכִי בְּצָרָה". אם הקב"ה, שכולו קודש, יכול לומר זאת, בוודאי שכל מוכיח חייב לתת את התחושה הזאת למוכח!

ולבסוף הנחיה אחרונה - מה צריך להיות בתודעתו של המוכיח, כאשר הוא בא להוכיח? על כך ענו רבנן שהוא צריך להגיע מתוך מטרה ברורה, להודיען דרך טובה, התוכחה היא רק אמצעי ולא מטרה בפני עצמה, זה מה שצריך להיות בתודעה של כל מוכיח, להביא את המוכח לראות את הטוב, להראות גם את השכר אם צריך, ובבקשה בבקשה, לא להתעסק יותר מדי בתוכחה!

דברים אלו כפי שפתחתי, אינם רק למוכיחים חיצוניים, אלא גם לאדם עצמו הרוצה לתקן דרכיו, ובפרט בימים אלה עם כניסתו של חודש אלול, אל תייסר את עצמך יותר מדי, בהוצאת קוצים של תוכחות עצמיות, כי זה לא ירים אותך! זה ישאיר אותך עצוב ומדוכא ממצבך. אלא קרא הכל בקריאה אחת, היה רגיש ומבין למצבך, אל תסתכל על החוטא שבך מלמעלה. ולבסוף, הבן היטב, שהכל במטרה לעשות שינוי אמיתי להביאך לדרך טובה וחדשה...

שנזכה בערב ר"ח אלול להפנים את הלך הרוח הנכון להתעסקות ההכרחית בקללות והתוכחות, כי לא בכדי חודש זה נקרא, לא 'חודש התוכחות הגדולות', אלא 'חודש הרחמים והסליחות...'

שבת שלום ומבורך!

לתגובות:

Blu.israel@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

האם נצטרך לגנוז כל הגמרות והספרים לעתיד לבוא?

בגמ' גיטין (ס:) מובא שיש איסור לכתוב תורה שבעל פה, וכדאיתא שם "דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמניה דרבי שמעון בן לקיש כתיב 'כתוב לך את הדברים האלה' וכתוב 'כי ע"פ הדברים האלה' הא כיצד, דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה, **דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב** דבי רבי ישמעאל תנא 'אלה', אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות".

וביאר שם (ס.) המהרש"א בטעם שאסור לכתוב תורה שבעל פה "משום דלא יסמוך האדם על הכתיבה ולא ילמוד יותר ובודאי דא"א לכתוב כל הדברים שהפה יוכל לדבר בדברי תורה ולכך בדורות הראשונים שהיה לבבם רחבה מני ים אמר לא ניתן לכתוב כדי שיחזור על תלמודו ומשנתו תמיד ויהיו סדורים לו תמיד ללמוד ולהביאו לידי עשיה, **אבל עתה עת שנתמעטו הלבבות וא"א לזכרם ע"י הלימוד בע"פ מרבו ומשתכחת ממנו בע"פ, אדרבה עת הוא להביאו לידי עשיה ע"י שיהיו המצות סדורים לו בכתיבה** אע"פ שע"י זה הפרו תורתך שלא יחזור על משנתו ותלמודו תמיד כי יסמוך על הכתיבה ודו"ק":

ויסוד המהרש"א כבר כתב רש"י שם (ס.) בביאור דברי הגמרא "רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש מעייני בספרא דאגדתא בשבתא והא לא ניתן ליכתב אלא כיון דלא אפשר עת לעשות לה' הפרו תורתך" וכתב שם רש"י "כיון דלא אפשר - מליכתב שנתמעט הלב והתורה משתכחת. עת לעשות לה' - ואם בא עת לעשות תקנה לשם שמים הפרו דברי תורה לשעה הצריכה":

הרי שכל ההיתר לכתוב תורה שבעל פה היא מחמת שנתמעטו הלבבות וא"א לנו לזכור הלימוד אם אין הדברים סדורים לפנינו בכתיבה. והנה בהקדמתו לספרו מועדים וזמנים העלה הגאון ר' משה שטרנבוך שליט"א שאלה גדולה וחמורה וז"ל:

"נסתפקתי היאך הדין כשנזכה בקרוב לביאת משיח צדקינו האם נחזיר עטרה ליושנה ונימא שאסור ללמוד תורה שבע"פ מן הכתב ולא שרי ללמוד אלא בע"פ דוקא כעיקר דין תורה, וא"כ הספרים שבידינו נצטרך אז לגונזם, שעיקר הטעם דשרי היום ללמוד תורה בע"פ מן הכתב ביאר הרמב"ם בהקדמה ליד החזקה לפי שראה שהתלמידים מתמעטין והולכין והצרות מתחדשות ובאות, ומלכות עכו"ם פושטת בעולם ומתגברת, וישראל

מתגלגלין והולכיו לקצוות ע"ש, וע"כ עת לעשות לה' וביטלו האיסור והתירו ללמוד מן הכתב, אבל בביאת משיח צדקינו ביאר הרמב"ם בסוף הלכות מלכים שהלב יהא פנוי לתורה וחכמתה ולא יהיה להם נוגש והמעדנים מצויים כאפר ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד ע"ש וא"כ נקיים שוב מצות התורה כדין ללמוד בע"פ דוקא ואסור לנו אז ללמוד מכתב דהיינו ספר שנדפס אלא תורה שבכתב לבד.

ונראה שלהתורה כפי המקובל אצלינו היום התירו לגמרי האסור, שזמן קצר לאחר ביטול הסנהדרין ראו שהלכה רופפת בישראל שנולדו הרבה ספיקות ולא היו הדברים ברורים כתורת סנהדרין, וראו שישראל מתגלגלין והולכין וח"ו תשתכח התורה מביניהם ע"כ קיבץ רבי הדברים והתירו האיסור כיון שבלאו הכי לא שייך בזמנינו הטעם לשאול הסנהדרין, ולכן נראה דכשהתירו משום הצורך דעת לעשות ביטלו לגמרי האסור לנצח לתורה שבידינו **וכן משמע ברמב"ם שהשמיט האיסור ללמוד תורה שבע"פ מן הכתב שאינו נוהג עוד אפילו כשיבוא משיח צדקינו**, אבל תורת ה' ורצונו אחר ביאת המשיח שנזכה לשמוע מפי אליהו והסנהדרין ברוח הקודש בזה נחזיר עטרה ליושנה, **ואסור מדינא למסור לאחר בכתב רק בע"פ כעיקר דין תורה שעל תורה זו שהיא תורת סנהדרין ובעצם רצונו ית"ש האסור במקומו**, אבל הספרים שלנו המבארים דין תורה כפי המקובל אצלינו היום אולי לא יצטרכו גניזה רק שרי לנו גם אז ללמוד מהם שהתירו בזה האסור לנצח כמ"ש ודו"ק היטב כי צע"ג שהדברים סתומין, וכשירחם ה' וישלח בקרוב אליהו מבשר טוב ומשמיע ישועה נדע בזה רצונו ית"ש ע"כ ממועדים וזמנים.

ובעוד יוסף חי (ריש פר' עקב) מהגאון בעל בן איש חי זצ"ל נקט בפשיטות שלעתיד לבוא יהיה אסור ללמוד תורה שבעל פה מהכתב וז"ל בקיצור "בסוף דור התנאים ראו שנתמעטו הלבבות ונעשה שכחה בעולם התירו לכתוב תורה שבעל פה משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, כי ראו אם לא יכתבו תורה שבעל פה תשתכח מדורות הבאים ולא ידעו איך יקיימו את המצות נמצא עשו עון בכתובת התורה מפני קיומה של תורה שלא תשתכח.

וכל זה הוא קודם התיקון אך בגמר התיקון באחרית הימים אין אתם צריכים להתיר עון זה של כתיבת התורה, כי 'ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד והשבועה לאבותיך' הוא ההבטחה שהבטיח לאבותיכם בברית ובשבועה לתת לזרעם כח זכירה בשלימות שלא תשלוט בהם השכחה וכמו שכתוב 'לא תשכח מפי זרעו' ואז אותו זמן אין אתם צריכים להתיר עון זה של כתיבת תורה שבעל פה, אלא יהיה לימוד שלה בעל פה ממש שלא תלמדו בה מתוך הכתב".

דבר שהותר בשעתו, האם נעשה אסור אחר כך או שנשאר בהיתרו

גם הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א (בהקדמת ספרו חשוקי חמד לחנוכה עמ' ה') דן על זה והביא שהגאון ר' ברוך בער מקאמינץ זצ"ל כבר הסתפק בזה שאמר שכל ההיתר לכתוב את התורה משום עת לעשות לה' הפרו תורתך וא"כ כשיבוא משיח צדקינו ובודאי יתבטל טעם זה א"כ נצטרך לגנוז את כל התורה הכתובה בידנו, ואמר הגאון רבי ברוך בער שאינו יודע מענה על שאלה זו.

וכתב הגר"י זילברשטיין שליט"א שאולי יש להשיב שלא יצטרכו לגנוזם, שהרי נאמר בחולין (יז.) שאליבא דר' עקיבא שבשר נחירה הותר במדבר אולי הותר לאכלו גם כשנכנסו לארץ ישראל מאחר והותר בשעתו הותר לעולם, וביאר שם רש"י "אליבא דר' עקיבא מהו לאוכלן אחר כניסתן, מי אמרינן כי אסר רחמנא בשר נחירה לאחר ביאה הני מילי לנחור אחרי כן לאכול, אבל הנחורות ובאות מן המדבר הואיל ובשעת נחירתן היתה תו לא מתסרי או דלמא לא שנא ודרוש וקבל שכר הוא שצריכין אנו לעמוד על האמת ואע"פ שכבר עבר" ע"כ מחשוקי חמד:

למה יוסף הצדיק שלח יין ישן ליעקב אבינו

ויש להביא תניא דמסייעא לדבריו, מדברי החתם סופר (פר' ויגש) שדקדק איך יוסף הצדיק שלח יין ישן ליעקב אבינו והא האבות שמרו התורה קודם שניתנה ויעקב אבינו לא היה שותה יין נסך. (וראה דברי האור החיים הק') (בראשית יד, יח) "שאפילו לחם ויין שאינן אלא מדרבנן הקפיד אברהם ומכל שכן שאר דברים שיש בהם איסור תורה".

וכתב החתם סופר: "נושאים מטוב מצרים, פירש"י יין ישן, ואמר אל תרגזו בדרך אל תתעסקו בדבר הלכה, באיזה דבר הלכה. שלח לו יין ישן מיושן מכמה מאות שנים טרם קיבל אאע"ה על עצמו שלא לשתות יין נסיכם, ויש לומר על אותו היין שהיה קודם גזירה לא חל עליו איסור מגע גוי כלל, אך זה תליא באיבעי דלא איפשטא באיברי בשר נחירה שהכניסו ישראל לארץ כמ"ש הרא"ש פ"ק דחולין, עכ"פ שלחו ליעקב והוא יורה הוראה לעצמו, ואמר לאחים אל תרגזו בדבר הלכה זו בדרך".

והנה לפי דברי החת"ם הנ"ל משמע שיוסף הצדיק היה לו צד גדול לומר שהיין מותר בשתיה, דאם היה מצדד שהיין אסור בשתיה בשביל מה שלח לאביו היין, הלא אין זה דרך ארץ לשלוח לו יין אם אתה חושש שמסתמא יפשוט שאסור בשתיה, ומאחר ששלח לו יין כזו, הוי אומר שיוסף הצדיק הבין שזהו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו כלומר שיעקב אבינו יתיר הדבר בשתייה. אמנם מאחר שהגמרא השאיר שאלה זה בתיקו, נראה דא"א לומר בוודאות שיוסף הצדיק היה סובר שייין זה מותר בשתיה וצ"ב.

האם מותר לאכול פת עכו"ם שהביא עמו לישוב יהודי

והנה יש להעיר על דברי הגר"י זילברשטיין שליט"א שהביא גמ' חולין הנ"ל ולא פשט הספק משם, והיינו שהגם שהגמרא השאיר שאלה זו בתיקו, זה דוקא לגבי שאלות של איסורי דאורייתא אבל לגבי שאלות של איסורי דרבנן כתבו הפוסקים שאפשר להקל. וכך פסק הש"ך (יו"ד ס' קי"ב סק"יג) לגבי פת פלטר דאם קנה פת פלטר במקום שלא היה להשיג פת ישראל, ואח"כ בא למקום שיש פת ישראל ועדיין נשאר לו מהפת פלטר, מצד הדין מותר לו לאכול מהפת שקנה כבר.

וכן פסק בערוך השולחן (שם ס' טו) והביא ראיה מגמ' חולין הנ"ל וז"ל "ונ"ל דהפת שלקח מכבר מפלטר שלהם בעוד שלא היה פלטר ישראל מותר לאכלו כולו אף אם בא פלטר ישראל כיון שכבר לקחו בהיתר ורק ליקח מהפלטר שלהם אסור אפילו הפת שכבר הכין אבל מה שבידו אין סברא לאסור, והרי אף בבשר נחירה שהכניסו לארץ יש בעיא בחולין יז ע"ש, וכ"ש באיסור פת דוודאי לא גזרו בכה"ג".

וכן כתב הברכי יוסף (ס' תקנ"א ס' ו) לגבי אכילת בשר בתשעת הימים שנשתייר מסעודת שבת וז"ל "יש מקילין לאכול בשר מבושל שנשתייר מסעודת שבת, ושמעתי מי שהביא ראיה להתיר מההיא דאבעיא לן פ"ק דחולין, אברי בשר נחירה שנכנסו לארץ אי אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי וכתב הרא"ש שם (סי' כג) דנ"מ לדידן, עש"ב, וכתבו הפוסקים בדברבנן נקיטינן להקל". אמנם ע' בשערי תשובה (בס' תקנ"א אות י) שהביא דבריו וראיתו אבל להלכה כתב שאסור לעשות כן מטעמים אחרים עיי"ש. (וע"ע בזה בשו"ת קול אליהו ס' מה ובבני יששכר חודש תמוז מאמר א, ובמנחת פתים יו"ד ס' רי"ח ובשו"ת מהרש"ג ח"א ס' צה).

האיסור לכתוב תורה שבעל פה היא רק מדרבנן

והנה איסור זה של דברים שבעל פה א"א רשאי לאמרן בכתב, כתב הברכי יוסף (או"ח ס' מט, ס' ב) שהוא דרשה דרבנן ולא מדאורייתא והוכיח כן מכמה גמרות וראשונים, ובתוס' ישנים (יומא ע. בתירוץ הראשון) כתב שהוא רק הידור בעלמא, וביראים (סוף ס' רס"ח) כתב שהדרשה היא רק אסמכתא בעלמא. ולפי זה שפיר י"ל דאותן ספרים שנכתבו בהיתר בזמן הגלות שלא יצטרכו גניזה לעתיד לבוא.

ועל דרך זה י"ל גם כן שהיין שיוסף הצדיק שלח ליעקב אבינו היה מותר בשתייה דהא האיסור סתם יין היא רק מדרבנן, וראה בפירוש הרא"ש (חולין ס' כג) שכתב "ונראה לי

דנפקא מינה בבעיא זו כגון שרצו ב"ד לאסור דבר אחד כמו שאסרו גבינות העובדי כוכבים ושלקות וכיוצא בהן אם אסור מה שיש לו ממנו מאותו המין ביד ישראל: אמנם מדברי החתם סופר נראה שלא היה החשש אודות סתם יין אלא על יין נסך דהא כתב ששלח לו יין ישן מיושן טרם קיבל אאע"ה על עצמו שלא לשתות "יין נסיכם".

האם לעתיד לבוא נהיו כולנו חכמים גדולים

ויש עוד מקום להסתפק האם כל הספרים יצטרכו גניזה לעתיד, והיינו שהגאון ר' ברוך בער זצ"ל והבן איש חי ולהבדל"ח הגר"מ שטרנבוך שליט"א, נקטו כולם כדבר פשוט שלעתיד לבוא יהיו כולם חכמים מופלגים ולא יצטרכו עוד לעזר ספרים, אבל גם יסוד זה אינו מילתא פסיקא וברירא כלל, ומתחלה יש להקדים דברי הרמב"ם בסוף הל' מלכים אודות ימות המשיח וז"ל "ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות שהטובה תהיה מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר (ישעיה יא ט) כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים":

והגם שמפשטות דברי הפסוק כי מלאה הארץ דעה את ה' נראה שכל אחד יהיה חכם גדול, אבל בספר הצדיק רבי שלמה (אות מט) מהגה"צ ר' שלמה בלוך זצ"ל, שהיה מגדולי תלמידי החפץ חיים, הביא מה ששמע בזה מפ"ק של רבינו החפץ חיים וז"ל:

"סיפר שהחפץ חיים היה רגיל להסביר מש"כ ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים שהמשל היא בדקדוק גדול, שכמו עומק הים שלא כל המקומות שווים, וכפי רוב העמק כך שיעור המים במקום כך תהיה ידיעת ה' לעתיד לבוא, ווי טיף מען האט געגראבן אויף דער וועלט אזוי פיל וועט זיך אנפילן דהיינו הידיעה בשטחיותה תהיה לכל, אמנם יתחלקו האנשים בעומק ידיעתן כפי הכנתן אשר הכינו להם בעתות ההכנה".

ובדבריו מדוייק לשונות הרמב"ם הנ"ל שכתב "ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם" הרי שלא כתב הרמב"ם "ולפיכך יהיו כל ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים", ונראה כוונתו דר"ל דהגם "ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד" עכ"ז רק אותם שבזמן הגלות למדו ושמרו התורה כראוי, הם יזכו לעתיד לבוא להיות חכמים גדולים, ושאר העם גם יזכו לדעת את ה' אבל לא בשוה כמו החכמים הגדולים שיהיו חכמים גדולים ויודעים דברים סתומים אלא כמים לים מכסים.

ובזה מבואר מה שאנחנו מבקשים תמיד בתפלינו "יה"ר שיבנה בית המקדש בב"א ותן חלקינו בתורתך" וביאר הגר"א בפירושו לשיר השירים (ו, ד) "על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים ואחר שגלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו שהוא בית המקדש אין לנו לא תורה כמ"ש 'מלכה ושריה בגוים אין תורה' ולא עבודה, ולכן אנו אומרים אחר התפלה שהיא במקום עבודה 'שיבנה בית המקדש במהרה בימינו' ותהיה עבודה עצמה ותן חלקנו בתורתך".

ולכאורה קשה דאם בקשתנו היא על לעתיד לבוא הלא כבר הובטחנו שיתקיים בנו "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" ולמה אנו צריכים להתפלל על זה, ולפי דברי החפץ חיים מבואר.

אליהו הנביא לא יענה על דברים שהיינו יכולים ללמוד בעצמינו

וכן האריך בזה החפץ חיים בספרו תורה אור (פר' יב) וז"ל "ואל יאמר האדם דכאשר תצמח ישועת הקב"ה ואז הלא יבוא משיח ואליהו ועתידיים להגיד לנו כל חלקי הספיקות וכמו שמובא בגמרא פעמים רבות לענין ספיקות בשם תיקו, ואמרו המפרשים שתיקו הוא ר"ת תשבי יתרץ קושיות ואבעיות.

על זה נשיב לו אמנם הדבר כן הוא שכל חלקי הספיקות יתבררו לנו על ידי אליהו, אבל הדברים הפשוטים המבוארים בפסוק ובביאוריהן של תורה שבעל פה המסורה לנו כמבואר בתורת כהנים ובגמרא הלא אנו צריכין בעצמנו לדעת כפי שביכולתנו, כי הלא אליהו לא יבוא ללמוד עם כל אחד ואחד דברים שהיה יכול לדעת בעצמו ורק הספיקות אשר אי אפשר לברר יתגלו לנו על ידי אליהו, ועל הפשוטות המבוארות הלא יאמר כי היה לכם ללמוד ולשנות בעצמכם קודם שבאתי לבשר הגאולה, וכמו שנאמר זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים ובתריה כתיב הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו'". הלא דברי רבינו החפץ חיים ברורים שמשיח ואליהו הנביא לא יגלה לנו הדברים הפשוטות והמבוארות שהיה לנו ללמוד בעצמינו.

לעתיד לבוא יהיו שתי כתות בכלל ישראל

ובזה נבין מה שכתב המקובל האלקי מהר"א אזולי בספרו חסד לאברהם (מעין שלישי נהר כב) שבשעת ביאת משיח יהיו שני כתות בכלל ישראל, הצדיקים שיזכו להנהגה למעלה מדרך הטבע, ושאר העם שישארו אנשים גשמיים בטבע כמו שהיו מקודם, וז"ל: "דע כי מסורת קבלה בידינו כי באותו יום כשיבא משיח עם קיבוץ גליות לארץ ישראל, באותו יום ימצא בארץ ישראל שבעת אלפים מבני ישראל כולם בריה חדשה גוף רוחני וישוטו כולם באויר מעופפים כנשרים וכל זה לעיני אנשי קיבוץ גליות. וכישראל בני קיבוץ

גליות יראו שאחיהם נעשו בריה חדשה ופורחים באויר ללכת לדור בגן עדן תחתון ללמוד תורה מפי השי"ת אזי יתקבלו בני קיבוץ גליות דאגה בלבם ודאבון נפש ויתרעמו לפני מלך המשיח ויאמרו וכי אין אנו בני ישראל כמותם מאין זכו הם להיות רוחניים בגוף ונפש משא"כ אנו ולמה נגרע?

ואומר להם מלך המשיח כבר נודע ומפורסם שכל מידותיו של הקב"ה הם מדה כנגד מדה, אותם שהיו בחו"ל והשתדלו לבא בארץ כדי לזכות לנפש טהורה ולא חשו על ממונם ולא על גופם ובאו בים וביבשה, ובעבור שעשו העיקר מרוחם ומנפשם ולא מגופם וממונם לכן חזרו רוחניות מדה כנגד מדה אבל אתם שהייתם יכולים לבוא בארץ כמותם ונתרשלתם לבא מחמת חמדת הממון לכן נשאתם גשמיים מדה כנגד מדה".

ודבר זה מובא בשינוי לשון בנועם אלימלך (עיי"ש פר' קדושים ד.ה. וכי תזבח) וז"ל בקיצור הנוגע לעניינינו "כתב בספרים שלעתיד כשיבא משיח צדקנו יקבץ את העם המפוזרים והצדיקים יהיו סמוכים אצלו תמיד, וכשמשיח פורח לגן עדן בקדושתו הגדולה אז הצדיקים שבדור פורחים אחריו לגן עדן בכח קדושתן ופרישותן הגדולה.

ואותם אנשים שקבלו טובתם ורצונם באוצרות הזהב כשרואים הגדולה הזאת הם רוצים גם כן להעשות כן ולפרוח ביניהם ואינם יכולין וישארו הם למטה מה שאין כן הצדיקים אשר חפצם ורצונם היו תמיד לעבוד את הבורא ברוך הוא בשלימות גדול והלכו תמיד בדביקות גדול עמו יתברך והורגלו בכך כל ימי חיותם ונעשו כלי מוכן לכך ויהיה להם קל הדבר מאד בביאת משיחנו במהרה בימינו אמן סלה":

ישׁוב סתירה בדברי הרמב"ם איך יהיה לעתיד לבוא

וביסוד זה, שתהיה שתי מחנות בשעת ביאת משיח צדיקנו, מבואר הענין דלהלן. בגמ' סנהדרין (צ.ט.) איתא "אמר ר' יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא אין לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה לו, ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד".

הרמב"ם (הל' מלכים פר' יב הל' א-ב) פסק כשמואל וז"ל: "אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם או יהיה שם חידוש במעשה בראשית אלא עולם כמנהגו הולך. אמרו חכמים אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד". אולם בהל' תשובה (פר' ח הל' ז) טפס הרמב"ם שהעיקר כדברי ר' יוחנן וז"ל שם: "טובת חיי עולם הבא אין לה ערך ודמיון ולא דמוה הנביאים כדי שלא יפחתו אותה בדמיון, הוא

שישיעוהו אומר עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה לו. אמרו חכמים כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל העולם הבא עין לא ראתה אלקים זולתך". ועיין שם בכסף משנה ולחם משנה שהקשו על סתירה זה והשאירו דברי הרמב"ם בצ"ע.

ולפי דברי החסד לאברהם והנועם אלימלך נראה ליישב דאין דבריו סותרים, ואלו ואלו דברי אלקים חיים, וכן ר' יוחנן ושמואל לא פליגי אהדדי וזה שאומר הגמרא דר' יוחנן פליגי דשמואל היינו שנראה כחולקים אבל באמת אינם חולקים אלא דכל אחד איירי בנוגע לציבור אחרת. וכן איתא במכתב מאליהו (ח"ג עמ' שנ"ג) מהגר"א דסלר זצ"ל וז"ל: "והנה מפורש בתיקוני זוהר דבעניני אגדה וקבלה לא שייך מחלוקת, והביאור הוא משום דשני המבטים אמת כל אחד בבחינתו ואינו חלוק למעשה. ומאמרי חז"ל הסותרים זה את זה לא פליגי. ומה שאמרו דכל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח "ופליגי" דשמואל דאמר אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד, על כרחך כנ"ל דהאי "ופליגי" היינו דשתי בחינות חלוקות הן בגאולה, ופירוש "פליגי" היינו שהוא מופרש וחלוק זה מזה" עכ"ל.

לעתיד הגוים יצטערו קרוב למיתה כשיבינו ההפרש ביניהם ובינינו

אמנם יש לציין שהחתם סופר (תו"מ סוף פר' עקב) גם העלה כעין יסוד החפץ חיים בדברי הפסוק "כמים לים מכסים" אלא שנקט כן רק לגבי אומות העולם ולא לגבי בני ישראל, שלעתיד לבוא ומלאה הארץ דעה את ה' שכל העולם כולו יכירו גדלות השי"ת וגם הגוים יכללו בזה, אלא שההבדל תהיה כמים לים מכסים וז"ל:

"כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים (ישעי' יא ט), הקב"ה שהוא אל דיעות יפתח עיני שכלם של אומות העולם ויצטערו קרוב למיתה כשיבינו ההפרש ביניהם ובינינו. ושלא תאמר א"כ אז יהיו הם כמונו להגיע אל מדרגותינו ע"כ אמר ומלאה הארץ דעה כמים לים מכסים, שהגלים משתוקקים לעלות היבשה והקב"ה שם חול גבולם ולא יכלו לעבור והם מצטערים בכך כמבואר באגדת רבב"ח, וה"נ דכוותנו יבינו וישתוקקו להגיע ולא יזכו ויצטערו":

ובדבריו מבואר דמה שכתב הרמב"ם הנ"ל "ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד", נראה דר"ל שגם הגוים נכללים בזה, ועכ"ז "יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם" כלומר שרק בני ישראל יזכו להיות חכמים גדולים ולא אומות העולם.

לעתיד לבוא ילמדו ולא ישכחו

ויש לציין לשון חז"ל בילקוט שמעוני (יתרו פר' יז רמז רע"ג) ביום הזה באו מדבר סיני, ביום ההוא אין כתיב כאן אלא ביום הזה, בעולם הזה נתתי לכם את התורה והיו יחידים יגעים בה, אבל לעתיד לבא אני מלמדה לכל ישראל והן לומדין אותה ואינן שוכחין שנאמר (ירמיה לא, ל) כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם ה' נתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלקים והמה יהיו לי לעם".

הרי מדברי המדרש משמע להדיא שלעתיד לבוא יזכה כל אחד מישראל ללמוד תורה מאת השי"ת ולא רק הצדיקים הגדולים, ואם כן פשוט שלא נצטרך לעיין בספרים כנ"ל, וכן הוא גם במדרש תנחומא (סוף פר' עקב) "אמר הקב"ה בעוה"ז על ידי יצר הרע היו למדין ומשתכחין אבל לעה"ב אני עוקר יצר הרע מכם ואינכם משתכחים שנאמר (יחזקאל לו) והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר, ולא עוד אלא שאינכם צריכים לאדם שילמדם שנאמר (ירמיה לא) ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם, וכן יהי רצון ונאמר אמר" עכ"ל המדרש.

לעתיד לבוא נקבל משיח עם כל הספרים שנתחברו

ולמסקנת הדברים יש להביא מה שכתב הגאון ר' אברהם יצחק סויבלמאן אב"ד זינקוביץ בכתביו (בע"מ שו"ת מהרא"י מזינקוביץ) וז"ל "שמעתי מהרה"ק רבי ישראל מטשורטקוב שסיפר שהרה"ק ר' צבי הירש מרימנוב זצ"ל אמר מליצה על הדור של עכשיו וכן אמר: היהודים שיצאו מא"י להגלות לא היה עמהם שום ספר רק החומש לבד כי השאר היה הכל בע"פ, אכן היהודים שיכנסו לא"י בעת ביאת משיח צדקינו יהיה עמהם חומשים וש"ס בבלי וש"ס ירושלמי ושאר ספרים עד אין שיעור עכ"ד הקדושים זי"ע".

וכזה סיפר הגר"ש גרינימן ז"ל (חפץ חיים עה"ת פר' בהר עמ' קעה) שהיה מהמקורבים אל רבינו החפץ חיים זצ"ל ומנאמני ביתו משך שנים הרבה. "רבים מבאי ביתו היו עדי ראיה ושמיעה איך שבחצות הלילה כשכל בני הבית ישנו שנתם ובחוץ שררה דומיה, היה החפץ חיים נכנס לחדרו ולא נתן לשום אדם להיכנס. אחדים ממקורביו היו עומדים לפעמים מאחורי הדלת, וברתת היו מקשיבים איך שהחפץ חיים היה שופך שיח ורחשי לבו לפני הקב"ה.

בתחלת דבריו היה נותן שבח והודיה לבורא עולם על כל החסדים שגמלהו. ואחר שגמר פרשת חיינו הפרטיים התחיל לדבר בזכותו של כלל ישראל. וכאן שינה לא רק סגנון דבריו כי אם גם קולו. הוא הפסיק להיות המודה והמתודה, והתחיל להיות התובע. התחיל לתבוע מהקב"ה את החוב שהוא חייב לעם ישראל.

וכאן היה עושה החשבון במלואו. "מה נתת לנו? נתת לנו תורה גדולה קדושה ונצחית! הרי היא היתה תורה חתומה וסגורה. ומה עשינו עבורך? פתחנו את התורה, נתנו לך את הנביאים, את חכמי התלמוד את גאוני התורה. קשרנו כתרים לתורה שבע"פ, ומה קבלנו עבור זה? צרות רדיפות והריגות.

ואנו לא התבוננו לכל זאת. בכל ארצות פזורינו וגלותינו לקחנו את התורה עמנו. הצלנו מיד אויבינו ועוד היום היא נשאת בידינו ואנו מחזיקים בה בחזקה". עד כאן היה החשבון ומכאן ואילך התחיל החפץ חיים לתבוע את החוב.

"כמה זמן עוד נחכה, עד מתי? הרי אנו כבר כולנו שבורים כחרס הנשבר! הבט והתבונן אם עוד תמצא לב יהודי אחד שלם". ולפתע היה החפץ חיים החל להזעיק לעזרה את צדיקי הדור שהלכו למנוחות עולמים, והיה צועק. "אייכם? למה אתם מחשים? הרי אתם צריכים להיות התובעים עבורינו? נשמות קדושות וכי כבר שכחתם את הכל?" כך היה החפץ חיים נוהג מידי לילה בלילה וכשהאיר המזרח שב ללמודו וחכה לרגליו של משיח. ע"כ מדברי הגר"ש גרינימן.

הרי שכל הספרים שחיברו גדולי ישראל במשך הדורות הם מעידים כשמש בצהרים על נאמנות כלל ישראל להשי"ת ולתורתו, ואיך בכל הזמנים והתקופות הקשות שעברו על כלל ישראל לא עזבו התורה והמשיכו ללמוד התורה ולחבר ספרים חדשים בכל מקצועות התורה.

לעתיד לבוא לא יגנוז מגילת איכה

ומצאתי כעין תניא דמסייעא לסברא זו בספר מדרש אליהו (על מגילת אסתר) להגה"ק רבי אליהו הכהן מאיזמיר (מחבר ספר שבט מוסר) ששאל האם נצטרך לגנוז מגילת איכה לעתיד לבוא, שלעתיד לבוא לא יהיה נוגע עניני אבילות וצער על חורבן בית המקדש, וכתב שם בתוך דבריו: "ולעניות דעתי אני אומר שלא יתבטל דבר מכל הספרים שדברי הפשט המובן מהתוכחות והגזירות הרעות על חטאותם ישתנה קריאתו לטובה, על דרך ששמעתי מרבי ומורי זלה"ה בפסוק (איכה א, א) איכה ישבה בדד דבימות המשיח יתקרי הפסוק לטובה בסיגנון איכה ישבה בדד ירושלים בחורבנה שאפילו בהמה ועוף לא עבר בה חמישים ושתים שנים כאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ילקוט ירמיה רפא) כנגד זה תהיה העיר רבתי עם לימות המשיח, ובמקום שהיתה כאלמנה תהיה רבתי בגוים, גם תהיה שרתי במדינות במקום שבגלותה היתה למס עד כאן.

ויהיה סיגנון קריאה זו בנין אב בידך, שלעתיד שיתרבה הדעת דכתיב ומלאה הארץ דעה את ה' יבינו וידעו קריאת הפסוקים המדברים מהרעות לקוראם לטובה דרך ישועה ונחמה, על דרך האמור בפסוק איכה ישבה בדד כדפרישית, ומה שאמר שיבטלו נביאים וכתובים לא שיבטלו ויגנוזו חלילה אלא שיתבטל הקריאה הפשוטה המובנת לרעה כמדובר, ויהפכו הקריאה כמדבר מהטובות והנחמות". (וכ"כ הרה"ק ר' צדוק הכהן בפרי צדיק פר' דברים אות יז עיי"ש).

וכמו כן י"ל דגם כל הספרים שנתחברו במשך הדורות לא יתבטלו ואפילו אם לא נצטרך אותם ללמוד מהם, יהיו לנו לאות נצח על נאמנותו ומסירותו של כלל ישראל לאבינו שבשמים.

ובסדר "תיקון חצות" עם פירוש מהרה"ג ר' אפרים הלל קייזער הי"ד מפרשבורג (נדפס בטירנוי בשנת תר"ץ) בהקדמת אבי המחבר הרה"ג רבי אריה יהודה ליב קייזער מגאלנטא הוא כותב: "שמעתי כי ישנם רבים שזורקים ספר הקינות אחר תשעה באב בלי להצניעם לעתיד כי רצונם להראות בזה בטחונם חזק ואמיץ כי במהרה יבנה בית המקדש ויקבץ השי"ת ברחמים רבים את נפוצותינו ויתגדל ויתקדש שמו יתברך בעלמא ואם כן למה זה נכין על העתיד דבר שנראה כמכחיש ומתנגד לביטחון הזה חלילה.

אולם חשבתי מאז כי אולי כמו שציוותה תורתנו הקדושה על אכילת מרור לזכר מרירות השעבוד שהיה ויתגברו על ידי כך רגשי תודתנו על הפורקן ועל הטוב שגמל אתנו גואלנו גואל חזק עמנו, וכמו כן לעת קץ הגאולה השלמה והישועה האמיתית גם כן נזכיר קינותינו אשר נהינו בימי עינוינו ולחצינו ונעורר על זה לזמר מזמורי ושירי תודה על קידוש שמו יתברך שיהיה במהרה בימינו, כדאיתא במדרש (פתיחה לאיכה יז) שבזמן בית שני היו משתכרים וקורים קינים ויהיה נהפך לנו ליל תשעה באב וכל הצומות לששון ולשמחה ולמועדים טובים כן יהיה רצון במהרה בימינו.

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע ישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק

הברכה - לזהות את עצמנו ב'בבואה דבבואה' המאירה שלנו

פרשתנו פותחת בדברי משה רבינו לבני ישראל: 'רְאֵה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה. אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ ... וְהַקְלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ'. בספרים הקדושים עמדו על הלשון 'ראה' שנאמרה כאן, כיצד מתקשר עניין ה'ראייה' עם הברכה והקללה שתלויים בשמיעת קול ה' ולמה נאמר להם זאת בלשון יחיד?

כמו כן צריך ביאור, מה שאומר 'אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם', וכי נותן להם משהו היום? הרי הברכה והקללה מצויים לפנייהם, ורק מבהיר להם מהי הברכה ומהי הקללה?!

והנה, מיד אחר כך אומר להם משה רבינו: 'וְהָיָה כִּי יִבְיָאָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה בָּא שָׂמָּה לְרִשְׁתָּהּ, וְנִתְּתָה אֶת הַבְּרָכָה עַל הָר גְּרִזִים וְאֶת הַקְלָלָה עַל הָר עֵיבָל, וְצָרִיךְ לַהֲבִין מַהִי מִטְרַת הָאֲסִיפָה הַגְּדוּלָה הַזֹּאת, ומדוע נחוץ שתתקיים בהר גריזים והר עיבל? אם משה רבינו מוסר להם היום את הברכה ואת הקללה, הוא מבהיר להם בטוב טעם את הברכה והקללה, מהי חשיבות האסיפה הזאת שתתקיים בעברם את הירדן על הר גריזים והר עיבל? ומדוע נדרש הוא לחזור שוב ולהסביר לכלל ישראל מהי הברכה ומהי הקללה?

*

ארצה לשתף אתכם עם רעיון להסביר את הענין, שנדמה לי כי יש בו מסר חזק להאיר את דרכנו בחיים.

מסלול החיים הינו לעיתים קרובות מעורפל ומטושטש, וכדי לגרש את תחושת החושך והדכדוך, אנו זקוקים ל'מודל', לנתיב-אור כלשהו שיגלה לנו את הברכה בחיים, מנהרה של אור שדרכה נוכל לצלוח את דרכנו. אנו מודעים מאוד לחצי הכוס הריקה, וזקוקים לעצה שתסייע בעדנו להתרגל לראות את חצי כוס המלאה?

אולי נמצא את הדרך באורה של אמרת-גמרא מעניינת ומסתורית משהו, במסכת הוריות (דף יב ע"א). כידוע יש בדברי חז"ל רבדים אין-סופיים של עומק, וארצה לשתף אתכם בביאור לדברי הגמרא, שיש בו אף מסר חשוב והוראה נצחית איך לעבור את דרך החיים. הגמרא אומרת שם, שמי שמתכוון לצאת לדרך ורוצה לדעת אם יחזור לביתו או ח"ו לא יחזור... יוכל לבדוק זאת על ידי סימן: שיעמוד בבית חשוק, ויראה אם הוא מצליח לראות את ה'בבואה דבבואה', את הצל של הצל שלו. אם הוא מצליח לראות - זהו סימן שיחזור. למעשה הגמרא אומרת שלא לעשות זאת, כי אם לא יראה ייתכן שיינוק מחמת חלישות הדעת, "דלמא חלשא דעתיה ומיתרע מזליה".

לכאורה זה נשמע כל כך מוזר, מיסטי, אבל כאמור נדמה לי כי יש כאן רמז למשהו עמוק בהרבה.

מהו הפחד הכי גדול שיש לנו בחיים, ברמה הכי עמוקה? הפחד הכי גדול שיש ליהודי מאמין, זה מה שמחכה לו בחיים שלאחר המוות.

בסופו של דבר, מה שהכי מעיק לאדם בעל מצפון, זו השאלה הגדולה: האם מקיים אני את תפקידי בחיים? האם ממלא אני את השליחות אשר למענה נבראתי ונשלחתי לעולם? ומה יהיה אתי בסופו של דבר, כאשר אגיע אל סוף כביש החיים? איך יקבלו אותי כשאגיע לביקורת הדרכונים? האם אתקבל לחיי העולם הבא או שמא איאלץ ח"ו לעבור מסלול של טיהור וזיכוך?...

הפחד הזה מכרסם לנו עמוק בפנים, בתת-המודע שלנו. כולנו מבינים, כי אנו בסך הכל נמצאים בדרך. כל העולם הזה הינו דרך לביתנו האמתי, ואיננו יודעים 'אי חזר ואתי לביתא אי לא', ואנו זקוקים לחיזוק, לביטחון, לאיזושהו מסר ממעל שיעודד אותנו ויבטיח לנו כי אנחנו במסלול הנכון.

והנה, ממה נוצר הצל? מדמות האדם שמסתיר את מקור האור. ישנו אור שמאיר על שטח מסוים, ודמותו של האדם שהולך באותו שטח מסתירה את האור ומטילה צל על המקום שאליו מנעה את האור מלהגיע.

זה בעצם מה שקורה עם כל אחד מאיתנו. לכל יהודי יש נשמה עליונה, והיא מאירה אלינו כאן למטה ומשפיעה לנו אור טהור ממקור החיים, אור אלוקי, שפע חיים קדושים וטהורים. חיים וברכה הולכים ביחד. שורש החיים הוא שורש הברכה - 'ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך, כי באור פניך נתת לנו ... וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום'.

האור הזה מוגבל ומוסתר על ידי הגוף שלנו... בדיוק כמו דמות הצל שנוצרת על ידי הגוף הפיזי, כך גם במובן הרוחני, כאשר הגוף שלנו יוצר כמין צל ודמות חשוכה בתוך העולם המאיר של הקב"ה! ישנו האור האלוקי שמאיר לעולם, ואילו הגוף מסתיר את האור הזה, וכך נוצרת מציאות של צל וחושך בעולמנו המאיר!

השכל החומרי שלנו חושב בדיוק את ההפך מהקדושה! הפוך לחלוטין מה'דעת דקדושה', מקור החיים שמאיר אליו מלמעלה! וזה מעוות את הכל. השכל שלנו מזוהם בקנאה, תאוה, כבוד ואנוכיות, ובגלל שאנחנו סובלים מזהות כה חלשה וכל כך איננו בטוחים בעצמנו, לכן אנחנו נפגעים ונעלבים שוב ושוב, מתעצבנים וכועסים. אנחנו מלאי מתחים וכל שאר מרעין בישין שתוקפים אותנו כסדר, שהצד השווה שבהם שכולם מצמצמים את האור! מסתירים ומעכבים בעדנו מלראות את הזיו הנוגה עלינו, את כל הברכה והטובה שמאיר לנו הקב"ה ישירות מלמעלה בכל עת ובכל רגע!

זהו שורש החושך שאנחנו חיים בתוכו! החושך הזה הוא תוצאה ישירה מהמציאות האישית שלנו! אנחנו עצמנו עם השכל החומרי והמעוות שלנו, מסתירים את האור ומייצרים נוף שחור על רקע העולם המאיר של הקב"ה, וזה עצמו הופך לנוף החיים שאנחנו רואים בעינינו.

אבל, כמו בדוגמא של הצל, כאשר מסתכלים על הירח שמסתיר ומשקף את אור השמש משך כל תקופותיו השונות, אם מתבוננים במיוחד, ניתן להבחין בקצה הירח. אפילו בזמן של ליקוי חמה, כאשר הוא מסתיר באופן מוחלט את אור השמש, בהיות הירח ממוקם בדיוק מול השמש ובולם את אורה מלזרוח, אפילו אז ניתן להבחין בגבולות הלבנה שהן מאירות משהו. השמש שמאחור מראה את נוכחותה, והדבר משתקף שם בשוליים של הירח, שם ניתן לזהות משהו של אור. על דרך זה, גם בממד הרוחני, בתוך כל החושך של הצל השחור שאנחנו חיים בתוכו, יש 'בבואה דבבואה'. אור קלוש שמקיף את שולי הצל, מכח האור הגדול שמאיר מאחור.

זוהי העבודה שלנו: לראות ולגלות את ה'בבואה דבבואה' שלנו!

עלינו לדעת, שלמרות כל החושך - מאיר מאחורינו האור מלמעלה. כאשר נהיה מודעים לכך ונאמין בכך באמונה שלימה, נוכל לזהות את מסגרת האור שמקיפה את הבבואה שלנו.

בעלי המוסר מדברים על המציאות התמוהה, שמצד אחד יודע האדם כמה הוא יצור זמני, ובכל זאת רודף הוא כל העת אחרי העולם הזה, כאילו מתעתד הוא לחיות לעולם... הם מנמקים, שכך ברא ה' את האדם, שיש לו דחף כזה שנוגד את השכל. אפילו שהוא יודע שאינו צריך כל כך הרבה, הוא ימשיך לרצות ולרדוף אחרי הכסף. האדם טועה לזהות את ההוויה שלו - כאן בעולם הזה, בעוד שמציאותו כאן אינה אלא חולפת.

כך גם בענייננו. קורה שאנו רואים לנגד עינינו חושך ונוף שחור, מוצאים את עצמנו במצבים של נפילה, רגשות קשים מציפים אותנו ולפעמים אף מורידים אצלנו את ה'פיוז' הראשי, ואנחנו נסחפים לתוך הצל השחור שלנו... ראשית דבר עלינו לדעת בזמנים כאלו שזהו ענין מקרי, שאינו מגדיר אותנו, אנחנו עצמנו שייכים לאור שמאיר מאחור! הצל השחור שהגוף העכור שלנו מייצר - הוא לא אנחנו! עלינו להכיר בעובדה שהאור קיים, הוא נמצא והוא הוא ה'אני' האמתי שלי! מה שאני רואה שחור, זה בגלל שאני סובל מסוג של שיגעון, 'והיית משוגע', אני חווה מין שיגעון זמני, זה לא אני! זהו מצב מסוים שנכפה עלי. יש משהו שמעכב בעדי מלהשיג ולחיות את ה'אני' האמתי שלי, אבל למרות זאת, ברורה לי האמת, כי ה'אני' שלי הוא הצל של הצל, האור המאיר מאחור שמשתקף ב'בבואה דבבואה'!

כאשר אנו רואים את ה'בבואה דבבואה', הרינו מזהים כי כל החושך שאנחנו חיים בתוכו הינו רק בבואה שנוצרת כתוצאה מהגוף הגשמי, ואילו המציאות האמתית שלנו היא האור המאיר מבעד לגוף! וכאשר מגיעים אנו להכרה הזו, אזי יודעים אנו כי 'חזר ואתי לביתא'! והחושך הנו מציאות זמנית וחולפת בלבד.

*

רעיון עמוק זה מאפשר לנו להשיג ברכה בתוך מסע החיים המורכב שלנו. לראות את חצי כוס המלאה, להבין כי לפי האמת, כל הדברים שכואבים לנו, שמאכזבים אותנו ומצערים

אותנו, לא רק שהם מכסים אור, אלא שהם נמצאים שם כדי שנוכל להבחין באור שמסתתר מאחורי הבבואה שלנו! וככל שהחושך עבה יותר, כך זוהי הזדמנות גדולה יותר עבורנו לבחור לזהות את ה'בבואה דבבואה'! לבחור באור!

נמצא, כי קשיי החיים אינם רק מחיצות שמסתירות מאתנו את האור, שמקשות עלינו וגורמות לנו תסכול ועוגמת נפש, אלא הם בעצם הכלים אשר דרכם אנחנו זוכים לבחור בטוב! לראות את ה'בבואה דבבואה'! לבחור בחיים ולעגן את הספינה שלנו בתחנה הסופית, שזה מה שיאפשר לנו בסופו של דבר לעבור בקלות את ביקורת הגבולות שבעולם הבא!

*

זהו פירוש הפסוק 'רְאֵה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה'. הפסוק מתחיל בלשון יחיד 'ראה', כי כל אחד ואחד, עם תנאי ומקרי החיים המיוחדים שלו, אם יתבונן ויביט נכונה, יראה כי יש בהם ברכה וקללה, ו'אנוכי נותן לפניכם היום' את האפשרות לראות את החיים מעמדת ראייה חיובית, במבט שרואה ברכה, או לראות במבט שלילי, ראייה של קללה. 'אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ, הַבְּרָכָה תִּירָאָה לְפָנֶיכֶם, כֹּאֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם'. אז יהיה בכך הכח לראות את ה'בבואה דבבואה', ותזכו לברכה. וההיפך 'אם לא תשמעו'...

בספרים הקדושים מציינים לכך שעל הברכה נאמר 'אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ' ואילו על הקללה נאמר 'אם לא תשמעו', וביאור הדבר, שהמצב הטבעי אצל יהודי צריך להיות שיראה את הברכה, שהרי זה שופע מן השמים כל הזמן, ואילו הקללה היא 'אם לא תשמעו', אם במקום להזדהות עם מקור החיים, עם האור המאיר ממעל - מחליפים זהות, ובוחרים להזדהות דוקא עם שורש הקללה בחיים, עם הצל השחור שנוצר מן ה'אני' שאינו מניח לאור לחדור! קללה נקראת גם בשם 'מארה', הרומז לליקוי מאורות, כי זוהי מהות הקללה, שורש הקללה בחיים: ליקוי מאורות, הסתרת האור האלוקי מלזרוח אלינו. אין לנו את האפשרות והיכולת להסיר את הקללה, זהו חלק מסדר העולם שקבע הבורא. הגוף מסתיר את האור ויוצר צל שחור של עצבות ועגמת נפש שמקיף אותנו. זה בסדר, כי לא צריך ללחום נגד התחושות האלו, הם שם כדי שנבחר להתמקד בלראות דוקא את הקו המאיר של הבבואה דבבואה, את ה'זר זָהָב סְבִיב', אשר זהו הפתח והשער שלנו להגיע הביתה ולראות את האור האמתי.

*

כאשר יהודי חי עם האמונה הזאת, ויודע כי כל הנפילות שלו אינם משקפים את מציאותו האמיתית, כאשר מכיר בכך שהצל השחור שהוא רואה מול העיניים זה לא הוא! אלא רק תוצאה של הגוף הגשמי, כאשר יודע כי ה'אני' האמתי שלו משתקף ב'בבואה דבבואה', באור שמקיף את הבבואה, ומאמין בזה עד שמרוב בהירות רואה זאת באופן מוחשי לנגד

עיניו! או יכול הוא להיות סמוך ובטוח שבודאי ישרוד את מלחמת החיים, ויזכה להגיע בשלום אל התחנה הסופית שלו.

מו"ר הנתיבות שלום אמר לי פעם בשם הרה"ק מקוברין זי"ע: "א פאטש אהין א פאטש אהער, די עיקר איז די לעצטע פאטש!" - "סטירה לכאן וסטירה לכאן, העיקר הוא מי נותן את הסטירה האחרונה!", והדברים אמורים כמובן כלפי מלחמת היצר. קורה שאנחנו סופגים מכה מהיצר, ולפעמים אנחנו מצליחים להחזיר לו מכה, אבל כל זה לא מכריע את המערכה, העיקר הוא מי נותן את המכה האחרונה!

ומי שחי עם חיבור ל'בבואה דבבואה', בלי ספק יהיה הוא בסופו של דבר זה שיתן את המכה האחרונה, שתבטיח לו כניסה בטוחה לארצות החיים!

*

זוהי השקפה חשובה מאוד שעלינו לאמץ לעצמנו, ולמעשה הדברים מרומזים בדברי הזוהר הקדוש:

מובא בזוהר (ויקרא יג, ב) בביאור הפסוק 'עד שיפוח היום ונסו הצללים' (תרגום כ"ט): "העצה לנפש הזו להזהר מחטאיה ותשוב להטהר - עד שיפוח היום, עד שלא יפוח היום של העולם הזה ויבא אותו היום הקשה שיתבענה המלך דין לצאת מהעולם הזה. ונסו הצללים - זהו סוד שאומרים בין החברים, שבשעה שמגיע זמנו של אדם לצאת מן העולם, צלם האדם מעבר ממנו. זהו שכתוב עד שיפוח היום, טרם שינשף היום לצאת מהעולם הזה. ונסו הצללים, שיעבר הצלם, ישוב לפני רבונו".

ממשיך הזוהר הקדוש ואומר: "רבי אלעזר אמר, שני צלמים יש לאדם כשהוא בקיומו, אחד גדול ואחד קטן, שכתוב הצללים, שנים. וכשנמצאים כאחד, אזי האדם בקיומו. ועל זה כתוב ונסו הצללים. אזי צריך אדם להסתפל במעשיו ולתקנם לפני אדונו ויודה עליהם, משום שהקדוש ברוך הוא נקרא רחום וחנון, ומקבל את אותם ששבים לפניו".

*

ראיתי סיפור מעניין בענין זה, בספר 'מפי ספרים וסופרים' מרבי אליעזר דוד פרידמן זצ"ל, שהרה"ק רבי אהרן מבעלזא לא היה מושיט לכל אחד את ידו הקדושה, ופעמים שהיה עוטף את ידו במגבת וכך היה מושיטה. היה אחד ממקורביו, שתמיד היה רבי אהרן מושיט לו את ידו בלי מגבת, ובאחת הפעמים שהגיע נתן לו רבי אהרן את ידו במגבת, והיתה לו

כ"ט לשון הזוהר הקדוש: עיטא להאי נפש לאזדהרא מחובהא ותייתוב לאתדכאה, 'עד שיפוח היום' □ עד שלא יפוח יומא דהאי עלמא וייתי ההוא יומא תקיפא דיתבע לה מלכא דינא לנפקא מהאי עלמא. ונסו הצללים' □ דא הוא רוא בין חבריא דקא אמרי דבשעתא דמטא זמנא דבר נש לנפקא מן עלמא צולמא דבר נש אתעבר מנה, הדא הוא דכתיב 'עד שיפוח היום', עד דלא ינשף יומא לנפקא מהאי עלמא, ונסו הצללים' דאתעבר צולמא יתוב קמי מארה. והמשך לשון הזוהר הקדוש: רבי אלעזר אמר תרין צולמין אית לה לבר נש כד איהו בקיומה חד רברבא וחד זעירא, דכתיב הצללים תרי וחד משתכחי כחדא כדין הוא בר נש בקיומא ועל דא ונסו הצללים כתיב, כדין בעי בר נש לאסתפלא בעובדוי ולתקנא לון קמי מארה ויודי עליהו בגין דקדשא בריך הוא אקרי רחום וחנון ומקבל לאגון דתבין קמה.

לאותו יהודי חלישות הדעת גדולה. הוא לא ידע מה עשה שבעקבות כך רבי אהרן אינו נותן לו יד. תוך חודש ימים נפטר אותו יהודי לבית עולמו, ותלמידיו של הרה"ק מבעלזא הבינו בדבר, שחש כבר אז שיהודי זה עומד להסתלק, והוא היה כבר בבחינת 'וְנָסוּ הַצִּלְלִים', כבר לא האירה עליו כל כך ה'בבואה דבבואה', ונשארה לו רק ה'בבואה' של הגוף, ולכן לא אבה הרה"ק מבעלזא להושיט לו את ידו כרגיל.

*

אם נרצה לראות את ה'בבואה דבבואה', נצטרך לעמול לזהות את עצמנו עם אותו מקור-אור. זה מי שאנחנו, וזה מה שאנחנו עתידים להיות. להאמין כי אנחנו ניתן את המכה האחרונה! זהו 'ראה - אנוכי!' ראה, בראיה עמוקה את האנוכי, את האני אמתי שלך! הקללה אינה ה'אני' האמתי שלי, אלא הברכה! - 'את הברכה אשר תשמעו'. אם אני חי, בהכרח שמאיר לעברי האור, ושורה עליי הברכה שהוא מביא עמו! איננו מתפתים לצל השחור שלנו, ויודעים אנו כי האמת שלנו טמונה ב'בבואה דבבואה'.

כמובן, כל זאת מבלי להתכחש למציאות הנוכחית שלנו... כן! אנחנו יודעים כי יש לנו הרבה עבודה, אבל אנחנו יודעים גם כי יהיה טוב! 'וְאֲנִי בְּחֶסֶדְךָ בְּטַחְתִּי יִגַּל לְבִי בִישׁוּעָתְךָ!' (תהלים יג, ו). 'אִם תִּקּוּם עָלַי מִלְחָמָה - בְּזֹאת אֲנִי בּוֹטֵחַ!' (תהלים כז, ג) - כאשר אני נפגש עם הצל החשוך והשחור שלי, עם הקשיים והכשלונות, עם הבעיות והתסכולים הפנימיים שאני סובל מהם בפנים, והם מאיימים להכריע אותי - 'בזאת אני בוטח!' אני מבין כי מצב זה עצמו, הוא שורש הביטחון שעליי להתאזר בו, זהו מקור הכח שלי! כי ככל שחשוך יותר, כך נמצא שם האור מאחור בעוצמה גדולה יותר.

ידוע מהספרים הקדושים, כי ביום האחרון של החודש, שבו הלבנה כמעט ונעלמת, זהו היום הכי קדוש בחודש, יום שמסוגל לתשובה, כי דוקא הזמן של החושך - זהו הזמן שהוא רווי הזדמנות. זהו הזמן בו אנו מנסים להחזיק באור, ומכח זה מתרחשת לידה מחודשת!

*

לא אחת הזכרנו בהקשר לעניין זה את סיפור חלומו של יעקב אבינו. יעקב עזב את בית אביו ושהה אצל לבן במשך כ"ב שנים, וכתבו בספרים הקדושים כי כל שנה מסמלת אות אחת מאותיות האל"ף-בי"ת, כי בשנים האלו עבר יעקב אבינו בזעיר אנפין את כל מה שעתיד כל יהודי לעבור. כל מסעות החיים של כל יהודי כלולים בכ"ב השנים האלו בהן היה יעקב אבינו בגלות אצל לבן. מסע מפרך כל כך, אבל בסופו של דבר - הוא חוזר משם! שב לבית אביו הצדיק, מתאחד עם יצחק אבינו, עם השכינה הקדושה, כידוע שהאבות 'הן המרכבה'.

והנה, הפתיח של אותו מסע ארוך, הוא סיפור חלומו של יעקב, שמתואר באריכות בתורה הקדושה (בראשית כח): 'וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיִּלָּן שָׁם כִּי בָא הַשָּׁמַשׁ, הַקַּב"ה מֵתְרַאֵה אֵלָיו בַּחלוֹם, יַעֲקֹב אֲבִינוֹ רוֹאֵה אִיךָ הוּא יִשָּׁן אֶת שְׁנָתוֹ כֹּאֵן לְמִטָּה, 'וְהִנֵּה' הוּא רוֹאֵה 'סֵלֶם מְצַב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מִגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה'.

חלום זה הנו משל על החיים שלנו. כולנו כמו נתונים בשינה, חיים בתוך גוף שהוא מוגבל וזמני, אבל למרות זאת יש 'סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה'! יעקב אבינו רואה את האור שמאיר אליו היישר מכסא הכבוד! זהו השם 'יעקב' - הוא רואה את היו"ד שנמצאת מעל ה'יעקב'! אמנם הוא נמצא למטה בתוך העקב, אבל יש יו"ד שמאירה מלמעלה, והוא רואה זאת! 'והנה ה' נצב עליו', מבואר בדברי חז"ל שראה את צורתו חקוקה בכסא הכבוד. הוא ראה כי דמותו היא אחת מארבע הדמויות שהן חלק בלתי נפרד מכסא הכבוד!

כך הוא הדבר אצל כל יהודי, שהרי כל יהודי הוא חלק מיעקב אבינו. המסר הזה שייך וקשור לכל אחד ואחד מאיתנו. החלום של יעקב בתחילת דרכו הוא 'מסר החיים' שכל יהודי צריך לקלוט בעברו את גשר החיים. הקב"ה אומר לנו: אתה יורד למטה לעולם הזה ותהיה שם כמו ישן, זה נראה כל כך חשוק, אבל דע לך: "והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך, והשבתיך אל האדמה הזאת כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך", המסר המרגיע והמבטיח הזה מאת הקב"ה מהדהד בכל הדורות. לו רק נתחבר אליו, נדע כי אנו מחזיקים ב'בבואה דבבואה', לו רק לא נניח לעצמנו להזדהות עם האיש הישן למטה, 'ויילן שם', אלא עם השורש למעלה, עם דמות החקוקה בכסא הכבוד - אז נזכה להבטחה הזאת, ונדע בוודאות שנחזור בשלום בדיוק כמו יעקב אבינו!

*

זהו המסר העולה מפרשתנו: 'רָאָה אֲנֹכִי נִתֵּן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה'. לכל אחד מאיתנו ישנה היכולת לבחור - וזו המטרה העיקרית בחיים, "ובחרת בחיים!". כמו שאומר משה רבינו לבני ישראל בסוף פרשת נצבים, ביום האחרון לחייו: "העֲדֹתִי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת הַשְּׂמִים וְאֶת הָאָרֶץ, הַחַיִּים וְהַמּוֹת נִתְּנִי לְפָנֶיךָ, הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה", החיים הנם ה'בבואה דבבואה', והמוות - הוא ה'בבואה', הצל הגדול שנוצר על ידי הגוף, וזה עצמו ברכה וקללה, ואנו מצווים: "וּבְחַרְתָּ בְּחַיִּים!", משה רבינו מתחנן שיבחרו בחיים, "לְמַעַן תַּחֲיֶה אֶתְּךָ וְזַרְעֶךָ!" כדי שיזכו בחיים נצחיים!

משה רבינו אומר כל זאת לבני ישראל בעודם במדבר, בתקופה בה חיו עם הקב"ה, 'על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו' (במדבר ט, כ). משה רבינו מספר להם על תכלית החיים, אבל זה לא מוחשי אצלם, הם חיים כעת בממד אחר לגמרי. הם רואים את השכינה לפניהם ואינם נפגשים עם כוחות החושך. אמנם משה רבינו אומר להם את כל זה, כדי להכין אותם לעתיד, "בְּעֵבְרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן!" כאשר תצטרכו להתחזק באמונה ולחיות עם בטחון.

העיקר זה הביטחון. הזכרנו שהגמרא אומרת שלא לבדוק את מזלו במבחן-הצל, כדי שלא ירע מזלו בעקבות חלישות-דעת, והרציונל בזה הוא - כי יש להחזיק במידת הביטחון. לדעת כי יש ברכה, ולבחור בה! לכן אומר להם משה רבינו שביום שיעברו את הירדן, מיד כאשר הדברים יהפכו לרלוונטיים למעשה, מיד יעמדו על הר גריזים ועל הר עיבל ויערכו את המעמד הנורא הזה, בו יצעקו כולם 'אמן!' אחר הברכה ואחר הקללה.

כי בסופו של דבר, אלו האמונה והבטחון, הבטחון בעצמנו שאנחנו מחוברים ל'בבואה דבבואה', שזה מה שיבטיח כי נזכה להיכנס לארצות החיים!

לתגובות: a0527151544@gmail.com

ניתן להאזין לשיעורים (באנגלית) בקו "חזק" של "חפץ חיים הריטג' פאונדיישן" שלוחה

1 - 5

בארץ הקודש: 03-929-0707 | בארה"ב: 845-356-6665 או 718-258-2008 | באנגליה: 44-

203-375-1580

שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן, מגדולי דורו וממעוררי תנועת התשובה.

הברכה אשר תשמעו

אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹקֵיכֶם וּגְו' (יא, כז)

הנבואות שבחומש ושבנביאים מתחלקות לשתי תקופות, זו שלפני ביאת המשיח וזו של ימות המשיח.

מפי עליון לא תצא הרעות והטוב

במידה רבה אין בתורה הבטחה לשכר ועונש. כך מבאר הרמב"ם (הל' תשובה פרק ט הל' א): "מאחר שנודע שמתן שכרן של מצות והטובה שנזכה לה אם שמרנו דרך ה' הכתוב בתורה היא חיי העולם הבא... והנקמה שנוקמים מן הרשעים שעזבו אורחות הצדק הכתובות בתורה היא הַכְּרַת... מהו זה שכתוב בכל התורה כולה, 'אם תשמעו יגיע לכם כן, ואם לא תשמעו יקרה אתכם כך?' - וכל אותן הדברים בעולם הזה..."

כל אותן הדברים אמת היו ויהיו, ובזמן שאנו עושים כל מצות התורה יגיעו אלינו טובות העולם הזה כולן, ובזמן שאנו עוברים עליהן תקראנה אותנו הרעות הכתובות, ואף על פי כן אין אותן הטובות הם סוף מתן שכרן של מצות ולא אותן הרעות הם סוף הנקמה שנוקמים מעובר על כל המצות, אלא כך הוא הכרע כל הדברים:

הקדוש ברוך הוא נתן לנו תורה זו... וכל העושה כל הכתוב בה ויודעו דעה גמורה נכונה זוכה בה לחיי העולם הבא... והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמה תמיד, שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה, כגון חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן, וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה כגון שובע ושלוש ורבוי כסף וזהב, כדי שלא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להן אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה כדי שנזכה לחיי העולם הבא..."

הברכות הן "מספוא לסוס"

המגיד מדובנא ממשיל משל: אדם שכר בעל עגלה לקחתו ממקום למקום. בעל העגלה סיכם עם הנוסע שעלות הנסיעה תהיה שלשה רובלים. לפני שיצאו לדרך בעל העגלה כבר תבע את שכרו אולם הנוסע טען "הרי עדיין לא הסעת אותי אל מחוז חפצי, ומדוע שאשלם מראש?".

אם כן אמר בעל העגלה, "לפחות תשלם לי חצי רובל מראש".

"מדוע?" שואל הנוסע.

"כי אני צריך כסף כדי לקנות מספוא לסוסים כדי שיהיה להם כח למשוך את העגלה" השיב בעל העגלה. "הרי בכדי לצאת למסע מוכרחים להאכיל את הסוס מקודם".

והנמשל: כל הברכות בתורה הם רק "מספוא לסוס" כדי שנוכל לזכות בהם לשכר העולם הבא. [א"ה: זה לשון המגיד מדובנא לפרשתנו: "ראה אנכי כו' את הברכה אשר תשמעו' כו'. משל, על דרך סוחר נוסע עם בעל עגלה למרחקים, כאשר יתבע ממנו שכר נסיעתו הלא יענה ויאמר שהשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף וכאשר אבוא אל ביתי אשלם לך, כי איש נאמן אני. אכן כאשר יבקש על הוצאות לתת תבן ומספוא אל הסוסים או לתקן את העגלה בהכרח יתן לו. והנמשל זהו 'את הברכה אשר תשמעו' כו', רוצה לומר כי מוכרח אנכי לתת לך על הוצאות ולהספיק מחסורך למען תוכלו לשמוע ולהקשיב לשמור ולעשות. וזהו מאמר 'היום לעשותם', פירוש היום הקב"ה עוזר לעשותם ומשלים את האדם בכל צרכי מחיתו למען יוכל לעשות 'ולמחר יקבל שכרם'"].

🔗 מעשה טוב הוא ברכה ומעשה רע הוא קללה

אבל יש כאן נקודה נוספת. במידה רבה בני אדם הם שמביאים על עצמם את הברכה והם המביאים על עצמם את הצרות. אין זה "שכר" ו"עונש" אלא שהתוצאה של המעשים שלנו היא ברכה, והתוצאה של מעשים רעים היא קללה.

וזהו שהתורה הקדושה אומרת: "רֵאָה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וְקָלָלָה. אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם. וְהַקָּלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְסָרְתֶם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתֶם".

הוא אומר: כאשר מתנהגים נכון כל דבר הוא ברכה, וכאשר מתנהגים בצורה קלוקלת הכל הופך לקללה. [א"ה: וכך כתב מרן המשגיח דמיר רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל (דעת תורה פרשת שלח טו, כ): "...ענין ברכה אמנם הוא יסוד כל הבריאה וכל המציאות. אמר הכתוב, 'ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה', ואמר שם 'החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה'. אין ענין של ברכה ענין של שכר והקללה ענין של עונש, כמו שחיים ומות, טוב ורע, אינם ענין של שכר ועונש, אלא ענין של מציאותים. עצם של טוב ועצם של רע. עצם של חיים ועצם של מות. אשר ה' אלוקים ברא אותם ונתן לפנינו כי נבחר בחיים וטוב בשמירת התורה והמצוות, אשר סגולתם הדבק בה' כי הוא חייך, וככה הוא ענין של ברכה וקללה, מציאות, עצם של ברכה ועצם של קללה, כענין יוצר אור ובורא רע" וכו', עיי"ש. ועיין עוד כוכבי אור לרבי יצחק בלאזר סימן ט, ואחשוב שהדברים כלולים בדברי חז"ל במדרש לפרשתנו (דברים רבה ד, ג) "ראה אנכי. אמר רבי אלעזר, משאמר הקדוש ברוך הוא הדבר הזה בסיני באותה שעה 'מפי עליון לא תצא הרעות והטוב' אלא מאיליה, הרעה באה על עושי הרעה והטובה באה על עושי הטובה"].

זאת האמת, ואנחנו חווים את האמת הזו כל הזמן!

וַיְכַתְּבוּ חֲרָבוֹתָם לְאֹתִים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמִזְמֵרוֹת

נצייר את העניין. ישעיה הנביא (ב, ב-ד) מבשר לנו אודות ימות המשיח: "וְהָיָה בְּאַחֲרֵי הַיָּמִים... וַיְכַתְּבוּ חֲרָבוֹתָם לְאֹתִים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמִזְמֵרוֹת לֹא יִשָּׂא גוֹי אֶל גוֹי חָרֵב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה". ממש גן עדן עלי-אדמות!

היום מתכת הוא חומר הגלם של חרבות וחניתות. מתכת הוא חומר נפלא. היא ברכה. אך מה האנושות עושה עם מתכת? במקום להשתמש בה לברכה - לאתי חפירה ולכלי זמירה, האנושות משתמשת בה לקללה - לחרב וחנית. זהו אותו החומר - מתכת, אך בשימוש מושכל - זה ברכה, ואילו בשימוש סכל (חסר-שכל) - זה קללה.

אבל כל זה לפני ימות המשיח. אך ישנה הבטחה שיבואו ימות המשיח. או אז ישתמשו במתכת, ובכל דבר, לייעוד הנכון שלהם, וכאשר אנשים משתמשים בדברים שניתנו להם לצרכים הנכונים - זו ברכה.

וַיְמֹת הַמְּשִׁיחַ

וימות המשיח זה דבר מתבקש מצד הסברה. מדוע? כי כאשר בן-אדם פותח עסק אין לו ביטחון שהעסק יצליח. הוא מקווה להצליח אך אם העסק יכשל זה לא אמור להפתיע. זה יכול לקרות. אך כאשר בורא העולם פותח "עסק" - לא ניתן להעלות על הדעת שה"עסק" יכשל.

והנה כאשר מסתכלים על מצב האנושות היום רואים כישלון גדול. כיצד יתכן שה"עסק" של הבורא נכשל כל כך? הרי זה לא הגיוני!

אלא שעל זה באה ההבטחה שלפני שהאנושות תחריב את עצמה היא תחזור לשפיותה. או אז האנושות תשתמש במתנות שניתנו לה משמים למטרות ברוכות. וזוהי ההבטחה של הנביא: "וַיְכַתְּבוּ חֲרָבוֹתָם לְאֹתִים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמִזְמֵרוֹת".

אלו הם ימות המשיח.

[א"ה: עיין סוף "מאמר על האמונה" למרן הגה"ק רבי אלחנן וסרמן זצוק"ל הי"ד: "...מוכרח גם כן האמונה בביאת המשיח, כי אחרי שידענו בבירור גמור שכל הנמצאים נבראו לעשות רצונו יתברך שמו, ואנו רואים בכל העולם היפוך מזה, כי כל בני אדם שקועים וטובעים בים התאוות ואין משכיל דורש את אלקים... והדבר ברור שבשביל בני אדם כאלו לא היה כדאי לברוא שמים וארץ, ובהכרח צריך לומר שיתקיים הכתוב (ישעיה מ, ה) 'ונגלה כבוד השם' וגו', 'והיה ה' למלך על כל הארץ' (זכריה יד, ט) 'וכו.'].]

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה

אל תעמוד על הפרק

הַשְּׁמֵר לְךָ פֶּן תִּנְקֹשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הַשְּׁמֵרָה מִפְּנֵיךָ וּפֶן תִּדְרֹשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְאֵעֲשֶׂה כֵּן גַּם אֲנִי. לֹא תַעֲשֶׂה כֵּן לֵה' אֱלֹקֶיךָ כִּי כָּל תּוֹעֵבַת ה' אֲשֶׁר שָׁנֵא עָשׂוּ לְאֱלֹהֵיהֶם כִּי גַם אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בְּאֵשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם (יב, ל-לא) אֶת כָּל הַדְּבָר אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה אֲתָכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא תִסֶּף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ (יג, א)

כידוע, חלוקת התורה והנ"ך לפרקים אינה משלומי אמוני ישראל, אלא מתיאולוג עכו"ם. וכבר מחה רבי וולף הידנהיים על המדפיסים שהכניסו חולין בקודש'ל.

ונראה שבפסוקים שלפנינו מביאה חלוקת הפרקים לידי שיבוש גמור בהבנת הפשט. על פי חלוקת הפרקים נראה שעד סוף פרק יב' הוזהרה התורה שלא נלמד מהגויים לעבוד לאלוהיהם. ומתחילת פרק יג' מתחיל ענין בפני עצמו, שלא להוסיף על המצוות.

אמנם סידור הפרשיות שניתן מהללמ"ס מוכיח שלא כאותו האיש, כיון שאחר הפסוק "את כל וכו' לא תספ עליו ולא תגרע ממנו" באה פרשה פתוחה, והפסק הפרשה הפתוחה מוכיח שעד לפסוק ב' כל הפסוקים הם ענין אחד, ורק מפסוק ב' מתחיל ענין נביא השקר, שהוא ענין חדש.

והסידור מתבאר היטב ע"פ דברי האבן עזרא, הרמב"ן, הספורנו והאור"ח הק' שהוכיחו מהלשון "לא תעשה כן לה' אלוקיך" שבפסוקים אלו נאמרה אזהרה חדשה, שלא נלמד מדרכי העכו"ם בעבודת אלוהיהם לעבודת ה', כיון שעבודה זו היא תועבה, ואין ללמוד ממנה כלל כיצד לעבוד את ה'.

ובפשטות דברי רש"י בפסוק ל' לא משמע כדברי המפרשים, כיון שכתב שבפסוק זה יש אזהרה שלא לעבוד עכו"ם אף בעבודה שאינה מד' העבודות הנוהגות לגבוה. אבל הרא"ם פירש שאף רש"י מודה לדברי המפרשים, אלא שלדברי רש"י האזהרה "ואעשה כן גם אני" היא שלא לעבוד ע"ז, והאזהרה "לא תעשה כן לה' אלוקיך" היא אזהרה שלא לעבוד את ה' בעבודות שעובדים בהן עובדי ע"ז את אלוהיהם'לא.

ומכל מקום, נראה ברור שמסידור הפרקים נראה כדברי המפרשים.

ל והמעייין בספרי הרב וולבא זצ"ל יראה שלא ציין כלל לפסוקים ע"פ חלוקת הפרקים, אלא ע"פ סדר העליות. לא ועי' בגור אריה שחלק עליו וכתב שלדברי רש"י הלשון "לה' אלוקיך" תתפרש שכיון שה' הוא אלוקיך, ועשה איתך את כל הטובות, אין ראוי לעבוד לע"ז, וע"ד הפסוק "הלה' תגמלו זאת". ומ"מ צ"ע לדרך הגור אריה בדברי רש"י איך יתפרש המשך הפסוק "כי כל תועבת ה' אשר שנא עשו לאלוהיהם", וכי הטעם שלא לעבוד ע"ז הוא משום שהע"ז נעשית בדרך של תועבה. וצריך לומר שאין הלשון "כי" בדרך נתינת טעם גמור, אלא תוספת חיזוק והדגשה עד כמה הע"ז מאוסה גם מצד עצמה.

ויש לדון אם מסדר הפרקים טעה לפי תומו, ולא פירש את הפסוקים כדברי המפרשים אלא כנראה בפשטות רש"י, ולכן הבין שהאזהרה "לא תסף עליו" היא ענין חדש. אבל לכאורה נראה יותר שלא התחכם מסדר הפרקים כ"כ, ולו היה אותו העכו"ם מסיח לפי תומו היה מסדר את סדר הפרקים כפי חלוקת הפרשיות, אבל בכוונת מכוון סידר כן, כיון שאמונת הנצרות (ובפרט הנצרות הקתולית שכנראה מסדר הפרקים היה מעובדיה), שאבה כל מיני צורות פולחן מעבודות האלילים שקדמו לה, ולכן סילף מסדר הפרקים את סידור הפרקים, כדי להוציאם מידי פשוטם, ולומר שאין איסור ללמוד דרכי עבודה לה' מעובדי האלילים. ובפסוק זה גופא, המזהיר שלא להוסיף ולגרוע על מצוות התורה, גרע המסדר איסור מדיני התורה.

לתגובות: c053312259@gmail.com

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

'כרחם אב על בנים'

מהות הרחמים | כיצד זוכים לאהוב את ה' כבן המשתדל אחר אביו ואמו | העבודה להצטרף לרחמי ה' | הרחמים המעוררים את 'אני לדודי' | האבלות של ה'קאת', הצפיה של ה'רחמה', הדאגה של ה'שלק' - והתיקון של שלשתם

וְלֹא יִדְבֹק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֶרֶם לְמַעַן יָשׁוּב ה' מִחֶרְוֹן אֲפֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרַחֲמֶךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּיִךְ: (יג, יח). וְהִקָּאת וְאֶת הֶרְחָמָה וְאֶת הַשֶּׁלֶךְ (יד, יז)

נעסוק בעזרת ד' בשורש 'רחם', הנזכר בפסוקים הנזכרים, ובכלל הפרשה עוסקת הרבה בענין של רחמים, הן במה שאוסרת לחמול על המסית ומדיח, והן במה שמצווה לרחם על העניים לתת להם צדקה ולהלוות להם, ומזהירה 'לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחיך האביון', ובפרט כאשר אנו מתקרבים ל'ימי הרחמים והרצון' מהראוי לעסוק בשורש זה, ודרך אגב נברר את שורש 'קוא' ו'שלק' המצורפים בפסוק הנזכר, ורואים שיש קשר בין שלשה השורשים הללו המסודרים בפסוק לפי רצף אותיות 'ק-ר-ש'.

רחם

רחמים הם רגש המתעורר כלפי מישהו שהמצב שלו מראה על מחסור, כלומר, לא מרחמים על מישהו שאין לו דירה רחבה או משכורת מכובדת, אלא מרחמים על מישהו שחסר לו מהצורך הבסיסי, כך הטביע ה' בעולם שכאשר רואים מצב כזה, מתעורר הטבע להשלים ולמלאות את החסר, ואף אם אין באפשרותי למלאות את כל החוסר, יש רצון להזדהות להשתתף ולהראות שיש רצון טוב למלאות את החסר.

ויתירה מכך, למרות שיש לפנינו מישהו חלש, עני או אביון או חולה וכו', וזה שלפניו הינו עשיר ובריא וחזק, בכל זאת, הטבע של הרחמים גורם חולשה ורפיון אצל הצד החזק, המצפון שלו מערער את יציבותו, אינו נותן לו להרגיש יציב עד שיתחשב בצורך של החסר, אלא שכמו שבכל מצב של חולשה ורפיון אפשר לעורר על עצמו 'אומץ', שאדם מתבונן בכוחות שלו, ומעריך אותם וסומך עליהם, כך אפשר גם 'לאמץ את הלב', להמשיך ללב מחשבות ותיבות הטוענים שלא עליך מוטל לפרנס את פלוני וכו', והלב מקבל את האומץ המשתיק את הערעור של הרחמים, וזה מה שאסרה תורה בפסוק 'לא תאמץ את לבבך'.

אהבת המרוחם

הפסוק (הושע ב, ג) אומר: 'אָמְרוּ לְאַחֵיכֶם עִמִּי וְלְאַחֹתֵיכֶם רַחֲמָה', והיינו, שיש טבע חוזר של מישהו ה'מרוחם' כלפי המרוחם עליו, המרוחם מוכן למסור את עצמו למרוחם עליו,

להביע שהוא מרגיש סמוך ונתמך עליו, וכל מה שיש לי הוא ממך, אני חייב לך את החיים שלי, יש לו נטיה לפרסם את התלות שלו בזה המרחם עליו.

עוד מובא בספרים הקדושים שיש בחינה של אהבת ה' כבן המשתדל אחר אביו ואחר אמו, שאוהב אותם יותר מגופו ונפשו, וצריך להבין שני דברים, האחד, למה לא תמיד רואים שיש לבנים אהבה שכזו, והשני, למה ביחס לאהבת ה' מבואר בתניא (פרקים מא, מד) שהאהבה הזו היא מדרגה גבוהה שכמעט אין מי שזוכה לה, אלא מעט מזעיר וכו', ורק משה רבנו - רעיא מהימנא, זכה לה בשלמות.

ונראה שאהבה של 'מרוחם' מתעוררת כאשר המרחם אכן פועל לגמרי מתוך רחמים, המחסור של פלוני הוא המעורר אותו, ואז, גם המרוחם חוזר ואוהב ללא חשבונות אישיים, וזהו תוקף אהבה הזו... אך אם ברגע שהרחמים מערערים את יציבותו ולא נותנים לו להמשיך הלאה, מעביר הוא את רגש הרחמים כלפי עצמו, מרחם על הצער של עצמו, וממלא את המחסור בכדי להרגיש טוב עם עצמו - הריהו מפריד את עצמו מהתקשרות של רחמים, ואין כלפיו את ההתעוררות החוזרת...

ולכן, כאשר אב רואה את החולשה והמחסור של הבנים, ורוצה להיטיב עמם, וזה מה שמפעיל אותו, אכן זוכה הוא שהבנים יחזירו אותות אהבה כלפיו, אבל אם ברגע שרואה את המחסור של בניו הריהו מתרגם את זה ל'חסרון עצמי', שרחמנות עלי שהבנים שלי לא מוצלחים, וכל מה שמנסה להשלים את צרכי הבנים הענין שלו בעצם הוא להשלים את המחסור שלו - זה לא מתקבל כרחמים, ואין לבנים את אהבה החוזרת.

והנה ה' מרחם עלינו באמת, כל מה שמטיב עמנו וממלא את מחסורנו הכל מתוך רחמים וחסדים, אבל אנו מביטים על המצב הזה מתוך המשקפיים האנוכיים שלנו, ואנו רואים שיש לנו כל כך הרבה חסרונות וכו', ולעומת זאת ה' הרי יש לו את כל היכולות, ויכול למלא את כל המחסורים, ולמה לא ממלא רק מעט מזעיר? ולכן מתקבלת מסקנא שחלילה ה' לא כל כך מרחם עלינו, נראה כאילו כל הענין שלו הוא שנעשה מעשים טובים וכו', ואם אנו קצת מתרפים מגיע לנו כבר עונש וריחוק וכו', וממילא לא מרגישים את הרחמים, ולא נוצרת התגובה של ה'מרוחם'.

אבל משה רבנו ע"ה אשר זכה לראות את ה', וראה את האור של י"ג מדות של רחמים, הוא זכה לראות את תוקף רחמי ה', ראה כמה כל ההנהגה של ה' היא מתוך רחמים, ולכן זכה לדרגה הגדולה הזו של 'ברא המשתדל אחר אביו ואמו שאוהבם יותר מגופו', וכמבואר בתניא (פרק מד).

להרגיש מרוחם

והנה מגיעים ימי חודש הרחמים והסליחות, ימים שמבקשים 'רחמנו כרחם אב על בנים', ויש ווארט כמדומה מהבני יששכר זי"ע שחודש 'אב' מכונה כן, כדי להורות שגם הצרות והגלות הם מתוך רחמים כ'רחם אב', וידוע מהספרים הקדושים שבארבעים ימים הללו של אלול עד יום הכפורים מאירים י"ג מדות של רחמים, והזמן מסוגל להרגיש איך שה'

מרחם עלינו, ואינו מביט על החטאים אלא על הברית והחסד, ולכן החודש הזה מסוגל לעורר את האהבה החוזרת בבחינת 'אני לדודי ודודי לי'.

יש אנשים שכאשר צועקים את י"ג מדות של רחמים, צועקים את זה בקול של תלונה, כאומרים הרי את רחום וחנון וכו' ולמה יש לנו כל כך הרבה צרות... אבל האמת שצריך לצעוק את י"ג מדות לתוך הלב שלנו, לתוך האמונה, להשריש שה' רחום וחנון וכו', כל מה שעושה אתנו הוא מתוך תכלית הרחמים... צריך לראות את המדות הללו מתוך 'אור', להבין שיש להם הארה, בכחם להאיר את כל המצב שלפנינו באור אחר לגמרי, צריך להתרגל לראות את התיבות הללו כהבעה של קירוב נפלא המבטל את כל הדאגות והצרות.

*

וכעת נחזור לפסוק של 'ונתן לך רחמים ורחמך', ואשר זוהי הבטחה וברכה לאלו שיהרגו את אנשי עיר הנדחת, וידועים דברי האור החיים הקדוש בביאור 'ונתן לך רחמים' שהטבע הוא שהעושה מעשי אכזרות נעשה אכזרי בטבעו, טבע הרחמים מסתלק ממנו, ולכן צריך ברכה מיוחדת שההרג הגדול הנעשה בעיר הנדחת לא יסלק את טבע הרחמים...

אולם פשטות הפסוק הוא שה' יתן לך הנהגה של רחמים, ותהא מרוחם, ולפי המבואר לפנינו, עומק הענין הוא שכבר בשעת ההרג, לא יתן לך ה' להרגיש כעושה מעשה אכזרות, אלא כמו שה' שכולו רחמים מצוה על ההרג הזה מתוך רחמים - כך גם יתן לך להרגיש כיד ה' הפועלת בארץ, כמו שה' כביכול פועל מתוך רחמים, כך גם אתה תרגיש כזקן מלא רחמים... זוהי זכות מעין זכותו של משה רבנו ע"ה שזכה לראות את מדות הרחמים של ה', וכמו שמשא רבנו זכה להיות 'מרוחם' ולהרגיש את אהבה של מרוחם, כך גם יהא אצלך - 'ורחמך' - מעתה תרגיש שגם כל מה שנעשה עמך הוא מתוך רחמים, תרגיש 'מרוחם', ותזכה לאהוב את ה' כבן המשתדל אחר אביו ואחר אמו...

והנה בתשעה באש קראנו באיכה "זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל, חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו"... כי צריך להשיב אל הלב ולהביט על כל הצרות מתוך אמונה שלא כלו רחמיו, זה יחדש את הקירוב של בחינת 'אני לדודי ודודי לי'.

ואולי זהו הענין המוזכר בספרים הקדושים שיש להרבות בצדקה בחודש אלול, כי את הצדקה נותנים מתוך רחמים, מצטרפים לרחמי ה', ממילא זוכים להרגיש כי לא כלו רחמיו, וזוכים להיות מרוחם, והנה בהפטורת הפרשה נאמר 'עניה סערה לא נוחמה... בצדקה תכונני...' ואולי הרמז בזה הוא שעל ידי ההכנה של צדקה, נרגיש כי לא כלו רחמיו, ונאמין בכל הטוב העתיד לבוא מתוך צירוף הגלות הזו, ונרגיש מרוחמים, וזאת תהא הנחמה.

קאת, קא, קאה, קוא

על העוף 'קאת' אמרו בגמ' זה ה'קוק', ויש גירסא זה ה'קיק', והרד"ק (תהלים קב) כתב שהוא עוף שיש לו קול נהי, אך האבן עזרא ובעל הטורים ועוד בפרשת שמיני כתבו שהוא

עוף המקיא מאכלו, והנה הרד"ק כלל אותו בשורש 'קא' או 'קאת', אך לפי המפרשים שהוא מקיא מאכלו הריהו שייך לשורש 'קאה' או שורש 'קוא'.

ונקדים לבאר את החילוק בין שורש 'קאה' הנזכר בפסוק וְלֹא תִקְיָא הָאֲרֵץ אֶתְכֶם בְּטִמְאָכֶם אֶתְהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לְפָנֶיכֶם (ויקרא יח, כח), לשורש 'קוא' הכולל את הענין של 'קיא', כמו 'ככלב שב על קיאו' -

ונראה שכאשר מקיא איזה מאכל מחמת הקלקול שלו, שאינו מתעכל בגוף, הוא מכונה 'קיא' ושייך לשורש 'קוא', אך כאשר אדם אכל מאכל שאינו פגום מצד עצמו, אבל מחמת העדינות שלו מרגיש גועל במאכל זה, אז, הגוף שלו אינו מקבל את המאכל, פולט אותו מתוך עצמו, וזהו ענין שורש 'קאה', וזה מבואר בפסוק עצמו שארץ ישראל מקיאה את הגוי אשר לפניכם מחמת שעשו מעשים שהארץ לא סובלת אותם, למרות שהם מעשים שארצות אחרים כן סובלים אותם.

ולפי זה נראה שהעוף הזה המכונה 'קאת' אינו סובל את הענין של אכילה, כמישהו אֶבֶל העסוק בבכי ואין לו חשק לאכול, אם בכל זאת אוכל משהו, הריהו מקיא אותו, הגוף לא מוכן לקבל את זה.

והנה זה עוף טמא, כי יהודי צריך להיות בשמחה, כמבואר הרבה בפרשה שלפנינו, ושמחתם לפני ה' אלקיכם, ואוכלים בירושלם קדשים ומעשר, אין זה רצון ה' שאנשים יהיו באבלות ובכי ללא להתנחם וללא יכולת לבלוע אוכל...

ואת הרחמה

בפרשת שמיני נאמר 'רחם', ובגמרא (חולין סג, א) אמרו 'רחם' - זו שרקרק. א"ר יוחנן: למה נקרא שמו רחם? כיון שבא רחם - באו רחמים [-מטר] לעולם. אמר רב ביבי בר אביי: והוא דיתיב אמידו ועביד שרקרק, וגמירי, דאי יתיב אארעא ושריק - אתא משיחא, שנאמר אשרקה להם ואקבצם, ולכאורה אם הוא מבשר על הרחמים, ועל הגאולה, היה צריך להיות עוף טהור, וגם צריך להבין למה כאן מכונה 'רחמה', ולא 'רחם'.

אך לפי המבואר לעיל צריך להרגיש את מדת הרחמים בכל מצב, לא רק כשמגיע מטר, או כשמגיעה הגאולה, ו'רחם' כזה נעשה רחמה-מרוחם רק לאחר הגאולה, ועד אז אינו זוכה לאהבת ה', אולי גם בוכה על הגלות כמו ה'קאת', ולכן הוא עוף טמא.

שלך

התרגום ורש"י כאן פירשו 'שלך' שהוא עוף 'השולה דגים מן הים', וכן הוא בגמרא חולין (סג, א), והכוונה היא שהוא תופס דגים ומעלה אותם מתוך הים, והיינו, שמפרש 'שולה' כמו 'דולה'.

והפירוש הזה לכאורה תמוה מאד, האחד כי השם הוא הרי 'שלך' ולא 'שלה', והשלכה היא ענין הפוך, מורה על משהו הנופל למטה ולא על משהו העולה למעלה, וכן הוא גם ענין שורש 'נשל' מורה על הורדה והסרה כמו 'ונשל גוים רבים', 'של נעלך מעל רגליך', וכן הענין של שורש 'שול' עוסק ב'שולי הבגד', דהיינו, משהו הפונה כלפי מטה, וכן הענין של

'משלשלין' מורה על משהו הפונה ממעלה למטה, וכיצד נוצרה תיבה של 'שולה' שהוא עליה ממטה למעלה?

ובמסכת עבודה זרה (נו, ב) סובר ר' עקיבא שהזמן שיין מקבל דיני איסור יין נסך הוא 'משישלה בחביות' ופירש"י "לשון השולה דגים מן הים - משישלה היין מן הבור להנתן בחביות", ורואים שוב שזהו ענין של העלאה מהבור לחבית.

אולם ברש"י בבא מציעא (צ"ב ע"ב) ד"ה משישלה בחבית פירש 'משנתן החבית והוא תוסס ורתיחתו עולה ומקצת השמרים קופאין למעלה וקודם שיגופו אותן חביות שולין אותן רתיחות ומשליכין'. וכן בביצה (י"ד ע"ב) פירש"י בד"ה ושולה, 'מפרש בגמ' שולה הפסולת שצף למעלה כמו משישלה בחביות דהיינו נמי שנוטל חרצנים הצפים ע"פ החביות.

והמהרש"ל בבא מציעא שם תמה שרש"י סותר את עצמו ממה שפירש במסכת עבודה זרה, והנה לפי הפירוש בבא מציעא מפרשים שהענין של 'שולה' הוא להיפך שהוא תנועה של הסרה ממה שצף על גבי החבית כלפי מטה, ובמהר"ם שיק בעבודה זרה שם מיישב שהפירוש ש'שולה' הוא מהבור לחביות הוא רק לפי ההוא אמינא של הגמרא, אבל למסקנא הפירוש הוא שמסיר את הקצף והחרצנים, ובאופן שממש אין שום דוגמא ש'שולה' הוא כלפי מעלה, אלא מהענין של 'שלך' שהוא 'שולה דגים מן הים', וצריך להבין מאין נוצרה התיבה המחודשת הזו.

ונראה ש'שלך' שייך לשורש 'שלל', והיינו, שהעוף הזה מתעסק עם דברים ש'שלו' - נפלו הושלכו ונעזבו, הם המזון שלו, ואת זה הוא מוצא בדגי הים המושלכים לפניו כשלל, וזהו 'שולה' - מלקט שלל.

ונראה שהטומאה של העוף הזה היא מפני שאינו מוצא לעצמו פרנסה ביבשה שהיא מקום מושבו, צריך למצוא מציאות, שלל, שהוא רכוש של ארץ אחרת, רק שם ממרחק יביא לחמו, והנה אדם המחפש מציאות, נדיר מאד שאכן ימצא מציאות, סופו להחליט על כל מיני רכוש של אנשים שאינו כל כך מושגח, שזהו משהו עזוב ושלל, ואפשר לקחתו, וזהו המצב של העוף הזה, מחפש מציאות ואין לו ברירה אלא להחליט שהדגים אין להם עצמאות, אלא הם שלל בעבורו.

ומעתה אפשר לפרש 'שלך' כפשוטו, שמרגיש עזוב ומושלך, כאילו שה' לא הכין לו פרנסה מסודרת, עליו לטרוח לחפש מציאות, דברים שאחרים השליכו, והנה על פני היבשה קשה למצוא מציאות, כל מציאה כבר נמצאה, עליו לחפש ולחטט במעמקי הים, במקומות מכוסים...

וגם זה סיבה לטומאתו, כי יהודי צריך לדעת שלעולם אינו מושלך, ה' ברחמיו מכין מזון לכל חי.

הקאת הרחמה והשלך - שקר, קרש, שרק

ונסכם את הצירוף של שלשה העופות הטמאים הללו, אם נסדר אותם בסדר של 'שק"ר', זהו מצב שבתחילה יש 'שלך' מישהו שנראה לו שה' השליך אותו, ה' לא מכין לו את צרכיו, ואז הוא מתאבל כמו 'קאת' אין לו חשק לאכול, ונעשה 'רחם', אומר שמצפה לרחמי שמים, כביכול בינתיים ה' לא מרחם עליו, והמצב הזה הוא 'שקר'.

ויש מצב של 'קר"ש' שמשום מה לא טוב לו על הנשמה, אינו מרוצה מכלום, ואומר שצריך לצפות ל'רחמים', אבל הרחמים לא מגיעים, אז אכן מרגיש ממש מושלך, זהו 'קרש' מרגיש עץ יבש, ואז כבר מרגיש את המצב של ה'שק"ר'.

יהודי צריך לזכור ש'דגים' הוא ראשי תיבות "י"ג מכילין דרחמי", והם לפעמים יכולים להיות מכוסים, כמו הדגים שמכוסים מתחת למים, וכשמגיע חודש אלול העבודה היא 'למצוא בים דרך' כמובא מהאריז"ל, צריך לגלות את המכילין דרחמי, להיות 'שולה דגים מן הים', לא לחפש את המדות הללו כמישהו מושלך ונעזב, אלא כמישהו שמח המאמין שהנה הנה המדות האלה יאירו לו, ואז יגלה את הרחמים, ירגיש מרוחם, ויתמלא באהבה של 'אני לדודי', ואז יבחין שכאשר שייכים לטוב, לא סובלים את הרע, מקיאים את הרע, ואפשר לשמוח בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך, ואז הצירוף הוא 'שר"ק' [שלך, רחמה, קאה], והצירוף הזה הוא אכן התרגום של 'רחם' - שרקק, המכונה על שם הפסוק 'אשרקה להם ואקבצם', השריקה השמחה הזו המורה על הקירוב והקיבוץ גם בזמן הגלות, יתכן שאפשר לשמוע אותה בקול שופר של אלול, השופר הנשמע בימים של שבעה דנחמתא.

תשובות הגר"ח - פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (חלקם טרם נדפסו) / הרב אהרן הלוי גרנדש מח"ס תשובות הגר"ח

שו"ת בפרשת ראה

א [ש. ראה י"ג א'. את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות לא תסף עליו ולא תגרע ממנו. פרש"י וז"ל, לא תסף עליו. חמשה טוטפות בתפילין חמשה מינין בלולב ארבע ברכות בברכת כהנים עכ"ל, לכאו' צ"ב למה נכפלשהרי כבר כתיב לעיל ואתחנן ד' ב' לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את מצות ה' אלקיכם אשר אנכי מצוה אתכם ופרש"י וז"ל לא תוסיפו חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות וכן לא תגרעו עכ"ל, ואמאי נכפל הכא. וצ"ב.

ת. אולי לחייב שתים.

*

ב [ש. ראה י"ג ז'. כי יסתך וגו' לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבתיך. פרש"י וז"ל, אשר לא ידעת אתה ואבתיך. דבר זה גנאי גדול הוא לך שאף האומות אין מניחין מה שמסרו להם אבותיהם וזה אומר לך עזוב מה שמסרו לך אבותיך עכ"ל, ולכאו' צ"ב. א'. שהרי מצינו מהאומות שעזבו דרכי אבותיהם ונתגיירו גירות צדק. ב'. מהו אשר לא ידעת אתה 'ואבתיך' שהרי מצינו ביוצאי מצרים שאמרו עליהם הללו עובדי ע"ז כו' וכן מצינו בחטא העגל ובבעל פעור שעבדו ע"ז ומהו 'ואבתיך'. ג'. למה הוא גנאי לישראל יותר מאשר לאומות שהרי י"ל דאדרבא גנאי הוא לאומות שאין מניחין מה שמסרו להם אבותיהם לבוא ולשכנע אחרים לעזוב מה שמסרו להם אבותיהם. וצ"ב ג' ההערות.

ת. לטובה עוזבים ולא לרעה.

*

ג [ש. ראה י"ג ט'. לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחס עינך עליו ולא תחמל לא תכסה עליו. יש לדקדק למה כשאמר הכתוב ולא תחמל לא אמר ולא תחמל עליו, וכמו בכל המקרא דכתיב לא תאבה לו' ולא תשמע 'אליו' ולא תחוס עינך 'עליו' לא תכסה 'עליו'. (גם למה לא כתיב 'ולא תכסה עליו').

ת. קאי על שניהם.

*

ד [ש. ראה י"ד ד'. זאת הבהמה אשר תאכלו וגו'. בערב שבת קודש פרשת ראה תשע"ד הייתי אצל מרן שליט"א, ומרן שליט"א ביקש חומש עם הציורים של החיות המוזכרים בפרשת ראה, ומרן שליט"א הסביר עצמו ואמר שכתוב ברמב"ם שיש מצוה להכיר אותם

אספקלריא לפרשת ראה תשפ"ג

(ומרן שליט"א חזר ע"ז ג' פעמים) והוסיף מרן שליט"א שאי"צ בשביל זה לראות את החיות ממש ומספיק גם בציור. ורצינו לשאול היכן הוא ברמב"ם.

ת. רמב"ם ריש הלכות מאכלות אסורות. לב

*

ה [ש. ראה י"ד י"א. כל צפור טהורה תאכלו. ולהלן (י"ד כ') כל עוף טהור תאכלו - מהי הגדרת 'צפור' ומהי הגדרת 'עוף'.

ת. עוף שיודע לעוף.

*

ו [ש. ראה ט"ו ח'. כי פתח תפתח את ירך לו וגו'. כתב מרן שליט"א בטעמא דקרא פ' ראה (עמ' רט"ו) בזה"ל: כי פתח תפתח את ירך לו. בגמ' ר"ה כו' ונראה דלישראל גם מותר לומר שיתן צדקה לכשיבריא בנו ואי"ז נחשב צדקה על תנאי אלא קביעת זמן לאחר שיבריא יתן צדקה ולפני כן לא הגיע הזמן, ע"כ. הנה לכאור' משמע דדוקא כשאומר 'לכשיבריא' ה"ז מותר, אבל לומר 'אם יבריא' ה"ז אסור [דומיא דהגוי שנותן רק על מנת כן כמ"ש מרן שליט"א שם לעיל מיניה], ולכאור' יש לשאול ע"ז מב' מקומות, הא'. מדכתיב גבי יעקב אבינו ע"ה (ויצא כ"ח כ') אם יהיה אלקים עמדי וגו' וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. הב'. מדכתיב גבי ישראל שאמרו (במדבר כ"א ב') אם נתן תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם, וחזינן דמותר לומר 'אם'. ולכאורה צ"ב.

ת. הכוונה לרשותן.

*

לתגובות: A0548408381@gmail.com

בעזה"י, ניתן להשיג ספרי תשובות הגר"ח בכתובת הנ"ל.

*

לב וז"ל הרמב"ם שם, מצות עשה לידע הסימנין שמבדילין בהן בין בהמה וחיה ועוף ודגים שמותר לאכלן ובין שאין מותר לאכלן שנאמר והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור ונאמר להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת ובין נחיה אשר לא תאכל עכ"ל הרמב"ם שם.

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

קל להכין סלט ירקות?

שני מוסדות שכנים. תלמוד תורה ותיק ונכבד, בו מתחנכים ילדים ממשפחות איכותיות, ות"ת טיפולי/שיקומי לילדים נכים ל"ע, חלקם בכיסאות גלגלים ומסתייעים בהליכונים למיניהם. לאורך השנים שרתה ביניהם שכנות טובה ב"ה.

ויהי היום והשטן החל לרקוד ולהרקיד בחצר הת"ת. ילדים מאחת הכיתות בחיידר החלו לעקוב, מתוך סקרנות, בשכניהם המוגבלים. הסקרנות הפכה ללעג. "תראו אותו! משקפיו על קצה האף כמו סבא" "והוא! הכיפה יורדת על מצחו ומכסה עיניו". המלמדים, תורני החצר, ניסו 'להזיזם' מהגדר, אך כאשר יצר הרע מניע, משיכותיו חזקות משל המלמד... אווירת השכנות הטובה נעכרה. 'רוע מדבק'. חברים נוספים בכיתה הצטרפו לצחוקים על הילדים המוגבלים. אינם מתכוונים לרוע, ילדים אינם באמת רעים, אך כאשר כדור רוע מתחיל להתגלגל - קשה לעצרו בדרכים רגילות.

ויהי היום, הודיע המלמד לילדי הכיתה כי מחר תיערך 'מסיבת ר"ח', והמנהל של ה'מוסד' השכן ישא בפניהם דברים. הם נלחצו, בוודאי הוא יוכיח ויגער. התחילו להאשים זה את זה, לגלגל אחריות, להסתתר מאחורי עננת 'הרי כולם'...

במסיבה הכריז המלמד "לכבוד ראש חודש נזכה לסעודת פלאפל. בקרוב יביאו מהחנות כדורים טריים לזהטים, אך כעת ניגש להכין סלט!". על השולחנות הונחו עגבניות ומלפפונים עסיסיים, קערות וקרשי-חיתוך, מְקַלְפִים וסכינים. המלמד המשיך "ויש הפתעה! כדי לשלב 'פעילות' במסיבה, יקשרו לכל תלמיד זרוע אחת מאחורי גבו!". איש צוות כרך סרט-בד עבה סביב לכל ילד - כשיד אחת לפותה מאחורי הגב. 'השביתו' יד אחת. "קדימה! התחילו להכין סלט!".

בא שליח הנושא תיבת משלוחים שמפיקה ריח פלאפל מגרה... הילדים, בעלי 'זרוע אחת' התלהבו וניגשו לשולחנות להכין סלט. יש בעיה! איך מקלפים מלפפון ביד אחת? איך מחזיקים עגבנייה על קרש החיתוך וחותכים - ביד אחת בלבד? התחילו לעוף ירקות ולהחליק ארצה, התפתחו צחוקים, מנסים עוד, ממש כייף, אך סלט הירקות לא מתקדם...

מנהל ה'מוסד' השכן, יוזם ומפיק המסיבה, נכנס ופתח בנועם: "ילדים יקרים! מסיבה זו אינה בשביל פלאפל בלבד, אלא בעיקר כדי להשכילכם דעת ובינה. איך לא הצלחתם להכין סלט פשוט? וכי מה יותר קל מחיתוך עגבניות וקילוף מלפפונים? נכון! זה 'פשוט' כשיש שתי ידיים. ביד אחד אוחזים מלפפון ובאחרת מקלפים. הכל 'פשוט' כשכל איבר בגוף מתפקד כראוי בסייעתא דשמיא. להכנת סלט פשוט - זקוקים לירקות, סכין, קערה, אך גם לשתי ידיים מתפקדות!

"הילדים הטהורים אצלנו נבראו 'מוגבלים'. אחד לא יכול לזקוף את ראשו, והאחר סובל מִקְשִׁיּוֹן שרירים. מדי בוקר טורחות אימהותיהם לרחוץ אותם והלבישם יפה, לסדר פאותיהם, לארגנם לקראת 'יום לימודים'. אך במהלך היום הם מתקשים לסדר את עצמם. הילד עם המשקפיים בקצה אפו מאוד רוצה ליישרם, אך הוא לא יכול. אינו יכול להרים ידיו מעל גובה הכתף. האחר מאוד רוצה לנגב את קצות פיו, הרוק שניגר מפריע לו, הוא לא יכול. כך גם הילד ה'שלומפר' שבגדיו מְרוֹשְׁלִים. **תבינו אותם**. כִּפְדוּ אותם כמות שהם. ראיתם שממש 'אי אפשר' להכין סלט ביד אחת...

הילדים **למדו** המון בשנותיהם בחיידר. קרוא וכתוב, מקרא משנה וגמרא. אך **חינוך** קיבלו ממנהל המוסד השכן. הפנימו רגישות לזולת. הביטוי 'להיכנס לנעלי האחר' לא תמיד אפשרי, כי נעליהם אורטופדיות או כיסאות גלגלים.

פרשת רֵאָה מלמדת מצוות 'חברתיות' רבות. צדקה וחסד, עזרה לזולת ועוד. לא די **במתן** צדקה **ועשיית** חסד. התורה מעוררת **שנרגיש את האחר**: במצוות הלוואת ממון נא' הַשְׁמֵר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבַבְךָ בְּלִיעַל לְאֹמֵר קִרְבָּה שְׁנַת הַשְּׂבַע שְׁנַת הַשְּׂמֵטָה וְרָעָה עֵינֶיךָ בְּאָחִיךָ הָאָבִיּוֹן. אצל צדקה: **נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יִרַע לְבַבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ**. וכן במצוות הענקה לעבד עברי - **לֹא יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ בְּשִׁלְחֶךָ אֹתוֹ חֲפָזִי מֵעִמְךָ**. רֵאָה, בעין טובה, ברגישות. הקב"ה בוחן לבבות. הרגשת הלב.

חָשַׁב על התלמיד מתקשה. השווה אותו לילד מוגבל ש'מאוד רוצה' אך ממש לא מסוגל. כִּנְס לנעליים שלו... לא סתם אומרים כי כאשר נחקור - נגלה כי מאחורי 'אנשי החינוך הטובים ביותר' יש היסטוריה אישית 'לא קלה'... הם מבינם יותר... לפני שאתה מוכיחו נִסָּה להבין את הקושי בו הוא נתון, מדוע אינו ממריא בלימודיו ובשקידה, למה מתקשה בשמירה על כללי משמעת או קשרי חברה. אף אחד לא בחר להיות 'שלומפר' או 'שלוך'. הרי כולם **רוצים** להתיישר...

אומן החינוך **החסיד המופלא רבי גד'ל אייזנר** התבטא "כמחנך, אינני מודד בחור בסרגל שלי, אלא בסרגל שלו...". מחנך שחושב על התלמיד, על אישיותו, אופיו, הרקע ממנו בו, יכולותיו הלימודיות והחברתיות, מצליח לתאם ציפיות. ולסיום: **כשמבינים** שלא הכל ניתן לשנות - חוללנו שינוי! השינוי: נתחיל לחיות עם המציאות, ולא להילחם בה.

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'

חידה בפרשת השבוע!

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן
הכתב')

ארבע כנגד ארבע במועד

הם שלי כנגד שלך

השחרור כדי שתהיה סועד

וגם לך תהיה שמחה

*

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'

הפתרון: נתינת צדקה במועד

ארבע של הקב"ה - לוי, גר, יתום ואלמנה [במועד - בחג]

טז, יא - יד ורש"י שם, יא

*

כנגדם יש ארבע של עם ישראל - בן, בת, עבד ואמה

טז, יא

*

הקב"ה שיחרר את ישראל ממצרים כדי שיזכור אותם במועד

טז, יב

*

אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך

טז, יא ורש"י שם

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב

דף פז: איש פלוני עד. אבל כשכותב פלוני בן פלוני אז א"צ ומדברי הריטב"א מבואר שהטעם הוא שאם חתם רק שמו או שם אביו אולי כתבו סתם לא לשם עדות ומש"ה צריך לכתוב עד משא"כ כשחתם שמו ושם אביו אז ודאי הוי לשם עדות ומה"ט כתב שכשעשה סימן אז א"צ לכתוב עד מכיון ששם ודאי לא חתמו אלא לשם עדות ועי' בפנ"י ובחת"ס, ועי' בבית שמואל שכתב למה דוקא לענין גיטין צריכים לכתוב עד וכתב שבעצם חלוק גט מכל שטר שבגט הבעל הוא שכותב הגט ומשלחה ע"י הגט משא"כ בשטר העדים כותבים מה שראו ומש"ה בגט צריך לכתוב עד להראות שהוא עד על זה אבל לפ"ז צ"ב למה בפלוני בן פלוני א"צ וכעין זה איתא בחשק שלמה והוסיף חידוש גדול דלפ"ז מובן למה בשאר שטרות כותבים נאום פלוני משא"כ בגט, ורצה לפסול גט שכתבו בלשון נאום וראיתי בשם הגאון ר' אשר אריאלי שליט"א שביאר שמה"ט כשר גט בהרי את מותרת בלי שמו ושמה מכיון שאם היה אומר לה הרי את מותרת אז ודאי לא הוי צריך לומר שמו ושמה וא"כ גם אם כותב עכשיו דבורים אלו בשטר א"צ לכתוב שמו ושמה.

חניכתו. ועי' בתוס' הרא"ש לקמן אם קאי על שם חניכה של האיש או שם המשפחה ועי' ברש"י מגלה כח. ורש"י אצלינו פירש שם לווי של המשפחה וצ"ב דא"כ אין זה הוכחה לכלום והמדרכי ריש פ"ג הוכיח מזה שמשנתנו אזלא לשי' ר"א ולדבריו א"צ בכלל שם הבעל והאשה וסגי בזה אבל הרשב"א כתב שכיון שכותבים שם העיר ובאותו העיר אין רק אחד מאותו משפחה וזה תלוי במ"ח תוס' ורמבן לעיל כ. אם צריכים שמו משום שיהא מוכח מתוכו או מצד ספירת דברים ועי' בחזו"א סי' צד' כ' ובתוס' ריד לקמן כתב שאירי שכתב פלוני בת חניכה של אותו משפחה ולפ"ז מובן ובמאירי כתב קצת בדרך אחר שכתב שמה ושם חניכה לבד וזהו הוי במקום בת פלוני, והנה המשנה נקט חניכה רק על שמות של הבעל והאשה ולא על העדים והריטב"א כתב שעל העדים לא מהני ובפשטות כוונתו שכיון שבעינן חתימת שמות של העדים א"כ חניכה לא מיקרי שמו ורק לענין שם הבעל שעיקר שידעו ממי מדברים סגי בזה ורק שצ"ע שא"כ למה מהני סימן וצ"ל שסימן הוי במקום שמו והוי כאילו כתב שמו בלשון אחר אבל חניכה מה שאנשים כינוי אותו בשם זה אינו משנה שמו בעצמותו ודאי שמו לא הוי רק שמו האמיתי ורק זה יכול לעשות שיחול דין שטר על ידיו.

דף פח: גט מעושה. היינו מה שמבואר בב"ב דף מח. דבגט כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ועי' בזכר יצחק ובאבי עזרי שהוכיחו שבגיטין לא סגי במה שנותן הגט מדעתו אלא בעינן גם רצון וכן כתב הר"מ בתחלה הל' גירושין, ומה שמהני מעושה בע"כ ולא נחשב לאונס מבואר בב"ב שם וכן בקידושין דף מט. מצד שמצוה לשמוע דברי חכמים וממילא גמר בדעתיה כמו לענין תלוה וזבין ועי' בתוס' רי"ד בסוגין ומה"ט כשעשאו עכו"ם הגם

שמדין חייב לגרשו אבל לא שייך כאן מצוה לשמוע, אבל הר"מ כתב דבריו הידועים דרצון של כל יהודי לעשות רצון המקום ורק היצר הוא המעכב ולאחר כפייה הוסר כח היצר ונתגלה הרצון אמיתי שלו דרצוננו לעשות רצונך, ולפי דבריו צ"ב דא"כ למה בעשאו עכו"ם כדין יהא פסול ובאמת הר"מ כתב שאינו פסול אלא מדרבנן אלא שהקשו עליו שזהו דלא כמסקנת הגמ' שפסול מה"ת ועי' בעונג יו"ט סי' קסו' מ"ש בזה, ובישראל שלא כדין פסול מכיון שזהו גט בטעות שחשב שיש כאן מצוה לשמוע.

דף פט. מבטלנין קלא. והנה לפי הא' ברש"י השאלה של הגמ' היינו אם בעינן כשרים או לא ובזה תלוי אם משתקין אותן מכיון שבעינן כשרים והם אינן כשרים וממילא משתקין אותן וזהו מה שהגמ' מביא ראייה שבעינן כשרים ולפי' הב' השאלה הוא שודאי היה כאן קול אלא מכיון שנתברר שזה לא היה אמת אז נבטל הקול ולפ"ז צ"ב מה פושט הגמ' מכשרים ופרש"י שכיון שמקילים אז כמו כן מקילים כלפיה הך ואפשר אולי לבאר שהדין שחוששין לקלא אפשר לפרש בשני אופנים או מכיון שאנשים מדברים חוששין שיאמר שהתירו איסור א"א אבל באמת אנו אין חוששין בכלל או שהפשט הוא שעל ידי הקול יש לנו ספיקות וחוששין אולי באמת הוא כן וא"כ אפשר לומר שזה תלוי שאם בעינן דוקא כשרים אז הטעם הוא שאנו חוששין להך חשש ורק בכשרים עושה ספיקות וממילא מכיון שהדין קול הוא מצד שאנו חוששין א"כ אם נתברר שאינו אמת אז אפשר לבטלו אבל אם נימא שהטעם שחוששין לקול אינו מצד שהוא אמת אלא מפני חשד שלא יאמרו א"כ לא בעינן דוקא כשרים וכן א"א לבטל קלא מכיון שהחשד עדיין קיים שוב מצאתי שכעין זה כתב החי' הרי"ם, והנה יש להסתפק הך דינא שאין מבטלין הקול אם הפשט הוא שנשאר באיסורו כקודם או שזהו איסור חדש ונ"מ אם אמרינן תצא בכה"ג שנתברר שהקול אינו אמת ועי' בנודע ביהודה קמא סי' סה' שהוכיח מסוגין דלקמן שאמרינן תצא אם לא מבטלין קלא ומוכח שנשאר כדינו מקודם.

דף צ. אף כאן בשני עדים. והנה גם לב"ש אם הוא יודע בעצמו שזינתה ודאי חייב לגרשה מכיון שהוא יודע שאסורה לו וכן מבואר בקידושין סו. ולא צריכים לשני עדים אלא לענין שבית דין יאסרו עליו או להוציא לזה בעינן שני עדים וזהו קושית הגמ' לקמן חובה לגרשה שכיון שיש לו רגלים לדבר שזנתה אז חובה לגרשה גם לב"ש אלא שבי"ד אינו כופהו אלא בעדים עי' בגרש ירחים, והנה הפנ"י כתב שכל הסוגיא איירי שיש עדים שזנתה ובאמת גם בקנוי וסתירה בעינן עדים על הסתירה וזהו גם מצד דבר שבערוה וא"כ אפשר לומר שקאי גם על סתירה ובאמת מה שנאסרת בקנוי וסתירה היינו מצד שיש רגלים לדבר שזנתה ומכח זה נאסרת ולפ"ז אפשר להבין שהגמ' לעיל מבואר שבעינן רק דבר ברור ולפ"ז ניחא שאם יש עדים על דבר ברור והיינו סתירה אז ג"כ נאסרת ולפ"ז מובן דברי הקצות שכתב לענין ע"ח לש"י ר"א שעל ידי אנן סהדי הוי כעדות ברורה שהיו גם עידי מסירה וזהו מוכח באמת מסוטה שנאסרת לבעלה ע"י סתירה, והנה בהך דינא של אין דבר שבערוה יש שני דינים חד מצד לקיומי וחד מצד לראיה ובסוטה אין הך דינא של לקיומי וכתב הגר"ח שזהו דוקא בחלות שאדם עושה אבל בזנות שנאסרת ממילא אין דין של עדות לקיומי ומה"ט בחליצה א"צ שני עדים מכיון שאינו חלות שאדם עושה דמה"ט לא מהני תנאי משום

שליטא בשליחות וכמ"ש לעיל ומה"ט כתבו האחרונים על ספיקו של האו"ש פ"י הל' אישות אם בעינן עדות לקיומי על חופה שגם חופה אינו מעשה קנין אלא מעשה אישות שחל ממילא כשעושה מעשה אישות ומש"ה לא מהני תנאי בחופה דליטא בשליחות עי' בשו"ת רעק"א מהדו"ת סי' נא' [ובאו"ש כתב שא"צ עדות לקיומי משום שאינו חב לאחרינין] אלא שצ"ע היאך ילפינן דין עדות לקיומי מכאן מכיון שבסוטה עצמו ליכא דין עדות לקיומי.

דף צ: אשתו ראשונה. עי' בבן יהודיע שקאי על אשתו הראשונה היינו ביום חתונתו זה מתן תורה וזהו הזיוג הראשון שמתחתן ביום שנכנס לעול המצות ואח"כ בזיוג השני היינו בעת הנישואין אם מגרשים כלתו הראשונה אם מגרשים הקשר והאהבה עם התורה אז המזבח מוריד דמעות, וידוע דברי הפלאה שכתב למה כפה עליהם הר כגיגת משום שיהא דין נישואין באונס כידוע שכפה עליהם ההר הוי החופה [והכסף קידושין היה ביזת הים] ובאונס אסור לשלחה וכעין זה שמעתי מהגאון ר' יעקב גלינסקי זצ"ל למה נקרא רבינו גרשום מאור הגולה והיינו שכיון שתיקן שני תקנות שאין לגרש בע"כ וכן שאין לוקיח שני שנים ובזה האיר הגולה והגלות שאין לחוש שהקב"ה ישלח לנו בגט מכיון שאין מגרשים בע"כ ואין לחוש שיקח אומה אחרת מכיון שאין לוקחים שני נשים.

מזבח מוריד. והיינו שכיון שהמזבח הוא שמשים שלום שמה"ט אסור להניף עליהם ברזל ועי' במהרש"א ומהר"ם שיף דברים נפלאים בזה [ופתגם העולם הוא שהילדים הם הקרבנות] ועי' בספר זכרון שמואל שביאר באופן נפלא שאם מגרש בשביל שמצא אחרת נאה בזה מראה שכל מצות שעושה אינו עושה אלא לצורך עצמו והמזבח מוריד היינו שכל עבודה שיש לו נפגם על ידי זה עיי"ש ועושה שלום במרומיו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ונאמר אמן.

ברוך רחמנא דסייען וסיימן ובתפלה אוחילה לאל להתחיל מסכת קידושין ולסיימה ובתפלה [כנוסח הפייטן ליום יבשה] ושוב שנית לקדשה ואל תוסיף לגרשה [ואולי בזה אפשר ליישב למה סידר גיטין קודם קידושין על הצפייה לעתיד לבוא] ובאמת יש סתירות הרבה בזה דמחד גיסא אמרנו בהפטרה פ' עקב אי זה ספר כריתות אמכם וכן וארשתין לי לעולם, אבל מצינו בפסחים דף פז. ביום ההוא נאם ה' תקראי אישי ולא תקראי לי בעלי עיי"ש ובמהרש"ל שם דאישי היינו נישואין ומשמע שהקשר של אירוסין נשאר לעולם אבל החלק של נישואין [שהיה ע"י המשכן והמקדש] נתבטל ולעתיד לבוא יתקיים ויתחדש הבחי' של אישי דהיינו נישואין ועדיין נוסח הפייטן לקדשה צ"ב [ועי' בבר קודש פ' תרומה ומ"ש בספרי לבית יוסף שם בפסחים] ובתפלה נא הקם מלכות דוד ושלמה ... כנסת ישראל כלה קרואה בנעימה אכי"ר.

*

דף ב: תנא האשה נקנית מדעתה אין שלא מדעתה לא. והנה רש"י לקמן מד. כתב דהטעם הוא משום דבעינן דעת מקנה והאשה מקנה עצמה לבעלה [ועי' ברשב"א שהקשה דמה היה ההו"א דיהא יכול לקדשה בע"כ וכתב שקאי באופן של תלוה וזבין] ועי' במסורת הש"ס שעמד דרש"י סותר עצמו דביבמות יט: כתב דילפי' מקרא והלכה והיתה מדעתה משמע ובשעורי הגר"ש כתב לתרץ דרש"י שם קאי בקידושי מאמר דלא מהני אלא מדעתה ושם א"א לפרש מצד דבעינן דעת מקנה דהא יבמה נקנית בע"כ מש"ה הוצרך לפרש דיש עוד דין זה במעשה קידושין דבעינן מדעתה וכ"כ בקידושי מאמר אלא דאכתי צ"ב דאם מאמר אינו קונה אלא מדרבנן למאי צריכים הקרא, והנה הר"ן בנדרים דף ל. כתב לכאוי' דלא כרש"י דאין האשה מקנה עצמה לבעל אלא עושה עצמה כהפקר להבעל והבעל הוא שקונה אותה [ועי' לקמן ג: ואשה בפחות משו"פ לא מקניא נפשה] ולדבריו צ"ב קושית הגמ' לקמן מפני מה אמרה תורה כי יקח דהא הבעל הוא שעושה המעשה קידושין [ועי' בתוס' ישנים מ"ש בזה] ואפשר לומר שיפרש כדברי הראב"ד מובא ברשב"א שזהו ר"ש לטעמיה דדריש טעמיה דקרא ובא לבאר למה באמת חידשה התורה שהבעל הוא העושה הקידושין וע"ז מת' מפני שדרכו של איש.

דף ג: ואיהי תשקול כספא. ופרש"י בתמיה אפשר שעל חנם זיכהו הכתוב בקבלת קידושיה והגם שבשטר וביאה לא מקבל כלום אבל בידו הוא לומר שאינו רוצה לקדש רק עם כסף וזהו זכות שלו, והנה התוס' בד"ה האב הביאו מהירושלמי שנתקשה על לשון המשנה האב זכאי בבתו בכסף ובשטר ובביאה דמה זוכה בביאה, ופי' שנותנין לו שכר לקדש בביאה, ועי' בתוס' הרא"ש שכתב דבשטר נקט לשון זוכה אגב כסף וביאה [ובאמת מדברי הירושלמי משמע דבשטר לא הקשה דשייך לצור עפ"י צלוחיתו והתוס' הרא"ש דודאי לא לענין זה זכה לו התורה הקידושין] והא שלא תי' דגם בשטר יכול לומר שאינו רוצה לקדשה רק אם יתנו לו כסף לכאוי' הפשט דאין זה נחשב שיש לו זכות לבקש כסף אלא דאינו היכי תמצי לסחוט ממון מאנשים [כמו למ"ד טובת הנאה אינו ממון] ורק אם התורה מסרה לו בתו לענין זה אז יכול לבקש כסף מדינא וע"ע בברכת שמואל סי' ג', והנה הריטב"א לומד קושית הגמ' ואיהי תשקול כספא דהא מכיון שהוא מקדשה בע"כ לא שייך לומר דהכסף ילך להבת דהא הוא המקנה והכסף צריך לילך להמקנה, ורש"י לומד לכאוי' דאולי האב הוי כאפוטרופס שהתורה מינה אותו על הבת אבל בעצם היא המתקדשת, או אולי כסף קידושין הוי מעשה אישות ולא תלוי בקונה ומקנה וכמבואר לקמן ד: דס"ד דאם האשה נתנה לבעל תהא מקודשת עיי"ש ברש"י דכסף עביד אישות.

דף ד. לא נצרכה אלא לבגר דאיילנות. ולפי המסקנא מה שיוצאה ידעי' מכח ק"ו [ולכאוי' יש להקשות למה צריכים הק"ו דתיפוק ליה דאינו יכול למכור יותר ממה שיש לו דאין בתו ברשותו אלא כל זמן שהיא נערה שו"מ בשעורי ר' שמואל לקמן דף טז. שכתב דאין הזכות מכירה מצד שבתו ברשות האב אלא זהו חד מהזכויות שהתורה זכתה לאב כל זמן שהיא קטנה והמכירה בעצם חל לעולם אלא שיש הוצאה שמוציא מרשות האדון] והפסוק בא

להשמיענו שהמכירה חל אע"פ שאין לה נערות ולא נימא שנתברר שהיה מקח טעות, והנה רש"י פירש שאירי שלא הביאה סימנים וכשיהא לה עשרים שנה תצא דאז נעשה בגרות, ובראשונים נתקשו דא"כ בין כן יוצאת לאחר שש, והנה הרשב"א כתב לתרץ עפ"י דברי הגמ' ביבמות דף פ. דנחלקו רב ושמואל אם נעשית בוגרת למפרע ונתברר שהמכירה לא חל וצרך להחזיר לה הכל [ועיי"ש ברשב"א שני מהלכים אם נעשית למפרע משעה שהביאה סימני איילנות או מבת יב' ומחצה וברש"י ביבמות שם כתב מיב' דכיון שאין לה ימי נערות אז יוצאת מקטנות לבגרות] אבל מדברי רש"י משמע שנעשית בגרות רק לאחר שיהיה לה עשרים שנה ועי' בשיטה לא נודע למי שכתב שכל המ"ח שם אינו אלא אם הביאה סימנים לפני כ' אבל אם לא הביאה סימנים אז נעשית בוגרת רק כשנעשית בת כ' ולכו"ע הוי רק מכאן ולהבא ואם מכר אותה כשהיתה בת טז' אז המכירה חל עד שנעשית בת כ' וכן הוא פשטות דברי רש"י.

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק

פרק כ"ג "אין שני מלכים משמשים בכתר אחד"

הקדמה תמציתית:

פסח שולביץ מתמנה לגבאי בבית הכנסת נר תמיד, מוטל עליו פרויקט לא קל, להחזיר את העטרה ליושנה, בעבר היה בית הכנסת שוקק חיים מלא עם מאות מתפללים, אלא שבמשך הזמן קם בית כנסת מתחרה בשם "יאנג איזראל" שנועד בעיקר לצעירים, פסח שהיה שם בעבר הגבאי הצליח למשוך הרבה מתפללים מנר תמיד עד שסכנת סגירה מרחפת על בית הכנסת, בעזרת השתדלנות של עו"ד אורי גרינשפן הצליח הפרוידנט פיליפ מייזעס להוציא את פסח שולביץ מיאנג איזראל ולהעביר אותו לבית הכנסת נר תמיד, אך בהתחלה לא הצליח לעמוד במשימה עד שריחפה סכנת פיטורין על אותו פסח.

אך אשתו הפקחית של פסח אמרה לו להביא חזן בעל שם שיעשה את התפילות בימים נוראים למיוחדים וזה יגרום למשוך קהל, פסח ביקש את עזרת עו"ד אורי בעניין. תמורת סכום כסף גדול, הסכים אורי לטפל בעניין. הוא הביא לו חזן מבני ברק בשם יעקב ליכטנוביץ שכבר הופיע בכל מיני מקומות בעולם, כבן דוד של החזן הצליח אורי לשכנעו להופיע במקום, ההופעות שלו אכן הצליחו ביותר, פסח הצליח בעזרתו להביא את העורקים מנר תמיד כולל עוד כמאה מיאנג איזראל שלא התאקלמו כל כך במקומם.

אלא שפסח החל להתנהג ביוהרה רבה, מה שהביא את פיליפ לסלוד ממנו, הוא חיפש בכל דרך להתפטר ממנו, אחת העצות שנתנו לו בניו לפטר את יעקב על ידי אחד בשם מרטין פלקס ששימש כביכול כשליח של פסח ולהודיע לו כי בית הכנסת החליט למנות חזן אחר תחתיו. יעקב נותר המום, הוא לא הצליח להבין למה לפתע מאסו בו, הוא מחליט לברר את הדבר עם פסח שולביץ עצמו, כך נודע לפסח שחתרו תחתיו וניסו לפטר את החזן שעזר לו להתבסס.

פסח מתייעץ עם אורי שתמורת סכום כסף נוסף, אמר לו לשכנע את יעקב להגיע ולתקצב אותו על חשבונו ולתת מופע במוצאי שבת של הסליחות, יעקב עושה הדרן מיוחד עד שהצליח לעורר את כולם לחזור בתשובה שלימה, פיליפ אינו משתתף בסליחות, כך לא ידע שהחזן הגיע למקום. פיליפ משוכנע שהחזן שלו שלי ברק יופיע להתפלל בראש השנה. אך כשנודע לו ברגע האחרון שיעקב כבר קדמו ונתן מופע מרגש ביותר איבד את אורך רוחו.

בפרק הזה נדע מה התוכניות שלו כדי לחסום את יעקב מלשמש כחזן בראש השנה.

*

“כאשר עשה כן יעשה לו, גמולו ישיבו אל ראשו”:

לאחר שלא היה מסוגל לעשות דבר עם שלי ברק, החליט פיליפ שהוא מעביר את ההחלטה לידי מועצת המשפחה.

יומיים לפני ראש השנה קרא לבניו ולאשתו לכנס שלא מן המניין אצלו בבית, מלבד עוד מזכיר ותקצירן.

“מה אתם אומרים, לפטר את שלי ברק או להותירו? הייתה שאלת הכותרת של פיליפ בפתיחת הועידה..

הבנים מסתכלים זה אל זה בחיוך עקום, למה הוא שואל אותם? אם היו שואלים את אביהם עצמו, הוא לא היה מגייס אותו בכלל, כי בשבילו לא צריכים לחזן מיוחד, כל אחד (חוץ ממנו עצמו) טוב בשבילו, מה היה רע בשנים עברו שהיו החזנים משדרת העם, האם התפילות לא התקבלו למעלה? מה העניין שצריכים אחד שיגרגר בגרונו וישרוף את הזמן? אבל אין מה לעשות, הקהל רוצה חזן טוב... אוקי, שלי הוא טוב בשבילם לא פחות (כך דעתו משגת) והעיקר הוא לא מרקיע שחקים במחיריו.

“למה לפטר? שלי ברק הוא לא צעצוע שאפשר לשחק איתו מה שרוצים! קובעים הבנים בנחרצות.

“כנראה שאתם לא קולטים איזה ביזיון גדול עומד אני לנחול בהולי דיי (הימים הנוראים) סיכמתי עם שלי להיות החזן והנה עשו לי השווינדלערס (הנוכלים) מחטף מתחת האף, אותו פסח סגר שלא ברשותי עם יעקב החזן של שנה שעברה חוזה, הוא לא בא להתייעץ איתי כפי שנהוג, על תוכנייה של הימים הנוראים, הוא חתך דברים כאילו הוא נגן סולו בתזמורת, אין מעליו איש, הוא עושה את כל הביצועים לבד”.

“טענה ישנה, אמרנו לך מזמן, שעשית טעות עם אותו גבאי, הוא בסוף יכבוש את כל בית הכנסת ויעבירו לרשותו, פטר אותו לפני שהוא יהיה הפרזידנט במקומך”.

“מאוחר מדי להתחרט, סיכמנו כמה פעמים שכל עוד אנו לא בטוחים בצעד של הפיטורין אסור לנו לעשות זאת, כך הזהיר אותי עו"ד אורי, הוא מבין דברים ואני לא רוצה להפסיד את עצתו הטובה”.

“טוב אז מה עכשיו, בשביל מה זימנת אותנו? יש לנו הרבה ביזנס” רמזו הבנים בקוצר רוח לאביהם שלא ימשוך את זמנם לשווא.

“השאלה שלי כעת: מה אני עושה כעת עם שלי ברק? האם עלי לבטל אותו כעת, הרי אין מקום לשני דרייברים ברכב אחד”.

“מי אומר שאותו יעקב יהיה בכלל דרייבר?” קרצו הבנים לאביהם שחריפותו נפלה משלהם.

“תסבירו לי פירוש הדברים? איני חריף כמוכם, עלי לקבל הסבר מלא למה אתם מתכוונים”

"יש לנו דרך פשוטה איך לסגור נושא. תסדר את המקום של שלי ברק ממש קרוב לעמוד, אתה יודע בדיוק שאת יעקב ליכטנוביץ מיקמו הסדרנים באמצע האולם, כדי להגיע לעמוד עליו ללכת דרך קצת ארוכה, אם תשבץ את שלי במקום הכי קרוב לעמוד, עד שאותו ליכטנוביץ יפסיע פסיעה אחת בעת שיגיע לומר המלך, שלי כבר יהיה ממוקם בעמוד, הוא יספיק לומר שלוש פעמים את המלך לאות ניצחון.

אותו ליכטנוביץ הוא אדם עדין, אין לו את החוצפה של פסח שעושה בבית הכנסת מה שבא לו, כשיראה מה שעשו לו הוא יעזוב את המקום, ביום השני בכלל לא תראה אותו, הוא יעדיף לחפש בית כנסת אחר ולא לדרוך יותר בבית הכנסת שלנו, בזה תביס את פסח בלי שתירה עליו אפילו יריה אחת."

"אהה, באמת אתם חכמים מחוכמים, האפרוחים החכימו יותר מהתרנגול, אני מקבל את הרעיון".

"מצוין כך נעשה, נסגור הפעם את הנושא סופית, אחרי הביזיון המהדהד שיהיה לפסח לא נראה אותו יותר בבית הכנסת, כך הרווחנו שני ציפורים במכה אחת, השם של בית הכנסת לא יפגע ופסח יעזוב בעצמו את בית הכנסת בלי שיהיה רמו שאנו הבאנו אליו את הפיטורין"

האבא והבנים נעלו את האסיפה בתחושת ניצחון קרובה.

איך עוקפים את שלי ברק?

אותות המתח ניכרו על הגבאי פסח שולביץ לקראת בוא הימים הנוראים, היה מי שהדליף לו את הישיבה הסודית בה פיליפ נשמע לעצת בניו שאמרו לו, לא להיכנע לגבאי, הביזיונות שיהיו לו כששלי ברק יתפוס את העמוד יהיו נוראים, הקהל יתלה את האשמה בגבאי הפוסח שמתעתע בהם, הוא הבטיח להם את החזן ליכטנוביץ ולפתע הם מקבלים חזן שונה לחלוטין, כוונת המתכננים שלפסח כבר לא תהיה ברירה אלא לעזוב את בית הכנסת, אמר לו המדליף לאות אזהרה שעליו להיאבק בכוונה הרעה לפני שתתבצע.

לפסח היה סוכן כפול שכביכול היה לצדו של פיליפ לגמרי, אבל פסח הכיר את חמדנותו הרבה, הוא ניצל זאת ושימן אותו בתמלוגים יפים לאותת לו מתי מרחפת עליו סכנה מאת הפרזידנט.

יומיים לפני ראש השנה קיבל ממנו את ההתראה, כי שלי ברק יהיה החזן בעת שיגיע המלך, הוא ממוקם ממש ליד העמוד, הוא כמעט שלא צריך להתאמץ לגשת לעמוד, לעומתו החזן יעקב לא יספיק לעמוד מכסאו בעת שקולו של שלי ירעים בקול באס את "המלך".

אין שני מלכים משמשים בכתר אחד!

פסח היה בהיסטריה מוחלטת, הוא הבין את הבלגן הגדול שעלול להיווצר, הקהל זוכר היטב את הסליחות של יעקב שריגש אותם עד לגבהים, ולפתע איזו הפתעה, מגיח לו לפתע איזה חזן אלמוני מדרגה ב' או ג' שכובש את הכתר בשניה אחת, הקהל ישפד אותו במבטים נזעמים, איש לא ידע שזו בעצם התוכנית של פיליפ, כי הוא נחש שפיפון שמגיח פתאומית מנקיקו, הוא מכיש עוד לפני שקולטים שהוא היה בסביבה.

את הפלוונטר פתרה לו אשתו מרס אורה מרים בגאוניות פשטנית.

"מי אמר לך שיעקב צריך לגשת כתמיד ב"המלך" למה שלא יגש לעמוד מתחילת התפילה, כמו שנהוג אצל הרבה מקהילות החסידים שיש חזן בימים נוראים שניגש מתחילת התפילה, על רעיון פשוט כזה לא יעלה פיליפ, בקושי הוא יודע מתי ניגשים, אלמלי שהיה רואה מה נעשה מדי שנה בשנה, לא היה יודע "בחייכון וביומייכון", עליו ניתן לומר שהוא **תינוק שנשבה בין עמי ארצות מוחלטים**, לא קרא ולא שנה ועל אחת כמה וכמה שלא שילש, רמת ידיעותיו שואפת לילד בגנון.

אתה הולך ללמד אותו "פרשת בלק שניים מקרא ואחד תרגום" ותקיים בו "כאשר עשה, כן יעשה לו גמולו ישיבו לו בראשו" כשהעמוד יהיה מאויש עם החזן האהוב לא יעז שלי לגשת, הרי לא ילך ראש בראש מול יעקב החזן שיעשה כבר הרבה שטיקלאך יפים עוד לפני המלך, שלי לא בכל עת קרוא הוא אל "המלך".

"אבל איך יקבלו הקהל שמעולם לא היו רגילים לחזן שניגש לתחילת התפילה, זה לא יראה להם משונה?"

"אל תדאג, אדרבה זה יעזור לקהל שלנו שלא יצטרך לעמול בשפתיים מדי הרבה, הרבה יותר קל כשמישהו אחר עובד בשבילך, הם ישמעו מנגינות נוספות, אם תיידע את יעקב כבר עכשיו, הוא יכין את עצמו לא להתפלל יבש, כדאי לו להשקיע בזה, אחרת הוא עצמו לא יהיה בטוח בקיים".

פסח אימץ את עצתה של אשתו הפקחית שתמיד ידעה ללכת שני מהלכים לפני כולם, גם הפעם היא תוכיח לכולם שאי אפשר לסדר את פסח שכן ר"ת שמו "**פסח סגר חוזה**" הוא הגבאי שמתאים ומבין את ניהול בית הכנסת, לעומת פיליפ שמנסה לנהל את בית הכנסת כאיזו זוהי השקעה שקיבל מהוריו.

יעקב ציית לפסח ותיכף מתחילת התפילה כבר ניצב ליד העמוד, כשטליתו מופשלת מעל ראשו, הוא לא רואה סנטימטר מימינו ומשמאלו וודאי שלא מסתובב לאחוריו לראות את פני הקהל, הוא מתחיל כבר את תחילת התפילה בצרור ניגונים עתיקים שהיו שמורים אצלו על כל קטעי התפילה, הוא ידע לשלב קטע אחד בתוך השני, לעשות אתם כחטיבה אחת, כשקולו עולה ויורד בהתאם.

הקהל היה מרוגש מגודל ההפתעה, כדבר הזה לא ראו בשנים עברו, עד ל"המלך" התפילה הייתה פושרת למדי, כל אחד ישב עם מחזורו והתפלל את "פסוקי דזמרה" עם מה שידע מבית הוריו, אם ידע כלל.

החזן המתחרה שלי ברק עדיין לא הגיע לבית הכנסת, הרכב שלו היה תקוע בגרו. הפעם נאלץ להגיע עם רכב שירות עד סמוך לבית הכנסת, הוא יצא עטוף בטליתו ותלבושת החזנים שלו מטפס במדרגות בית הכנסת כשמחזורו צמוד אליו, הוא מגיע להיכל והנה הוא שומע ניגונים מדהימים שנשמעים מרחוק דרך התקרה האקוסטית של בית הכנסת, הוא קלט באחת שמישהו כבר תפס את העמוד ומנהל את התפילה.

כעסו גאה עד שחקים, כך סידר אותו פיליפ, הוא מזמין אותו לתת קונצרט חזנות לימים הנוראים ומאייש את המקום במישהו אחר?! כזה ביזיון עוד לא נחל בשום מקום. על כך הוא ישלם בכפל כפליים, אבל כעת זה לא המקום.

הוא עזב את המקום בכעס עצום, מזעיק רכב שירות שיקח אותו לביתו, היום כבר יתפלל בביתו, אין לו ראש להתפלל בשום מקום.

הוא לא שם לבו לשני מתפללים שבדיוק הגיעו איתו וראו אותו נכנס לרכב עם בגד החזנים והטלית, אמנם גם הם לא היו מל"ו הצדיקים עליהם עומד העולם, לפעמים יש להם איזה היתרצ'יק להגיע לתפילה עם נהג גוי, לא הם עשו את המלאכה רק הגוי, הם סך הכל ישבו ישיבה רופסת ברכב, כמו איזו חבילה חסרת חיים שנסחבה לה מאליה.

אבל גם הם הבינו שזה לא דבר חלק לחלוטין, אבל הם לא ג' עמודי העולם, רק שארית עמו ישראל, אבל כשחזן שמתפלל ומבקש עליהם רחמים יעשה כמוהם, דבר זה לא מקובל עליהם ולא בשום מקום, אין הקטגור נעשה סנגור, כשראו שבבית הכנסת יש חזן אחר שמתפלל לפני העמוד ברוב רגש, נשמו לרווחה, חזן זה נשמע הרבה יותר יהודי ומתאים להולי די (הימים הקדושים)

בצהרים כבר דאגו לספר לכל מי שרק רצה להטות אוזן, כי ראו עוד חזן שעלה איתם לבית הכנסת ולפתע ברח כמו נשוך נחש ברכב שירות.

השומעים היו אחוזי תדהמה, מי היה החזן השני שבא ומיד נעלם, האם היו אמורים להתחזן שניים כאחת? אבל איך אפשר לרתום מחלל שבתות וימים טובים בעגלה אחת עם צדיק וחסיד כיעקב?!

את החידה הקשה יבקשו מפסח הגבאי שיפתור להם.

מיהו החזן שעומד בעמוד???

פיליפ מייזעס הגיע אל בית הכנסת סמוך ל"המלך" עברו התפילה מתחילה משם, לפתע הוא שומע קול טנור שמסלסל את המילים של "נשמת" במתיקות עצומה, הוא שומע את השתפכות הנפש של החזן בעת אומרו את המילים "על כן אברים שפלגת בנו ורוח ונשמה

שנפחת באפינו ולשון אשר שמת בפינו, הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו וישוררו וירוממו וכו' נשימתו נעתקה בקרבו, כדבר הזה לא היה לו עד עתה, גם בור ועם ארץ כמוהו הבין שמדובר כאן במשהו שמימי שעד עתה לא נפגש בו.

הוא עמד מתפלל, האם זה קולו של שלי ברק? מוזר לו מאד שהוא מתחיל את התפילה בנשמת, הוא כבר מתפלל בבית הכנסת עשרות שנים ומעולם לא ראה ולא שמע חזן שניגש כבר בנשמת, מה קרה לו לשלי?

הוא רצה לגשת קרוב לחזן לבדוק אם אכן הוא זה, אבל נזכר שהוא עומד על תקן פרזידנט ולא איזה צופה סקרן, כעת עליו לכבוש את סקרנותו הילדותית. את התעלומה הוא יברר לאחר התפילה.

החזן מגיע לקטע של "המלך" לפתע הוא שומע קולות וברקים וקול סוער בבכי, האם כך מתפלל אותו שלי, מוזר מאד, התפילה המרעידה מתאימה לאדם שפחד אלוקים שרוי עליו, את זה גם פיליפ מבין ויודע, הוא לא מכיר את שלי ברק מקרוב, אבל כבר שמע עליו שהוא לא שומר את כל פרטי ההלכה בדקדוק רב, לא אחת ראהו נוסע ברכבו בשבת עוד בבקר השכם, לא שזה מפריע לו, הוא עצמו לא אחת הוציא את השבת כמה שעות לפני הזמן, בשל כל מיני סיבות שהיו עבורו דחופות מאד. אבל גם הוא מבין שלאדם כזה אין חרדת אלוקים, אדם נהנתן לא יכול להוציא קולות של אימה ופחד.

כל התפילה היה מבולבל, הוא מסתכל סביבו, אם יש אחד שיוכל לגשת אליו ולפתור לו החידה הסתומה, אבל מתברר שכל הקהל שבוי בקסם של החזן שאת כל נשמתו נתן עבור הקהל כדי להעלותו כמה טפחים מעל הקרקע, פחד גדול מציף אותו שזה לא שלי, מי יודע אם זה לא אותו יעקב האורח הלא קרוא, אבל זה לא יתכן, הרי שלי לא היה צריך לתת לו את המקום מרצונו.

אם שלי הגיע, זה לא היה אמור לקרות, ואם הוא לא הגיע, אז לא ניתן לסמוך עליו שוב. כל התפילה ישב על גבי סיכות, הוא מחכה כבר לסיום התפילה שיוכל לברר מה קרה הבוקר.

החידה נפתרה, כאשר החזן סיים את התפילה והלך למקום מושבו לנוח מעט עד למוסף, יש לו עבודה רבה במוסף, הוא השיל את הטלית מעליו, כולו נוטף זיעה כבידה שניגרה ממנו כאשר מים. עתה הצליח פיליפ לזהות את החזן הפלאי, הוא גילה לחרדתו הרבה שזה אכן החזן יעקב ליכטנוביץ, מתברר שהוא גבר על שלי ברק שלא נראה כלל באולם בית הכנסת.

כעסו גאה בו עד להשחית, מה הוא נמלה שניתן לרומסה בעקב? אף שבסתר ליבו הבין ששלי לא היה עושה מקצת שבמקצת ממה שהפיק אותו יעקב, אבל זה לא משנה לו, שוב הוכח לו כי פסח שולביץ הוא בעל הבית של בית הכנסת, הוא עושה במקום מה שרוצה, הוא לא מתחשב בפרזידנט שהביא אותו ועתה נוהג בו כאילו הוא איזה עובר בטל.

איפה הבנים היקרים שלו? למה הם לא באים לעזרתו, הם צריכים לקחת את פסח הנוכל ולזרוק אותו מכל המדרגות שלא תישאר בו עצם אחת שלימה.

הוא רואה איך העולם נרגש כולו מהתפילה החמימה, רבים ניגשים אל החזן ומודים כל אחד בשפת הרגש שלו על התפילה המיוחדת שלו, למרות שיעקב אינו דובר אנגלית, אבל את שפת הרגש גם הוא מבין.

לא היה ספק כי פסח הצליח בתרגיל שלו, עתה הבין למה כבר היה החזן ב"נשמת" פשוט מאד הוא היה צריך להוציא את נשמת שלי ברק לפני המלך, לכן הסתער על העמוד עוד בטרם שלשלי ברק היה מושג מה עומד לקרות. כזה תרגיל מבריק לא ראה שנים.

פיליפ חש חולשה עצומה כנראה שלחץ הדם שלו מאד נמוך, עליו לקחת את הכדור שיווסת את לחץ הדם שלו. הוא נזכר שלא לקח את הכדורים עמו לבית הכנסת, אין לו דרך איך יביאו לו את הכדורים מביתו שמרוחק כמה רחובות מהמקום, הוא עשה לעצמו שאלת רב והפסק שקיבל במקום היה שעליו לעזוב את בית הכנסת בטרם יוחמר מצבו, סכנת נפשות דוחה את כל התורה כולה, הוא ניגש אל הטלפון שהיה במבואת בית הכנסת והזעיק אמבולנס פרטי שיפנה אותו לביתו.

בניו של פיליפ צפו מרחוק באביהם והבינו שזה לא הרגע שלו, בו במקום החליטו שגם להם אין מה לחפש בבית הכנסת, אבל להם אין צורך להתפנות באמבולנס, כל אחד לקח את רכבו מהחניון ונעלם לביתו בהחלטה שגם מחר לא יבואו לבית הכנסת, יש להם את הטמפל הרפורמי שלהם, את התשלום יגישו לפסח אחרי החג.

עו"ד אורי גרינשפן נותן הוראות כלליות לפיליפ:

אחרי ראש השנה הרים פיליפ טלפון חרום אל עו"ד אורי לברר איתו מה עושים עם הגבאי הנוכל שעושה בבית הכנסת ככל העולה על רוחו.

האם בשביל זה הבאתי אותי? שפך את ליבו אל אורי בטוח שהוא עומד לצידו כפי שהי בפעמים הקודמות.

"סיכמתי עם חזן אחר במחיר מתחשב יותר, אני בטוח שהיה נותן לי את אותה תפוקה בלי שאצטרך להיסחט, האם פסח לא מבין טיעון כה פשוט, שכסף בית הכנסת אינו מתגולל בחוצות? עלי לשמור עליו מאד כדי שנוכל להחזיק את בית הכנסת לאורך ימים, למה עלי לקחת חזן כה יקרן כשאני יכול לעשות זאת כמעט בחצי מחיר?"

עו"ד אורי הרגיע את רוחו הנסערה של הפרזידנט.

"אין ספק שהחשבון שלך טוב אם אכן שלי ברק היה מתקרב לקצה הזרת של יעקב, אבל אם היית שואל מבינים בחזנות היית מקבל חוות דעת שונה לחלוטין. דע לך שהחזן יעקב נחשב מטובי החזנים בעולם, קיבלת אותו במחיר זול יחסית, אני יודע בתי כנסת שונים

שהיו משלמים עליו עוד כמה אלפים מדי שנה, עליך לשמוח שקיבלת חזן כזה מיוחד במחיר הזה. זו הנקודה הראשונה.

שנית, לא יעשה כדבר הזה שעשית, להעמיד אדם זר ולהשתמש בשמו של פסח, זו הונאה גמורה שניתן להעמיד עליה לדין, אם הייתי יודע שזו תוכניתך הייתי מזהיר אותך שאתה עושה שטות וטעות נוראה.

שלישית, דע לך שכיום הכל שקוף ומה שנדמה לך שאתה אורג בסתר עלול להתהפך עליך כמו **בומרנג**, כנראה שיש לקיר יותר מאוזן אחת ועוף השמים מעביר את הקול, אם אתה לא יודע להסתיר את הסודות שלך אז יש לך לחשוש שהצד שכנגד לא ישתוק.

רביעית, עליך לשמוח שהזממה שלך לא התרחשה, הבה נתאר לעצמנו כי התוכנית שלך הצליחה, שלי שלך היה יוצא לדרך, היית מקבל תוכנית חיוורת ביותר, במקרה שמעתי את שלי ברק בשתי הופעות שלו ומה אומר לך, הוא לא הרשים איש, אולי את עצמו, אם היית מרמה את הציבור שלך שיש בהם הרבה מבינים ומביא להם חזן מדרגה ד' במקום חזן מדרגה ראשונה, היית מקבל את הביטולים שלך מהמתפללים החדשים שלך בזה אחר זה. איש לא אוהב שעובדים עליו בעיניים.

עליך להתאזר עוד הרבה שנים בסבלנות, עד שתוכל להתפטר מפסח, בינתיים אין לך עובד מסור לבית הכנסת יותר ממנו, הלכך כדאי לך לא להישמע לבניך היקרים שלא דואגים לך באמת. עליך כעת להמשיך עם אותו חזן עד שהזמן יעשה את שלו ולא תצטרך לשימושו.

אבל אני מזהיר אותך... אל תעז לקחת את שלי, כי הוא לא החזן המתאים לימים נוראים בשל מיומנותו הקטנה ובעיקר כי האישיות שלו לא מתאימה לחזן בית כנסת לימים נוראים.

איך מתמודדים עם אובססיה?

ר' שלמה שרפשטיין לא נואש, הוא ביקש מצילה לעבור סדנת לימוד אצל טובי המרצות בנושאי הקמת בית יהודי, צילה קיבלה את הרעיון בשמחה, היא הלכה לכל המרצות והעמידה בפניהם שאלות קשות ביותר, נראה שהיא יודעת יותר מדי טוב מה היא רוצה, היא לא נסוגה מהחלטתה כי היא רוצה להינשא לבן תורה אמיתי, גם כשהוסבר לה היטב שהדבר יכול לגרום לה לעיכוב רב במטרה החשובה להקים בית בישראל, לא אמרה נואש, היא תלתה את בטחונה העז כי השי"ת ישלח לה את עזרו מקודש, כל רצונה להקים בית אמיתי ואת זה לא תוכל לעשות עם בעל תשובה.

אחת המורות הכירה בחור בשם יואב לוי שממש עבר תהפוכה מלאה, הוא עזב את קיבוץ תל עדשים לפני עשור וחצי שנים וזה עשר שנים שהוא לומד בישיבת לייקווד, הוא הגיע לביקור קצר בארץ ומתאכסן אצל משפחתה, מדובר בבחור איכותי ביותר שעוקף הרבה בחורים שנולדו במשפחות של בני תורה, כדאי לה לנסות ואין לה לחוש שהבחור ירצה

להתגורר באמריקה, אמנם כרגע הוא לומד שם אבל ברגע שיקים בית אין ספק שיקים זאת בישראל.

צילה הסכימה לעשות ניסיון, היא לא אחת שאינה רוצה להינשא ח"ו, יש לה כוונה להקים בית ולהמשיך את עם ישראל ברצף הדורות, בכך תכפר את משוגות הדורות שמעליה שהתרחקו מהעם היהודי.

היא עשתה ניסיון רציני ולא הורידה את השידוך, רק אחרי ארבע פגישות, כאשר הגיעו שניהם למסקנה שאין כל מכנה משותף ביניהם, שניהם אמנם רציניים ביותר וברי דעת גדולים, אבל צילה סברה שעדיין אין לאותו בחור את ההבנה היסודית בתכלית האמיתית, הוא למדן גדול ומבין היטב דברים, אבל לא חוקר כמוה לעומק את התכלית האמיתית שבילה ירד האדם לעולם.

ר' שלמה קיבל את הדברים בדאגה רבה, הוא הבין היטב בכוחות הנפש וחשש מאד שסיבה עמוקה יותר מונחת מתחת לסירוב.

יש לה אלרגיה למושג בעל תשובה, יהיה מי שיהיה, גם אם הוא עשה אלף ואחת תהפוכות כמוה, אבל יש לה אובססיה לא רצונית, להגשים חלום להינשא לבן תורה שדודי דורות שייך לתורה ולא הייתה אצלו איזו שהיא קליפה מהעם החילוני, היא לא מסתכלת במראה של עצמה, הרי רק לפני שנים אחדות תהתה בדרכה וחיפשה אחרי כל מיני ע"ז בדרך לאמת, למה שונה היא ממנו? אולי גם הוא צריך להתעקש לקבל רק בת ממשפחה תורנית למופת?

ר' שלמה התלבט עם עצמו זמן ממושך עד שהחליט לשטוח את הבעיה לפני חכם גדול בשם רבי חיים נמני שהתגורר בעיר העתיקה, הלה היה חוקר גדול בתורת הנפש וגם מקובל גדול שלמד הרבה על רזי הגלגולים, אולי יידע לתת לו הסבר מה עושים עם צילה, הוא לא רוצה שחלילה וחס תשקע בדמיונות שעלולים חלילה וחס לגרום לה לרדת מהפסים.

הקשר שלו עם רבי חיים נמני מתמשך עוד מזמן שלמד עמו בישיבה, גם לאחר נישואיהם נמשך הקשר, לא אחת התייעץ עמו על כל מיני בעלי תשובה, איך לקדם אותם בחייהם. מעולם לא דיבר איתו על שידוכים ועל אחת כמה וכמה שלא דיבר עמו על בעלות תשובה. לראשונה הוא הולך לדבר עמו על בעלת תשובה שנכנסה לדמיונות מסוכנים.

לאחר שהגיע למסקנה שהוא חייב לעשות פעולה של ממש כדי שלא להשאיר את צילה רווקה זקנה רח"ל. נסע להתייעץ עם רבי חיים נמני, הוא סיפר לו בארוכה על האישיות של צילה ועל הראש המיוחד שחוננה בו, בעיקר על הבינה יתירה שקיבלה שמרים אותה מעל הרבה בעלי תשובה, עד שהמעלה שלה הפך לה לרועץ, הוא סיפר לו על השיגעון שאוחז בה כבדיבוק, להינשא רק לבן תורה ממשפחה של בני תורה, האם לעזור לה לנסות לחפש בכיוון הזה שנראה רחוק מאד, בשל ההסתייגות של בני תורה להינשא לאחת שמוגדרת כבעלת תשובה.

ר' חיים חקר אותו רבות על האופי והאישיות שלה, הוא ביקש ממנו לבוא אליו לאחר שבוע ימים, מתוך תקווה שעד אז ימצא איזה פתרון לנושא הזה.

לאחר שבוע ימים אמר לו רבי חיים שנראה לו שהבחורה נעולה רק על בחור ישיבה וכל הניסיונות האחרים יפלו, צריכים לראות לעזור לה למצוא אחד שמתאים, כי יתכן מאד ששורש נשמתה שייך לשם.

הוא יעץ לו ללכת לישיבות הגדולות בעלות מאות בחורים שבהם קל למצוא אחד שיסכים בשל סיבה מסוימת, כגון קושי עצום בשידוכים, צריך לברר בתוך הישיבה על בחור עם כישרונות גדולים שמשום מה נתקע בשידוכים, יתכן שיתפשר על בעלת תשובה, בפרט שמדובר כאן באחת מקלאסה גבוהה מאד. יתכן שהוא כלל לא מוותר לה אלא להיפך.

כדאי לך לעמוד בקשר עם הבחורים המיוחדים בישיבה שעוזרים לבחורים בכל מיני עניינים, הם יקלו עליך למצוא משהו מתאים שלא תצטרך לשרוף ימים ולילות בחינם, סיכם את דבריו.

סיפור / מתוך המדור 'אמונה ובטחון' מאת הרב אברהם דניאל עבשטיין מח"ס 'מי מנוחות' לייקווד, באספקלריא הנוכחי

ככלכל אב את בנו

יש להביא כאן מעשה נפלא מאוד, באחד שבטח בהשי"ת בכל נפשו, ולא הייתה לו שום דאגה כלל, וע"י זה זכה שהשי"ת כלכל אותו כאב המכלכל את בנו.

הגר"א מוילנא זי"ע ערך, כידוע, גלות, ופעם סיפר על מאורע מופלא ביהודי, אשר הגיע למדרגת בטחון בדרגה גבוהה עד למאוד.

היה זה באחת האכסניות בה התאכסן בגלותו, והיהודי שהחזיק בחכירה מהפריץ את האכסניה, היה חייב לפריץ חוב גדול על דמי החכירה, ולא היה לו ממה לשלם. הפריץ קבע תאריך אחרון לתשלום, תוך איום מפורש, שאם לא ישלם עד אז - יכניס אותו, את אשתו וילדיו למאסר.

בני הבית היו מדוכדכים, מצטערים ובוכים, אבל האיש עצמו הרגיע אותם, באומרו שלא יקרה שום דבר, והוא סמוך ובטוח שביום המיועד יזמן לו ה' את הכסף הדרוש כדי לשלם. הרבה שנים, אמר לאשתו וילדיו, עובד אני על מידת הביטחון, ולכן אינני שרוי בדאגה כלשהי!

הגר"א היה עד לכל ההתרחשות הזאת, והתעניין לדעת כיצד יפול דבר. והנה כאשר הגיע היום המיועד, ראה שהיהודי הולך אל הפריץ, בלי שיש בידו אפילו פרוטה אחת! הלך הגר"א אחריו, וראה שהוא כבר נכנס לחדר ההמתנה בלשכת הפריץ, ועדיין אין כסף בידו, אבל בטחונו היה כה חזק, שאמר להגר"א שבטוח הוא שהכסף יימצא לו, וכך ישב והמתין ומראה פניו כמי שכל הכסף בכיסו, בביטחון גמור. כשהגיע תורו כבר עמד להיכנס, אבל האיש שיצא מהפריץ עיכב אותו ואמר לו:

אני מבקש להציע לך עיסקת תיווך, ששכרה בצידה. אני יוצא זה עתה ממשא-ומתן מייגע עם הפריץ, על רכישת יער עם עצים, הפריץ דורש ממני סכום גבוה ולא הייתי מוכן להסכים לגובה הסכום, למרות שהעיסקה בכל זאת טובה בשבילי, אלא שזה הפך אצלי לעניין של יוקרה, אני לא רוצה לתת לפריץ הרגשה שהוא ניצח אותי. לכן, קח לך דמי תיווך, תיכנס אליו ותסיים אתה עמו את העיסקה...

סיים הגר"א את הסיפור ואמר: "סכום הכסף שנתן לו הסוחר כדמי תיווך, היה בדיוק הסכום שהיה חייב לפריץ"! עד כדי כך, אמר, אפשר להגיע על ידי מידת הבטחון! [שאל אביך ויגדך ח"ג עמק נ"ז]